

Gens Nostra

Tijdschrift voor familiegeschiedenis

- De Goilandse Koptienden
- Flevoland: nieuw oud land

- 322 Jubileumjaargang Gens Nostra 75 jaar
- 323 Jan Schipper: De Gooilandse Koptienden
- 333 Piet Peeters: De Zuiderzeesteunwet
- 342 Rob Dix, A. Timmermans, M. Fransen: Flevoland: nieuw oud land
- 357 Redactie: Gepensioneerde Militairen te Putten afkomstig uit Utrecht en Gooiland
- 362 Uit onze bibliotheek: Flevoland, 't Gooi en Utrecht
- 363 Column Probook
- 364 VanAlles (niet in de gedrukte versie maar wel in de pdf van dit nummer op de website)
- 366 Boekrecensies (niet in de gedrukte versie maar wel in de pdf van dit nummer op de website)
- 375 Tijdschriften (niet in de gedrukte versie maar wel in de pdf van dit nummer op de website)
- 385 Colofon

Net als de vorige keer worden in dit nummer en de volgende aflevering van dit jaar de vaste rubrieken niet in de gedrukte versie opgenomen. U vindt ze terug in de digitale versie op de website www.ontdekjouwerhaal.nl/gensnostra. Wij vertrouwen op uw begrip voor deze tijdelijke situatie.

Jubileumjaargang Gens Nostra 75 jaar

De redactie viert het jubileum met een bijzondere opzet voor de hele jaargang. Wij reizen kris kras door het hele land en zetten per nummer een regio in het zonnetje. Elke regio heeft een motto meegekregen, een richtinggevend bindmiddel. De motto's zijn zo gekozen dat een bepaald kenmerk van de regio wordt gebruikt om bijzondere artikelen voor het voetlicht te brengen.

In dit nummer is de schijnwerper gericht op Utrecht, het Gooi en Flevoland onder het motto 'Oud land, nieuw land'. Dit motto weerspiegelt de tegenstelling tussen het oude land met zijn eeuwenoude bisschopsstad Utrecht en het Sticht en het nieuwe land dat inmiddels volwassen is geworden, geschiedenis heeft geschreven en waar nu ook bronnen liggen voor genealogisch onderzoek.

Helaas heeft de redactie zich als gevolg van de beperkingen door de coronacrisis genoodzaakt gezien een iets andere invulling te geven aan de inhoud voor het oude land. De keuze is nu gevallen op de Koptienden van het Gooi. Een bron die door particulier initiatief geheel gedigitaliseerd en toegankelijk gemaakt is. De database is inmiddels op de nieuwe website van de NGV te raadplegen. Maar wat zijn Koptienden? Wat is het belang voor genealogisch onderzoek? En hoe moet je zoeken in die database? Jan Schippers

geeft tekst en uitleg over al deze vragen en laat daarbij zien welke resultaten je kunt boeken.

Het nieuwe land komt in twee artikelen aan bod. Piet Peeters beschrijft in 'De Zuiderzeesteunwet' de ontstaansgeschiedenis en realisatie van de Zuiderzeeplannen en de gevolgen voor handel, scheepvaart en visserij van en tussen het omringende oude land. Want één ding was helder: de gigantische omvang van de inpolderingen zou verstrekende gevolgen hebben voor de bestaande economie van dit gebied. Steunverlening door de overheid was onontkoombaar. Hoe was dat geregeld en wat kunnen we daar nog van terugvinden?

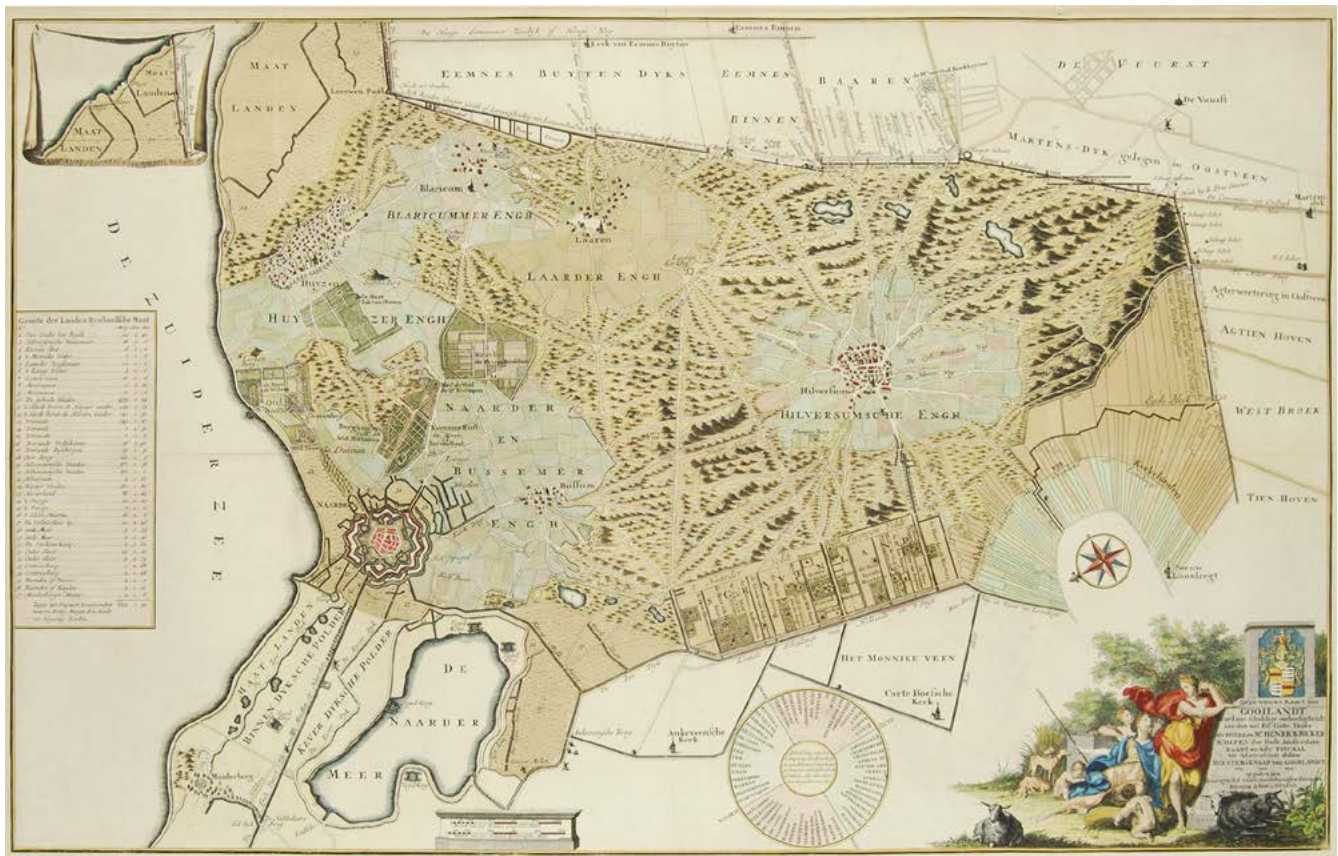
Tot slot gaat een schrijverscollectief in 'Flevoland: nieuw oud land' in grote stappen door de oudheid van dit gebied, de teloorgang door de waterwolf, via innovaties in de drooglegging en ervaringen daarmee, naar de uiteindelijke realisatie van de nieuwe polders. Een scherpe selectieprocedure van de gegadigden moest het succes van de polder en de nieuwe samenleving garanderen. Met een portret van het oudste kolonistenechtpaar en het unieke raakvlak tussen archeologie (scheeps- en vliegtuigwrakken) en genealogie.

De redactie wenst u veel leesplezier toe.

Bij de voorplaat:

Uitsnede uit de kaart, getiteld: NOVUS XVII INFERIORIS GERMANIÆ PROVINCIARUM TYPUS de integro multis in locis emendatus à Guliel. Blaeu, uit Johan Blaeus Atlas Maior ofwel J. Blaeus grooten atlas, oft, Werelt-beschryving, in welcke 't aertryck, de zee, en hemel, wordt verthoont en beschreven. Utrecht Universiteitsbibliotheek: MAG: AC 62-70 (Rariora); overgenomen met toestemming.

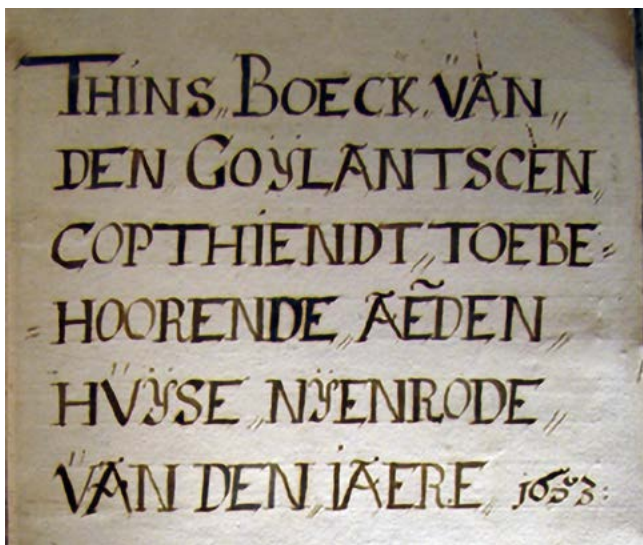
De Gooilandse Koptienden

1. Kaart Gooiland. Bron: <https://gooiland.50plusser.nl>, onder Erfgooiers

Koptienden zijn belastingheffingen vanaf de tiende eeuw. Ze werden geheven van eigenaren van grond. Het betrof aanvankelijk 10% van de opbrengst van het stuk land dat men in bezit had. Vandaar de naam Tienden. In latere tijden is dit percentage vervangen door een bepaald aantal koppen graan per oppervlakte, vandaar de naam Koptienden. Nog later was het mogelijk met geld te betalen. Daarvoor werd per jaar een omrekenfactor van koppen naar geld vastgesteld. Vóór de vernieuwde NGV website was de database Gooise Koptienden te vinden op de afdelingspagina van Gooiland. Nu deze is opgenomen in de NGV-Collecties zullen meer mensen kennis kunnen maken met deze voor velen onbekende genealogische bron.

In het midden van de tiende eeuw stichtte Graaf Wichman van Hamalant te Hoog-Elten het jufferenstift voor zijn dochter Lutgardis, die de eerste abdis werd. Hij schonk aan dit klooster zijn leengoederen, waaronder 'Nardinclant'. De pachter van de leengoederen moest hierover zgn. tienden betalen, een percentage van de opbrengst van het land. De koptienden werden zo genoemd omdat de hoeveelheid afgemeten werd met een kop. Bovendien werden deze koptienden niet geheven over de opbrengst van het land, maar werd er een bepaald aantal koppen geheven per oppervlakte land. Het innen van de koptienden in Gooiland werd door de abdisen in leen uitgegeven aan een leenman, in het ambt van erfmaarschalk.

2. Het Thinsboeck van de koptienden

In 1280 verkreeg de Hollandse graaf Floris V, na een hevige strijd tussen de graaf, de abdis, de bisschop van Utrecht en de heer van Amstel, de eeuwige erfpacht van Nardinclant, zowel de lands- als de meeste grondheerlijke rechten.

De Tienden van de gezaaide gewassen, waren van kerkelijke oorsprong en niet overdraagbaar aan wereldlijke Heeren; dus bleef de koptiende toebehoren aan de Heren van Nijenrode, die al van ouds her de Eltense leenmannen waren. Vanaf 1339 hielden de Nyenrodes reeds het tiendleen. Vele leenmannen volgden.

Bedragen van de Tiende-heffing

Tijmens Schipper -Huizen	(1699-1723)	2,33 kop/schepel	N = 12	Notariële akten
Lambert Killewigh	(1723)	1,55 kop/schepel	N = 36	NHA-117-168 Koptienden-1723 Folio 42 Huizen
Briefje Gerrit en Willem Jacobsen Vos	(1813)	1,68 kop/schepel	N = 10	NHA-117-253 Koptienden-1813 Folio 48 Huizen
Gijsbert Meeuwisz Vos	(1816)	1,97 kop/schepel	N = 8	NHA-117-255 Koptienden-1815 Folio 62 Huizen
Briefje Gerbert Willem Teeuwissen	(1817)	1,56 kop/schepel	N = 4	NHA-117-257 Koptienden-1817 Folio 56 Huizen
Weduwe Lamb: Tijmense de Zaaijer	(1820)	1,61 kop/schepel	N = 5	NHA-117-260 Koptienden-1820 Folio-87 Blaricum
Weduwe Gerrit Jansz Jongerden	(1820)	1,50 kop/schepel	N = 14	NHA-117-260 Koptienden-1820 Folio 59 Huizen
Weduwe Dirk Meeuwisz Kooij	(1820)	1,50 kop/schepel	N = 14	NHA-117-260 Koptienden-1820 Folio 43 Huizen
Jacob Jansen Bakker	(1820)	1,50 kop/schepel	N = 5	NHA-117-260 Koptienden-1820 Folio 52 Huizen

Gebruikte maten

De koptiende werd geheven over alle gezaaide gewassen zoals gerst en rogge. Elke gebruiker - eigenaar of pachter - van land was verplicht deze Koptiende te betalen. Tot ongeveer 1538 werd betaald in hoeveelheden gerst of rogge, daarna kon ook in geld betaald worden. Voor dit laatste werd elk jaar de zogenoemde zettingen bepaald, een omrekenfactor van kop naar geld op basis van de graanprijs.

Naast kop werden in Gooiland ook de begrippen spint, schepel, mud en morgen gebruikt. Kop, spint en schepel waren zowel inhoudsmaat als oppervlaktemaat. Mud is een inhoudsmaat en morgen een oppervlaktemaat. Van oudsher was een schepel graan de hoeveelheid koren waarmee men één schepel bouwland kon bezaaien. De opbrengst die hiermee behaald werd was uiteraard wisselend, afhankelijk van de kwaliteit van de grond en het weer.

Tussen de verschillende maten bestaat de volgende samenhang:

1 roe is 12,06m²; 1 kop is 5 roe, 1 spint is 8 kop; 1 schepel is 4 spint en 1 morgen is 5 schepel.

1 morgen grond is dan 5 schepel = 20 spint = 160 kop = 800 roe = 9765 m².

1 mud graan is 4 schepel = 16 spint = 128 kop.

Wat bedroeg de Tiende-heffing 'op ijder morgen teillant'? (NHA-117-003(b) Koptienden circa 1590 HISTORIE).

In een document van circa 1590 staat samengevat wat in Gooiland de 'Tiende' uitgedrukt in kop per morgen teillant was:

Volgens de heer van Nijenrode:

* 20 cop/morgen dat wil zeggen 4 cop/schepel

Volgens de Gooiers:

* nergens: 20 cop/morgen

* bij verkoop: 18 cop/morgen - dat wil zeggen 3,6 cop/schepel

* op sommige plaatsen maximaal: 16 cop/morgen - dat wil zeggen 3,2 cop/schepel

* voor nieuw aangemaakt land of land dat slechter is dan gelegen op de eng een halve Tiende - dat wil zeggen: 2 cop/schepel

Analoge resultaten vindt men door vergelijking van grondoppervlakte en het aantal 'koppen' vermeld in

Notariële akten en de betreffende koptiende-transacties, lijsten of briefjes opgesteld bij uitschrijving van Tiend-plichtigen (N = aantal transacties), zie hieronder:

Notatie Koptienden

Voor het noteren van de koptienden werden twee getalsystemen gebruikt, afhankelijk van de periode waarin de koptienden werden geregistreerd.

Van 1502 tot en met 1720 gebruikte men de Romeinse cijfers. Voorbeeld: i spint = viii kop

Van 1721 tot en met 1835 werden onze Arabische cijfers gehanteerd. Voorbeeld: 1 spint = 8 kop.

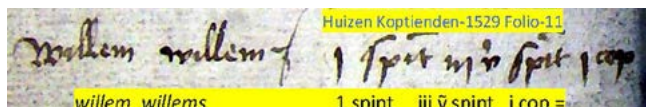
Het begrip $\frac{1}{4}$ werd weergegeven als \checkmark en in opeenvolgende perioden verschillend gebruikt.

Tot circa 1535 was $\frac{1}{4}$ van een spint gelijk aan 2 kop.

Van 1535 tot circa 1550 was er een overgangperiode waarin ofwel $\frac{1}{4}$ van een spint ofwel $\frac{1}{4}$ van een kop werd gebruikt.

Na circa 1550 was $\frac{1}{4}$ van een kop gelijk aan $\frac{1}{4}$ kop.

Enkele voorbeelden van Koptienden notering, met geel gemarkeerd: bron (boven) en transcriptie (onder):

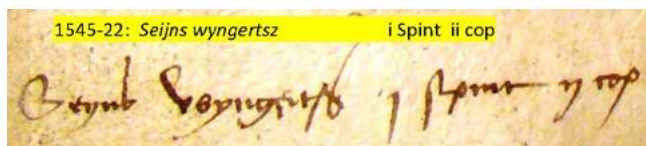
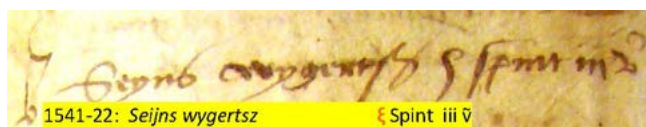
3. Voorbeeld Koptienden-1529 Folio-11

$1 \text{ spint} + 3 \checkmark \text{ spint} + 1 \text{ cop} = 8 \text{ cop} + (3 \times 2) \text{ cop} + 1 \text{ cop} = 15 \text{ cop} = 1 \text{ spint} + 7 \text{ cop}$

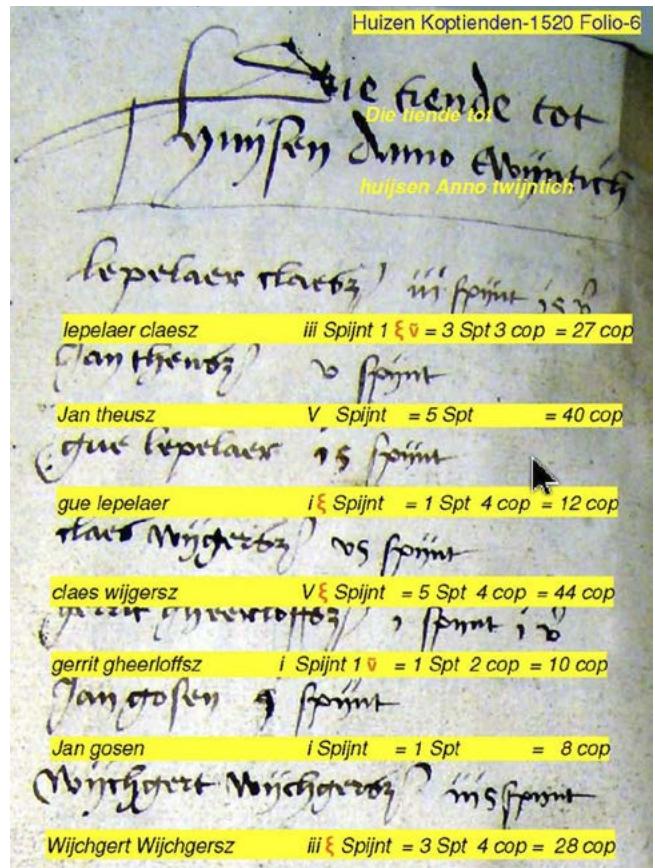
4. Voorbeeld Koptienden-1534 Folio-28

In 1534 werd deze Tiende anders genoteerd.
 Willem Willemszn: ii spint - 1 cop = 16 cop - 1 cop = 15 cop
 noch overgenomen van Willem Meijnsz:
 $i \xi \text{ spint} = 1\frac{1}{2} \text{ spint} = 1 \text{ spint} + 4 \text{ kop} = 8 \text{ cop} + 4 \text{ cop} = 12 \text{ cop}$
 Totaal: $15 \text{ cop} + 12 \text{ cop} = 27 \text{ cop} = 3 \text{ spint} + 3 \text{ cop}$

5 en 6. Koptienden-1541-22 en 1545-22

Twee verschillende notaties voor hetzelfde: $(1 \text{ spint} = 8 \text{ cop}, \xi = 1/2, \checkmark = 1/4)$
 $\xi \text{ spint iii } \checkmark = 4 \text{ cop} + 6 \text{ cop} = 10 \text{ cop} = 1 \text{ spint} + 2 \text{ cop}$.

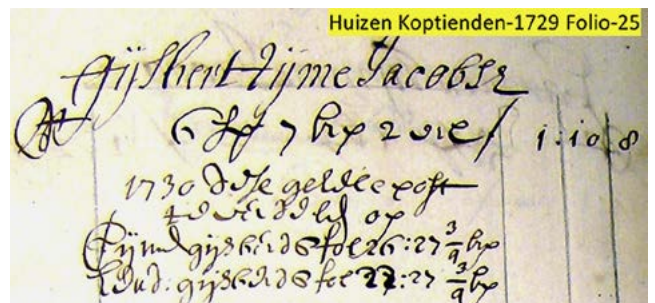

7. Huizen Koptienden-1520 folio-6

Voorbeelden van (Erf)delingen

Vader Gijsbert Tijmen Jacobsz. 1729-25 uit het Koptiendenboek

Zoals we zien is het overboekingspatroon van Koptienden om de gehele portie van de vader nog bij leven in gelijke porties te verdelen over zijn twee nog in leven zijnde kinderen, beiden zonen.

8. Voorbeeld erfdeling 1729-25

Datum folio: laaste naamsvermelding in Tiende-boek

1729-25: gijsbert tijme jacobsz

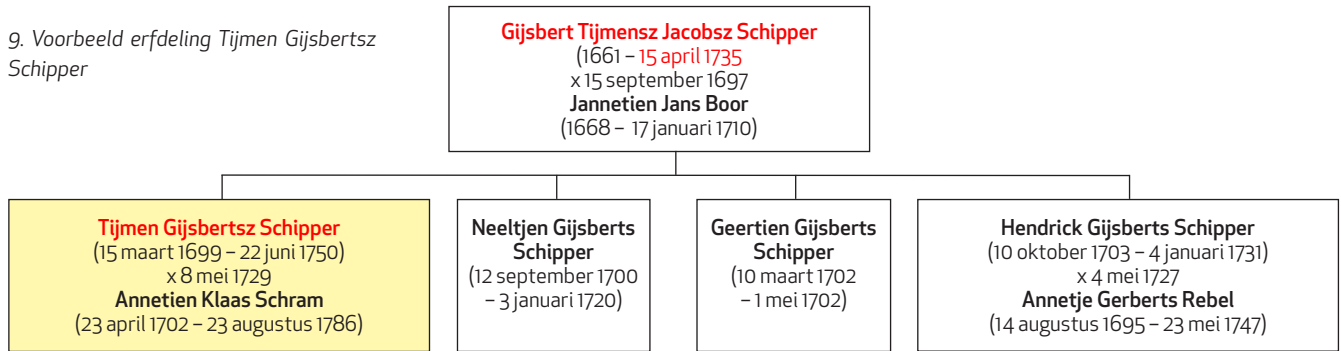
6 spint 7 kop 2 \checkmark = 55 kop $\frac{2}{4}$

1730: dese gehele post te verdelen op

Tijmen gijsberds fol 26: 27 kop $\frac{3}{4}$ kop

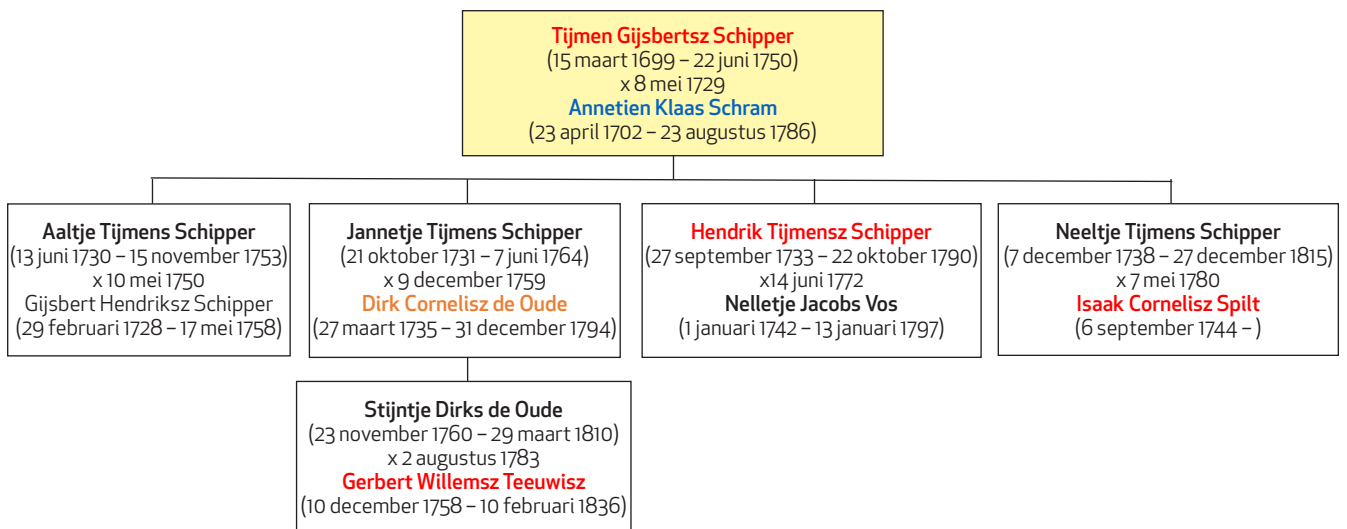
Hendrik gijsberds fol 27: 27 kop $\frac{3}{4}$ kop

9. Voorbeeld erfdeling Tijmen Gijsbertsz Schipper

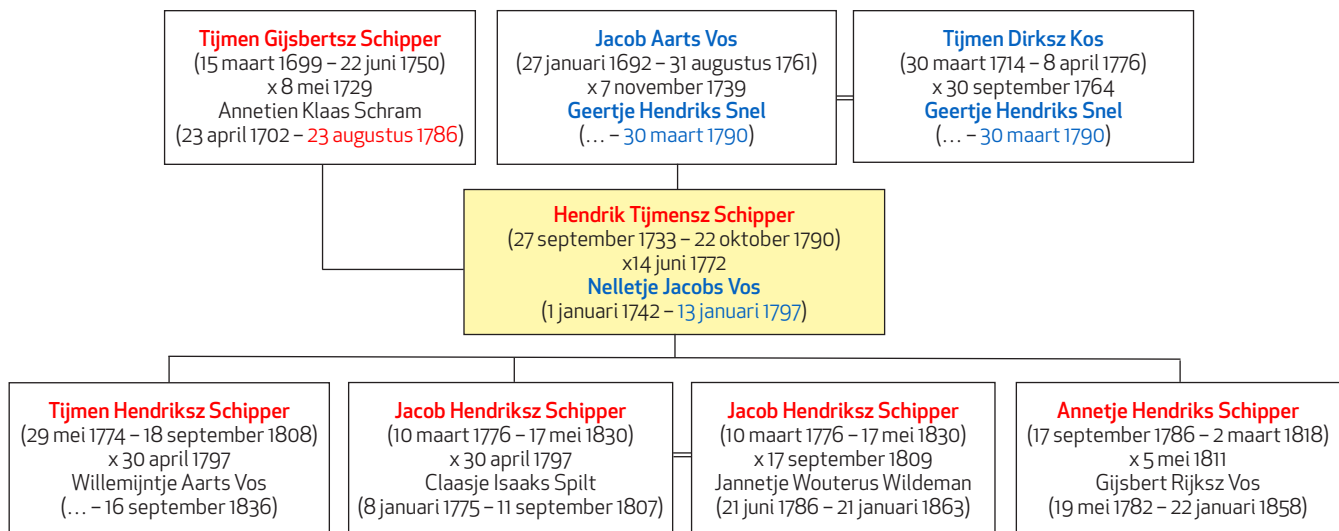
(Weduwe) Tijmen Gijsbertsz Schipper (1729-26 1789-41): (datum-Folio: eerste resp. laatste naamsvermelding in Tiende-boek)

1729-26:	van Gijsbert Tijmen Jacobsz	3 Spt	3 kop 3/4	nog bij leven van vader overgenomen
1738-26:	van Aart Gerritsz Koppen	2 kop		
	Situatie	3 Spt	5 kop 3/4	
1740-26:	erft van Claes Jacobsz Schram	8 Spt	0 kop 3/4	bij erf van zijn schoonvader
	Situatie	11 Spt	6 kop 1/2	
1752-24:	+ SCHIPPER			voor het eerst met toenaam 'Schipper'
1767-24:	op desselfs WEDUW			in vervolg koptienden op naam van Wed: Tijmen Gijsb: Schipper
1789-41:	bij Erf op IJsaak Cornelisz Spilt	3 Spt	7 kop 1/2	Erfdeling in 3 'egale porties'; op schoonzoon
	bij Erf op Hendrik Tijmencz Schipper	3 Spt	7 kop 1/2	Erfdeling in 3 'egale porties'; op zoon
	bij Erf op Gerbert Willemsz Tewisze	3 Spt	7 kop 1/2	Erfdeling in 3 'egale porties'; op kleinzoon

(Wed:) Hendrik Tijmencz Schipper (1789-48 1796-48): (datum-Folio: eerste resp. laatste naamsvermelding in Tiende-boek)

1789-48:	bij coop v. Willem Lambertz Kooij		2 kop 7/8	
1790-48:	bij Erf v. Wed. Tijmen Gijsbertsz Schipper	3 Spt	7 kop 1/2	bij erf van zijn moeder
	Situatie	4 Spt	2 kop 3/8	
1791-48:	op de WEDUWE	8 Spt	0 kop 3/4	(in vervolg op naam van Wed: Hendrik Tijmencz Schipper)
1793-48:	bij Erf van Wed. Tijmen Dirkz: Kos	4 Spt	2 kop	
t/m 1795-48:	Situatie	8 Spt	4 kop 3/8	
1796-48:	bij Erfdeling op:			
	op Tijmen Hendriksz Schipper	2 Spt	7 kop	Erfdeling in 3 'egale porties'; op zoon
	op Jacob Hendriksz Schipper	2 Spt	6 kop	Erfdeling in 3 'egale porties'; op zoon
	op Annetje Hendriks Schipper	2 Spt	7 kop 3/8	Erfdeling in 3 'egale porties'; op dan nog ongehuwde dochter

10. Voorbeeld erfdeling Hendrik Tijmens Schipper

Na het overlijden van *Jannetje Tijmens Schipper* trouwde Dirk Cornelisz de Oude nog drie keer. Op geen van de kinderen die uit deze huwelijken voortkwamen werden koptienden overgeboekt. Dit had te maken met het feit dat in die tijd niet in gemeenschap van goederen getrouwd werd. Bovendien gold de regel dat de 'kouwe kant' niet erfde.

In 1765 heeft *Tijmen Dirksz Kos* reeds 8 Spt 3 kop $\frac{3}{4}$. Hij trouwt met *Geertje Hendriks Snel*, de weduwe van *Jacob Aartsz Vos*, moeder resp. vader van *Nelletje Jacob Vos*. De koptienden 9 Spt 1 kop $\frac{1}{8}$ die op naam van *Jacob Aartsz Vos* stonden worden op naam van *Tijmen Dirksz Kos* overgeschreven. Totaal 17 Spt 4 kop $\frac{7}{8}$

In 1792 heeft heeft *Wed. Tijmen Dirksz Kos* 17 Spt 1 kop $\frac{7}{8}$. Na haar overlijden worden deze koptienden bij Erf verdeeld over de kinderen van *Jaco Aartsz Vos*:

- * *Hendriks Jacobsz Vos* 38 kop
 - * *Frederik Jacobsz Vos* 28 kop
 - * *De Wed. Gerrit Ploos van Amstel* 37 kop $\frac{7}{8}$
 - * *De Wed Hendriks Tijmensz Schipper* 34 kop
- Ook hier gaan de koptienden naar de 'warme kant'.

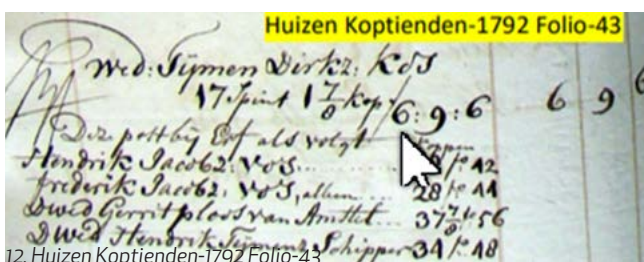
Algemene uitgangspunten bij overboekingen

Bij het overboeken van Koptienden werden – uitzonderingen daargelaten – in het algemeen de volgende uitgangspunten gehanteerd.

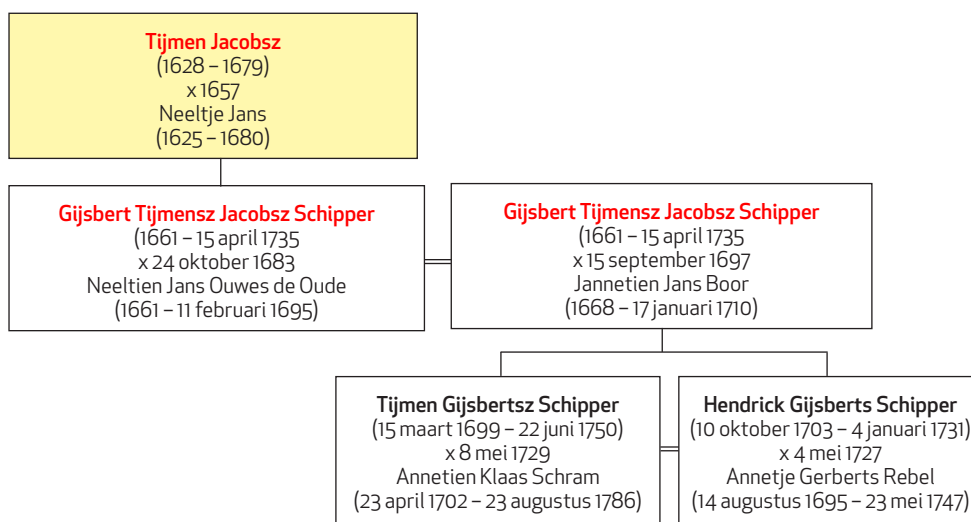
- * Bij grond ging het voornamelijk over grond in eigendom. Grond in pacht is minder interessant in genealogisch opzicht.
- * Bij huwelijken konden huwelijkse voorwaarden en een langstlevende testament een rol spelen
- * Bij het aangaan van een huwelijk was er vaak een inbreng van koptienden zowel van de ouders van de bruidegom als van de ouders van de bruid.. De koptienden werden op naam van de man gezet.
- * Bij overlijden van de eerste man bleven de koptienden voor de weduwe op naam van de eerste man staan. Na 1775 werd daar het woord *Weduwe* aan toegevoegd.
- * Hertrouwde de weduwe dan kwamen de koptienden op naam van de tweede man te staan.
- * Voor de erfdeling aan kinderen van de eerste of tweede man werden de koptienden die bij het betreffende huwelijk ingebracht waren op naam van de 'eigen' kinderen gezet.

11. Huizen Koptienden-1765 Folio-26

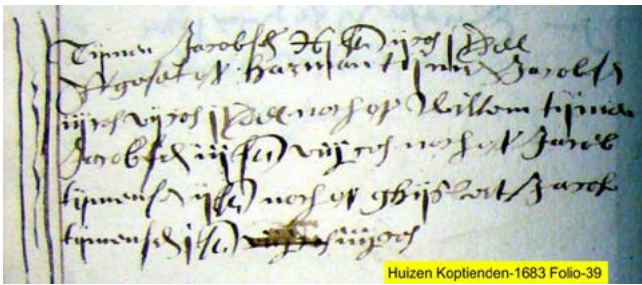
12. Huizen Koptienden-1792 Folio-43

13. Voorbeeld van een volledige koptienden-registratie, het betreft Gijsbert Tijmensch Jacobsz (twee patroniemen!) en zijn vader Tijmen Jacobsz.

Ghijsbert Tijmen Jacobsen Huizen Koptienden (1683-67, 1729-25) (datum-Folio: eerste resp. laatste naamsvermelding in Tiende-boek)

1683-67:	van VADER Tijmen Jacobsz	1 Spt	3 cop 1/2	Van vader
1693-57:	op Jacob Tijmen Jacobsz		5 cop	Op broer
	Situatie:	0 Spt	6 cop 1/2	
1697-41:	van Jan Pietersz Boor	1 Spt	7 cop 1/2	Van 2e schoonvader
	Situatie	2 Spt	6 cop	
1699-41:	v. Ebbe Willemsz Coij		5 cop	
	v. Claes Lambertsz Prins		4 cop 1/2	
	Situatie	3 Spt	7 cop 1/2	
	v. Jannitjen Jans Boor:	1 Spt	7 cop 3/4	Van 2e vrouw
	Situatie	5 Spt	7 cop 1/4	
1700-41:	v. Jacob Cornelis Goossen		2 cop	
	v. Elbert Jacobsz Vos		6 cop	
	op Francoijs Heenloopen tot Bussem	1 Spt	5 cop	
	Situatie	5 Spt	2 cop 1/4	
1701-41:	op Pieter Pietersz Ouwes		7 cop	
	v. Wijgert Cornelisz Backer		7 cop 3/4	
	v. Jan Rijksz Lustigh		4 cop	
	Situatie	5 Spt	7 cop	
1710-27: 1710-27:	op Jan Jansz Doorn	1 Spt	4 cop	Na overlijden 2e vrouw op meerderjarige stiefzoon
	Situatie	4 Spt	3 cop	
1712-27:	v. Hendrick Ebben	1 Spt	1 cop 3/8	
	Situatie	5 Spt	4 cop 3/8	
1716-32:	v. Jacob Hendricksz Snijder		3 cop	
	Situatie	5 Spt	7 cop 3/8	
1717-25:	op Hendrick Matteijzen v.d. Waert		3 cop	
t/m 1720-25:		Situatie	5 Spt	4 cop 3/8
	Nieuwe, verkeerd overgenomen notatie			
1721-25:		Situatie	6 Spt	0 cop 1/2
1723-25:	uijt boedel v. Lambert Killewigh	1 Spt	2 cop	
		Situatie	7 Spt	2 cop 1/2
	op Arent Thiedeman		3 cop	
		Situatie	6 Spt	7 cop 1/2
1729-25:	op Tijmen Gijsbertsz	3 Spt	3 cop 3/4	Op zoon
	op Hendrick Gijsbertsz	3 Spt	3 cop 3/4	Op zoon

14. Huizen Koptienden-1683 Folio-39.

Tijmen Jacobsz Huizen Koptienden (1658-75, 1683-39) (datum-Folio: eerste resp. laatste naamsvermelding in Tiende-boek)

1658-75:	v. Jan Jan Rijcksz		2 Spt	6 cop 1/2	Van schoonvader
1659-75:	op Rutger Henricksz			3 cop 1/2	
	v. Jan Gijsbertsz			5 cop 3/4	
	v. Goossen Jansz			7 cop	
	op Marten Aertsz		1 Spt	7 cop 3/4	
	v. Jacob Henricksz		5 Spt	3 cop 1/2	Van vader
		Situatie	7 Spt	3 cop 1/2	
1660-59:	ER STAAT		7 Spt	4 cop	
1662-39:	v. Claes Jan Aertsz		1 Spt	4 cop	
		Situatie	9 Spt		
1678-42:	v. Tijmen Rutten Velsen			1 cop 1/2	
	v. Willem Rutten			0 cop 1/4	
	v. Willem Cornelisz Schram			4 cop	
		Situatie	9 Spt	5 cop 3/4	
1679-42:	v. Claes Jan Aertsz			7 cop	
		Situatie	10 Spt	4 cop 3/4	
1680-42:	v. Lambert Gerritsz Backer			5 cop 1/2	
		Situatie	11 Spt	2 cop 1/4	
1683-39:	op Harmen Tijmen Jacobsz		3 Spt	7 cop 1/4	Op zoon
	op Willem Tijmen Jacobsz		3 Spt	7 cop 1/2	Op zoon
	op Jacob Tijmensz Jacobsz		2 Spt		Op zoon
	op Gijsbert Tijmen Jacobsz		1 Spt	3 cop 1/2	Op zoon

Registratie-systematiek in de Koptiendenboeken over de eeuwen heen

Over meer dan drie opeenvolgende eeuwen werden in de Gooise Koptiendenboeken geregistreerd:

- * de namen van de Tiend-plichtigen
- * de te betalen Tiende per Tiend-plichtige
- * Koptienden-transacties: de overdracht van Tienden (grond) tussen Tiend-plichtigen

De volgorde waarop nieuwe persoonsnamen in de Koptiendenboeken werden bijgeschreven en de wijze waarop Tiende-betalingen en -mutaties werden genoteerd met het daarbij gehanteerde getalsysteem, varieerde in de loop van de tijd.

In de Tabel op de volgende pagina is voor het Huizer Tiendenboek aangegeven hoe de naamsbijschrijving in de tijd verliep.:

Deze gegevens komen van de website www.genealogie-huizen.nl

Zoeken in KopTienden

In vroeger tijden kwamen besmettelijke ziekten en oorlogen herhaaldelijk voor. Het gevolg hiervan is dat er veel mensen sneuvelden of ziektes niet overleefden. Hierdoor was er sprake van een grote oversterfte. Dit heeft consequenties voor ons genealogisch onderzoek.

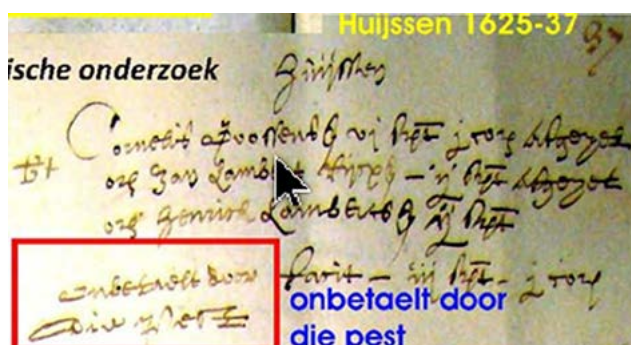
Zo konden hele gezinnen overlijden. Het leidde tot het verbreken van afstammingslijnen. Nadat een man of vrouw gestorven was probeerde de overblijvende partner een nieuwe echtgeno(o)t(e) te vinden en snel te hertrouwen.

Volgorde namen Tiend-plichtigen in Huizer Tiendenboeken

- 1502 In dit allereerste Koptiendenboek: ogenschijnlijk geen structuur in rangschikking namen
- 1503-1561 Herrangschikking van namen, die gehandhaafd blijft. Deze vaste volgorde hangt vermoedelijk samen met die waarop langs de boerderijen werd gereden om de Tiende betaald in natura (rogge en/of gerst) te gaderen. De naam van een Tiend-plichtige wordt uitgeschreven (uit dat boek) na beëindiging van het gebruik van zijn grond(en). Dit kan door overlijden, onteigening na langdurige Sluij, verkoop of door verhuur aan nieuwe pachter(s). Nieuwe namen (nieuw in 't boeck) worden bijgeschreven: 1. in plaats van of nabij een uitgeschreven naam; veelal is er sprake van een erfrelatie zoals na hertrouwen van de weduwe van een overleden Tiend-plichtige op naam van de nieuwe echtgenoot of op naam van achtergebleven kind(eren), 2. tussen de andere, bestaande namen; ook hierbij kan sprake zijn van een familierelatie zoals, na overdracht van grond van schoonvader op schoonzoon, de omliggende namen die van zwagers kunnen zijn. Regelmatig wordt terloops een familierelatie vermeld: op ... zijn zoon van, van ... zijn vader en bij de betaling van de Tiende of Sluij de naam van een zwager of zelfs die van zijn wijf (vrouw) of dochter.
- 1565-1626 Nieuwe namen worden bijgeschreven tussen als wel achter aansluitend op de bestaande namen.
- 1627-1717 Nieuwe namen worden bijgeschreven achter aansluitend op de bestaande namen. In geval van een erfdeling kan daarbij weer een clustering van directe familienamen voorkomen. De verschuldigde Tiende wordt vanaf een bepaald moment per stad en dorp jaarlijks op een vaste dag en gaderplaats geïnd. Door de overgang van betaling in natura naar geld, was er geen noodzaak meer alle boerderijen af te rijden. De consequentie van deze vorm van registratie is het geleidelijk ontstaan van bijna lege bladzijden door uitschrijvingen van Tiendplichtigen. Om deze reden werd na een reeks van jaren een Koptiendenboek geheel overgeschreven waarbij de namen weer werden samengetrokken.
- 1718-1720 Nieuwe namen worden bijgeschreven tussen als wel achter aansluitend op de bestaande namen.
- 1721-1835 Nieuwe namen worden overwegend bijgeschreven tussen de bestaande namen.

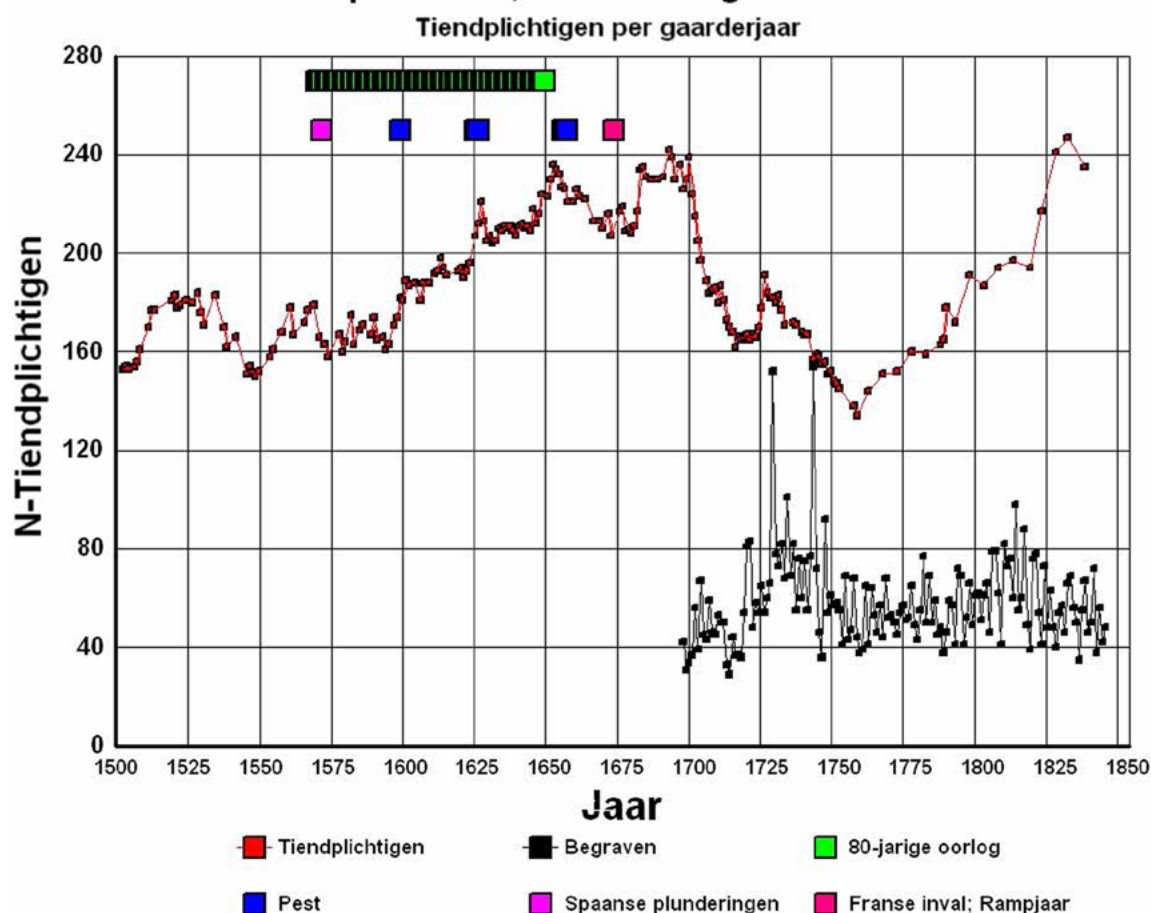
Koptienden-transacties: overdracht van koptienden van ene persoon op andere persoon (partijen) -Huizen

- 1502-1503 Koptienden-mutaties; notatie van gemuteerde koptienden zonder toelichting.
- 1504 Slechts één transactie met vermelding van hoeveel koptienden op welke persoon overgedragen
- 1507-1529 Enkelzijdige transactie-vermelding; bij slechts één partij staan betrokken na(a)m(en) en de overgedragen koptienden vermeld. Bij andere partij(en) alleen vermelding gemuteerde koptienden.
- 1530-1545 Tweepzijdige transactie-vermelding; bij beide partijen staan betrokken na(a)m(en) en de overgedragen koptienden vermeld
- 1553 - 1645 Cumulatieve notaties van voorgaande en nieuwe transacties; voorgaande transacties worden telkens overgeschreven en aangevuld met nieuwe transacties; INFORMATIEVE PERIODE, maar pas op: bij het jaarlijks overschrijven werden fouten gemaakt
- 1646-1658 Nieuwe start cumulatieve notatie
- 1659-1670 Nieuwe start cumulatieve notatie
- 1671-1719 Tweepzijdige transactie-vermelding; niet cumulatief
- 1720-1722 Een enkele maal koptienden-mutaties zonder toelichting.
- 1723-1734 Tweepzijdige transactie-vermelding; niet cumulatief
- 1735-1750 Koptienden-mutaties zonder toelichting;
PARTIJ(EN) BETROKKEN BIJ KOPTIENDEN-OVERDRACHT NAUWELIJKS BEPAALBAAR
- 1751-1835 Tweepzijdige transactie-vermelding; NA 1810 ONTBREKEN ER JAREN

15. Huijssen 1625-37

Koptienden-, Gaardersregister Huizen

16. Koptienden-, Gaardersregister Huizen

Er moest immers gezorgd worden voor de kinderen of voor het levensonderhoud. Dit alles leidde ook tot behoorlijk gecompliceerde en soms onbegrijpelijke Tiende (Erf)delingen. Oversterfte en economische malaise als gevolg van besmettelijke ziekten en oorlogshandelingen worden weerspiegeld in het aantal Tiendplichtigen als functie van de tijd (over meer dan drie eeuwen).

Zoeken in het archief of op internet

Voor het zoeken in het archief of op internet kan men het beste beginnen met de oudst bekende voorouder. Daarmee wordt de plaats van onderzoek bepaald bijvoorbeeld Huizen, Laren of Hilversum.

Kijk bij het doorpluizen van de Tiende-boeken eerst over een grotere periode, bijvoorbeeld om de vijf jaar. Hebt u eenmaal iets gevonden kijk dan naar de gegevens van elk jaar apart. Zoek naar de begin- en einddatum waarop de oudst bekende voorouder voor het eerst en/of het laatst vermeld wordt in het Koptienden boek. Concentreer u vervolgens op Tiendplichtigen met hetzelfde voorouderlijke patroniem en/of toenaam; dit zijn potentiële broers.

Daarna is het zaak rond de begindatum te zoeken naar een aansluiting met een vader of stiefvader op basis van een (Erf)deling van koptienden over broer(s) en zwager(s).

Maak foto's of printscreens van het Tiendenboek van het jaar en het dorp dat u wilt doorzoeken.

(In het archief kunt u boeken dwars leggen om twee pagina's op één foto te krijgen.) Maak nauwkeurige aantekening van de foto's en/of printscreens, zodat u ze later ook gemakkelijk kunt thuisbrengen en raadplegen. Leg het toegangsnummer, het inventarisnummer, het koptienden jaar en het dorp vast.

Leg de koptienden-transacties als bron in uw genealogieprogramma vast. Vermeld hierbij de namen van de mensen die betrokken zijn bij deze transactie, het aantal overgedragen koptienden en de (sub)totalen, ook wel Situatie of Facit genoemd.

Zoeken in de NGV database Koptienden

Zoekt u in de database Koptienden (van Gooiland) van de NGV dan vindt u op de eerste pagina voldoende uitleg over de wijze van zoeken. Voor dit artikel volstaat de vermelding van de inhoud van de totale database en een voorbeeld van een opzoekactie.

De database koptienden van Gooiland bevat:

(zie tabel op de volgende pagina)

Gemeente	Koptienden	Penningen	Verponding	Trouwen	Begraven	Lidmaten	Doopsgezinden	ONA	ORA	Oud Archief	Varia	Totaal
Blaricum	1,273	0	0	1,026	1,137	0	0	0	0	0	0	3,436
Huizen	2,458	598	982	2,352	3,178	1,683	271	1,507	6,927	586	399	20,941
Laren	1,563	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1,563
Totaal	5,294	598	982	3,378	4,315	1,683	271	1,507	6,927	586	399	25,940

17. Tabel database Koptienden van Gooiland

Een zoekopdracht met willem als voornaam en boerh als achternaam levert het volgende resultaat:

7 treffers met Voornaam 'willem' met Naam beginnend met 'boerh'

id	Volgnr.	Gem./type	Inventaris nr.	Namen	Alternatieve naam	Datum in	Datum uit
78457	6870	Huizen Trouwen	Trouwen-Huizen-3B Gereformeerd	Willem Boerhout		1783-04-04	
5940	7094	Huizen Koptienden	Huizen-117-Koptienden	Willem Jansz / Boerhout	Willem Jansz Boerhout	1785-07-01	1835-01-01
78164	10837	Huizen Begraven	Grafboek 8 begraven Huijzen	Willem Boerhout		1803-05-13	
80572	22695	Huizen ORA	Haarlem-184-3224A007	Willem Boerhout	Toekomstige 2e vrouw: Geertje Jans de Oude	1806-07-24	
80573	22696	Huizen ORA	Haarlem-184-3224A007	Willem Boerhout	Wed.v. Cornelia (Elderts) Houthuis	1806-07-24	
78844	7257	Huizen Trouwen	Trouwen-Huizen-3B Gereformeerd	Willem Boerhout	Wed.v. Cornelia Houthuis	1806-08-10	
82380	23591	Huizen ORA	Haarlem-184-3182	Willem Boerhout	Samen met Gerrit Willemsz Gooijer	1809-02-17	

18. Resultaat zoekopdracht

Klikken we vervolgens op een id nummer voor een scan dan krijgen we het volgende resultaat:

id	Volgnr.	Inventaris nr.	Datum in	Datum uit1	Datum uit2
80572	22695	Haarlem-184-3224A007	1806-07-24	0000-00-00	0000-00-00
Gemeente		Doc.type			
Huizen		ORA			
Voornaam1	Patroniem1	Patroniem2	Achternaam	Alt. Naam1	
Willem			Boerhout	Toekomstige 2e vrouw: Geertje Jans de Oude	
Opmerking1					
Huw.v.w.					
Commentaar_Relatie		Opmerking2			
Weduwnaar van:					
Voornaam2	Patroniem3	Patroniem4	Achternaam2	AlternatieveNaam2	
Cornelia	Elderts		Houthuijsen	Cornelia Houthuis	
Created		Updated			
2019-07-17 18:44:58					

SSAN (voorheen NHA)-Oud Rechterlijk Archief (ORA) Huizen
3224 ; A007: 24-07-1806; Huw.v.w. Willem Boerhout weduwnaar van Cornelia (Elderts) Houthuis, toekomstige Bruidgom, ter Eenre, en Gerritje Jans de Oude, minderjarige dogter toekomstige bruid geadsisteert met haar vader Jan Klaasz d 'Oude ter andere zijde, enz

19. ID nummer scan resultaat

Naschrift van de redactie

Deze nieuwe interessante bron voor genealogisch en historisch onderzoek roept de vraag op wie van de NGV-leden deze bron al eens of ondertussen gebruikt heeft. Welke resultaten heeft dat opgeleverd? Misschien is het de moeite waard om daarover een artikel te schrijven en in Gens Nostra te publiceren? Wie pakt de handschoen op en neemt deze uitdaging aan? <<

Bronnen

- Dr. A.C.J. De Vrankrijker, NAERDINCKLANT, Gooische Studies over: Koptienden, Boekweit en Bijen, Kerken en Kloosters, Weversheiligen, Den Haag: uitgeverij 'De Kern', 1947.
- Dr. Anton Kos, Van meenten tot marken. Een onderzoek naar de oorsprong en ontwikkeling van de Gooise marken en de gebruiksrechten op de gemene gronden van de Gooise markegenoten (1280-1568), Hilversum: uitgeverij Verloren, 2010 (Handelsuitgave Kos' dissertatie).

De Zuiderzeesteunwet

1. De sluiting van de Afsluitdijk op 28 mei 1932. Foto: Militaire Luchtvaartdienst, Vliegveld De Kooy. Bron: Het Flevolands Archief in Lelystad.

De oudste delen van Flevoland worden gevormd door de eilanden Schokland en Urk. De rest van het land van polders van Flevoland dateert van veel latere datum. De Noordoostpolder viel droog in 1942. Schokland en Urk waren toen geen eilanden meer. In 1947 werd middenin de polder Emmeloord gebouwd en in 1962 kwam de gemeente Noordoostpolder tot stand. In 1957 werd het oostelijk deel van de zuidelijke IJsselmeerpolders drooggelegd en ontstond Oostelijk Flevoland en tot slot ontstond in 1968 Zuidelijk Flevoland. In 1986 werd Flevoland tot twaalfde en jongste provincie van Nederland. Tot die tijd behoorden de gemeente Noordoostpolder en Urk nog tot Overijssel, terwijl Almere, Dronten, Lelystad en Zeewolde nog niet bij een provincie waren ingedeeld. Tegenwoordig is Flevoland, dat qua oppervlakte de kleinste provincie is, een integraal onderdeel van Nederland.

De drooglegging en de inpoldering van de Zuiderzee waren de eerste stap naar het ontstaan van de provincie Flevoland. De bouw van de Afsluitdijk en de grootschalige inpolderingen hebben grote gevolgen gehad voor de Zuiderzeevervisserij en alle aanverwante bedrijven rondom die Zuiderzee.

Het is een politieke keuze geweest. De winning van landbouwgrond, de verbetering van de veiligheid en de waterhuishouding van het land rondom de Zuiderzee, de creatie van een zoetwaterbekken en verbetering van de hoofdinfrastructuur van Nederland waren de belangrijkste redenen om tot inpoldering over te gaan.

Indertijd – zo rond 1800 – was er van Schokland al niet veel meer overgebleven dan een klein stuk grond onvoldoende beschermd door een houten zeewering. Steeds meer grond ging verloren aan de zee. De in 1804 aangelegde dijk van steen verzakte al na enkele jaren. Het krimpen van het eiland was een groot probleem voor de bevolking. Hoewel de bewoners met enig succes waren omgeschakeld van akkerbouw en veeteelt naar de visserij raakte deze in de negentiende eeuw in verval. In 1825 voltrok zich een ramp. Het eiland werd overspoeld; de dijk en de zeewering werden zwaar beschadigd, de vuurtoren en kerk stortten in en huizen werden weggespoeld. In 1858 werd het eiland definitief ontruimd. Schokkers vertrokken naar Kampen, Urk of Volendam. Ongeveer honderdveertig van de ruim zeshonderd eilandbewoners verhuisden naar Vollenhove, waar zij met open armen ontvangen werden. Daar konden zij hun bestaan als vissers voortzetten. De nieuwe haven daar had een verbinding met de Zuiderzee via een kanaal gekregen.

Reeds vanaf het begin van de inpoldering was de overheid zich ervan bewust dat er ook deze maal een gepaste oplossing moest komen (zie kader). Zij koos voor een schadeloosstelling om de vissers en ook de aanverwante bedrijven de mogelijkheid te bieden om op een andere manier de kost te verdienen. In de zomer van 1925 werd de Zuiderzeesteunwet door het parlement aangenomen en die verscheen op 13 juli 1925 in het Staatsblad.

Boeren kregen de gelegenheid om op de vette kleigronden een nieuw bedrijf te starten. Voor de visser en aanverwante bedrijven was het noodzaak een nieuw bestaan op te bouwen buiten de visserij. Welke gevolgen heeft dit besluit gehad op de ontwikkeling van de regio en zijn bewoners?

Interessant voor genealogen

Voor genealogen vormt vooral de periode ná de inpoldering een interessante uitdaging voor onderzoek.

Vóór de tijd van de inpoldering kan het genealogisch on-

derzoek – net zo als in andere regio's van Nederland – met de *burgerlijke stand en doop-, trouw- en begraafboeken* worden begonnen. Bijvoorbeeld voor Schokland en Urk in het gemeente-archief van Kampen of via *WieWasWie, Digitale Bronbewerkingen Nederland en België* of de websites van de *Schokkervereniging*¹ en de *Werkgroep Genealogie Urk*²

Ná de tijd van de inpoldering komen minder algemene en bekende archiefbronnen in aanmerking voor onderzoek. Daarom wordt hier meer aandacht aan de bronnen met betrekking tot de Zuiderzeesteunwet besteed.

Het archief van de Rijksdienst ter Uitvoering van de Zuiderzeesteunwet (de organisatie RUZ) wordt bewaard in Den Haag bij het Nationaal Archief. De dossiers van de belanghebbenden (bij uitvoering van de wet) die een verzoek om een tegemoetkoming indienden bij de RUZ worden bewaard in Lelystad bij het Flevolands Archief (HFA). De dossiers (uitvoering) zijn bewaard gebleven omdat het Sociaal Historisch Centrum voor Flevoland ze in bruikleen had gekregen van het ministerie van Verkeer en Waterstaat, dat op het punt stond om ze te vernietigen in de jaren tachtig van de vorige eeuw. Onderzoeker/tekenaar Peter Dorleijn deed onderzoek naar het visserijbedrijf op de Zuiderzee en het IJsselmeer en gebruikte de dossiers om vissers te achterhalen die nog met oude technieken hadden gevist, zodat hij ze kon interviewen. Het resultaat van Peters werk is gepubliceerd in de vijfdelige serie 'Van Gaand en Staand Want'. Omdat de dossiers een onderdeel van een overheidsarchief vormden heeft het Sociaal Historisch Centrum ze formeel in 2006 overgedragen aan het Rijksarchief in Flevoland.

Eerder schreef W.H.J. van der Most *Ruimte voor verandering; Zuiderzeevervisserij presenteren zich op de Jaarbeurs van 1935 en 1936* in: Cultuur Historisch Jaarboek voor Flevoland 1994, *Ruimte voor verandering*, pag. 63-76, over de Zuiderzeevervisserij die zich als groep presenteerden op de Jaarbeurs in Utrecht om te laten zien wat de afsluiting en gedeeltelijke droogmaking van de Zuiderzee voor impact had op hun samenleving aan de kust. Dit deden zij in 1935 en 1936 o.a. om aandacht te krijgen voor de industrieën die na de afsluiting van de Zuiderzee een nieuwe toekomst moesten gaan bieden aan de bevolking van de kustplaatsen. Het artikel eindigt met een Bijlage waarin een overzicht wordt gegeven per plaats van de personen en/of bedrijven die deelnamen aan de beurzen van 1935 en 1936.

En eerder schreef W.H.J. van der Most, *Personendossiers van Zuiderzeevervisserij bij het Nieuw Land Erfgoedcentrum in Lelystad*, in: Genealogie. Kwartaalblad van het Centraal Bureau voor Genealogie, 2004 nr. 4, pag. 126-129, waarin zij vooral ingaat op wie de belanghebbenden waren die een verzoek om tegemoetkoming deden en hoe de zoektocht door de dossiers in zijn werk gaat, qua privacywetgeving en ordening van de dossiers.

2. De haven van Enkhuizen in de haring- en ansjovistijd. Bron: Het Flevolands Archief in Leleystad. Tekening van Peter Dorleijn?

De context voor het genealogisch onderzoek ná de inpoldering

Voor het genealogisch onderzoek in de hier boven genoemde bronnen is het nuttig om meer van de historische achtergrond van de inpolderingen en de Zuiderzeesteunwet te kennen.

Aanzet tot besluit inpoldering

De Zuiderzee heeft altijd al een grote rol gespeeld bij de vele overstromingen die Nederland de laatste eeuwen hebben geteisterd. Al in 1849 ontstonden de eerste plannen om de drooglegging van de Zuiderzee te realiseren. Na de succesvolle drooglegging van het Haarlemmermeer door gebruik van een stoomgemaal, was men heel enthousiast over de nieuwe technische mogelijkheden. Een gedegen studie en goed uitgewerkt plan van de gerenommeerde waterbouwkundig ingenieur B.P.G. van Diggelen in 1849 maakte duidelijk dat inpoldering van de Zuiderzee technisch mogelijk was.

Op 4 januari 1886 werd in Amsterdam de *Zuiderzeevereniging* opgericht met als doel de wenselijkheid en uitvoerbaarheid van de afsluiting en drooglegging van de Zuiderzee te onderzoeken. Om inzicht te krijgen in alle voor- en nadelen was de vereniging er alles aan gelegen om zo snel mogelijk te beginnen met een uitgebreid technisch onderzoek. Jacob van der Toorn, een vooraanstaand waterstaatsingenieur werd aangesteld om de leiding van het technisch bureau van de Zuiderzeevereniging op zich te nemen. Cornelis Lely werd aangesteld als diens assistent. Op 1 november 1886 ging het onderzoek officieel van start. De benodigde gelden voor dit onderzoek leverde al direct veel problemen op. Subsidieverzoeken bij gemeenten en provincies leverden niet genoeg

op om de kosten te dekken. Van der Toorn nam ontslag per november 1887 en daarna nam Lely de leiding over voor het technisch onderzoek.

De acht technische nota's van Lely vormden de basis voor de plannen zoals ze uiteindelijk ook zijn uitgevoerd. Als belangrijkste reden voor de drooglegging en inpoldering werd de veiligheid van het land rondom de Zuiderzee, de verbetering van de waterhuishouding van de omliggende provincies en betere voorzieningen voor de scheepvaart door de commissie genoemd. Ook zou de inpoldering circa 230.000 ha vruchtbare landbouwgrond opleveren. De commissie schreef ook dat de uitvoering van de plannen de doodsteek zouden zijn voor de Zuiderzeevervisserij.

In de tweede helft van de negentiende eeuw waren de veranderingen in Nederland groot. De ontwikkeling van de stoommachine speelde hierbij een grote rol. Men was nu in staat zonder wind de polders droog te houden.

Ook andere grote infrastructurele en waterbouwkundige projecten volgden in hoog tempo:

- * de aanleg van spoorwegen en de noodzakelijke bruggen hiervoor over de rivieren.
- * de aanleg van het Noordzeekanaal en de Nieuwe Waterweg, van groot belang voor de ontwikkeling en uitbreiding van de zeehavens.
- * de normalisering en regulering van de grote rivieren en de maatregelen om de rivieren goed bevaarbaar te houden en het omliggende land te beschermen tegen overstromingen.

Ook in maatschappelijk opzicht gingen de veranderingen heel snel. De misstanden in de fabrieken en de slechte woon- en

Tijdlijn Zuiderzeeproject

- 1848 - Eerste plan voor droogmaking wordt gepresenteerd door J. Kloppenburg en P. Faddegon Pzn. Dit plan was slecht onderbouwd en nauwelijks uitgewerkt.
- 1849 - Waterstaatkundig ingenieur B.P.G. van Diggelen komt met een gedegen studie.
- 1849 - Topambtenaren van Waterstaat adviseren een staatscommissie in te stellen om de studie van B.P.G. van Diggelen uit te werken.
- 1865 - Particulier consortium komt met een concessieaanvraag.
- 1886 - In Amsterdam wordt de Zuiderzeevereniging opgericht met als doel de wenselijkheid en uitvoerbaarheid van de afsluiting en drooglegging van de Zuiderzee te onderzoeken. Onder leiding van Jacob van der Toorn en als assistent Cornelis Lely.
- 1887 - Van der Toorn neemt ontslag en Lely neemt de leiding over van het onderzoek.
- 1891-1894 - Cornelis Lely minister van Waterstaat.
- 1897-1901 - Cornelis Lely voor de tweede keer minister van Waterstaat. Nieuwe staatscommissies en de Zuiderzeevereniging komen met nieuwe studies.
- 1898 - Het rapport 'De economische betekenis van de Zuiderzee' wordt opgesteld door G. Vissering en H.C. van der Houven van Oordt.
- 1913 - Lely wordt voor de derde keer minister van Waterstaat op voorwaarde dat een besluit werd genomen over drooglegging van de Zuiderzee.
- 1916 - Watersnoodramp. Delen van Noord-Holland overstromden. Weer werd aangetoond hoe gevaarlijk de Zuiderzee was.
- 1918 - De Zuiderzeewet (drooglegging en afsluiting van de Zuiderzee) wordt door de Kamer aangenomen.
- 1925 - De Zuiderzeesteunwet wordt door het Parlement aangenomen. Hierin wordt vastgelegd hoe de overheid de nadelige materiële gevolgen van de uitvoering van de Zuiderzeewet gaat compenseren.
- 1932 - Oprichting Rijksdienst ter uitvoering van de Zuiderzeesteunwet met als directeur ir. G.F.H. Houben.

leefomstandigheden van de lagere klassen werden aan de kaak gesteld en er kwam meer aandacht voor sociale vraagstukken en volksgezondheid. Het mensonterende van de traditionele vormen van armenzorg deden het besef groeien dat men niemand aan zijn lot kon overlaten. Voorzieningen waren nodig voor het geval van ziekte, ouderdom, ongelukken, invaliditeit en verlies van werk. Dit werd allemaal extra onder de aandacht gebracht door de Parlementaire Arbeidsenquête van 1886. De Arbeidswet van 1889 leidde tot de instelling van de Arbeidsinspectie.

Al deze aspecten brachten bij de bestuurders van de Zuiderzeevereniging het besef dat veel meer informatie beschikbaar moest komen over de schaduwkanten van de drooglegging en dat er ook meer inzicht moest komen in de kosten van het project. In 1898 bracht de vereniging het rapport *De economische betekenis van de Zuiderzee* uit, opgesteld door G. Vissering en H.C. van der Houven van Oordt. De opstellers gaven hun visie over de manier waarop de uitgifte van de nieuwe grond moest plaatsvinden en de gevolgen van de drooglegging voor het omringende oude land. Ook werd in dit rapport gekeken naar de problemen voor de visserij en aanverwante bedrijven. Het beginsel van schadeloosstelling vond men een teken van positieve, sociale politiek. Nergens kwam het voor dat de overheid bij grote werken voorzieningen voor gedupeerden had getroffen. Het Zuiderzeeproject zou daar een mooi voorbeeld van worden. Ook zou dit gebruikt worden om de plannen in het parlement goedgekeurd te krijgen. De eerste stap naar wat later *De Zuiderzeesteunwet* zou heten, was gezet.

De stormvloedramp van januari 1916 en ook de voedselschaarste tijdens de Eerste Wereldoorlog hebben mede de besluitvorming in een stroomversnelling gebracht.

3. Ir. Cornelis Lely (1854-1929). Bron: Het Flevolands Archief in Lelystad.

De Zuiderzeesteunwet

In 1913 was Cornelis Lely opnieuw minister van Waterstaat geworden. Hij stelde nadrukkelijk als voorwaarde dat de afsluiting en droogmaking van de Zuiderzee onderdeel zou zijn van het regeringsprogramma. In 1918 werd de Zuiderzeewet door het parlement aangenomen. Tevens werd bepaald dat er een aparte wet (Zuiderzeesteunwet) moest komen die niet alleen de financiële tegemoetkoming moest regelen voor vissers en werkenden in de nevenbedrijven van de visserij, maar ook andere vormen van ondersteuning, zoals het bevorderen van alternatieve werkgelegenheid en omscholingsmogelijkheden voor jonge vissers.

Ook is in deze wet de oprichting van de Zuiderzeeraad vastgelegd, een adviesraad voor de regering om over alle zaken aangaande het Zuiderzeeproject te adviseren en er werd ook meteen per 1918 een Zuiderzeefonds ingesteld (ook ten behoeve van het hele Zuiderzeeproject). Dit fonds stond nadrukkelijk op de agenda van de Tweede Kamer en werd ook jaarlijks in de begroting vastgelegd.

Het eerste voorontwerp van de Zuiderzeesteunwet is in 1923 in behandeling genomen. Deze versie werd door de visserij als zeer teleurstellend ervaren. De lobby van de voorstanders (Zuiderzeevereniging) kregen een geduchte tegenstander in *Het Centraal Comité inzake afsluiting en drooglegging van de Zuiderzee*, opgericht door de Volendamse onderwijzer B. Demmer. Als de sluiting van de Zuiderzee toch door zou gaan, dan moest er wel een goede compensatieregeling komen voor alle betrokkenen. Voor het eerst kwamen de vissers gezamenlijk op voor hun rechten.

Vele volkswijsheden brachten naar voren dat het in zo'n drooggelegde polder geen paradijs was. Zoals

*De eerste vond er subiet de dood
De tweede leed er grote nood
De derde pas had er zijn brood*

en

*Die water maakt tot land
Doet het voor de tweede hand*

Er werd een uitgebreid rapport opgesteld over de omvang, de waarde en de betekenis van de Zuiderzeevereniging. Dit rapport gaf een betrouwbaar beeld van de toestand waarin de visserij op dat moment verkeerde. De gegevens daarvoor waren door de plaatselijke visserijcomités verzameld. Al gauw ontstond de indruk dat de vissers de situatie veel mooier hadden voorgesteld dan die in werkelijkheid was. Het rapport was eenzijdig en oppervlakkig. Er werd heel gemakkelijk geaccepteerd dat een bedrijf schade zou kunnen lijden en dit werd dan voor waar aangenomen, waarop al heel snel een taxatie van de schade werd gemaakt. Althans dat was het oordeel van de Zuiderzeevereniging. Ondanks de geringe steun in de samenleving en het steeds weer uitstellen van de definitieve besluitvorming bleef de vereniging volhardend pleiten voor

hun zaak. Ze besloot zelf te onderzoeken of de Zuiderzeevereniging werkelijk zo bloeiend was als men deed voorstellen. Dit onderzoek bracht heel veel gegevens over het reilen en zeilen van de Zuiderzeevereniging aan het licht en liet ook zien dat de financiële stand van zaken voor veel vissers beroerd was. Tot hun grote verbazing constateerden de commissieleden uit het rapport dat er in de vissersgezinnen vrijwel nooit vis werd gegeten. Alleen als de man thuis kwam nam hij voor zijn gezin een zootje vis mee.³

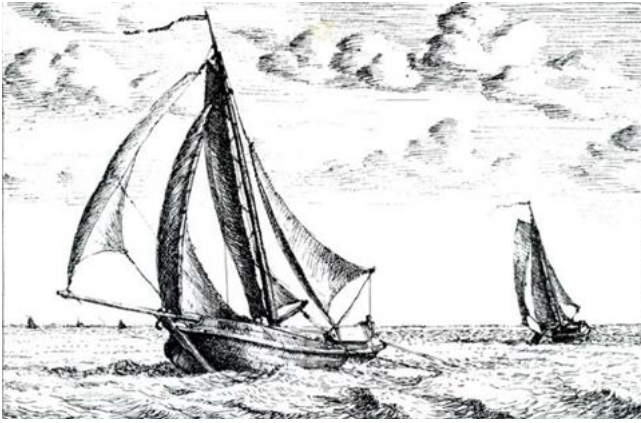
De Zuiderzeevereniging beseftte dat door de heersende economische malaise bezuinigd moest worden, maar vroeg wel aan de regering in het voorstel het elementair bewustzijn van recht en billijkheid terug te brengen. Het definitieve plan dat in 1925 was goedgekeurd bevatte weinig ingrijpende verbeteringen. Ook het parlement reageerde heel kritisch, maar toch werd de wet aangenomen.

De regeling hield in dat iedereen die op 25 juli 1918 zijn hoofdkomen haalde uit de Zuiderzeevereniging of uit daaraan gekoppelde bedrijven hiervan gebruik kon maken. De belangrijkste vergoeding die werd gegeven was de tegemoetkoming voor verlies van het bedrijf door waardevermindering of bedrijfsbeëindiging. Voorts bestond de ondersteuning uit: kosteloos onderwijs voor belanghebbenden en hun kinderen, kredietverlening en financiële ondersteuning als men er niet in slaagde een eigen inkomen te verwerven. Ook de weduwen van belanghebbenden konden aanspraak maken op tegemoetkoming uit deze regeling.

In 1932 werd de Rijksdienst ter Uitvoering van de Zuiderzeesteunwet (RUZ) opgericht die als taak kreeg het uitvoeren van de steunwet door het verstrekken van tegemoetkomingen, het beoordelen van ondernemingsplannen en stimuleren van nieuwe bedrijvigheid om daarmee zoveel mogelijk belanghebbenden aan een nieuwe werkkring te helpen.

Reacties van de vissersbevolking

Voordat een regeling op papier werd gezet, vond de commissie het wenselijk om eerst de vissers zelf te spreken over hoe zij de toekomst zagen en wat voor hen acceptabel was als tegemoetkoming. Vertegenwoordigers van de visserijverenigingen rond de Zuiderzee werden uitgenodigd om aanwezig te zijn bij de zittingen en ook mochten ze vragen stellen. Dit verzoek werd niet door iedereen even enthousiast ontvangen. Velen wilden dat één of meerdere vertegenwoordigers van de vissers benoemd zouden worden in de commissie. Maar zover wilde de commissie niet gaan. In totaal werden er achttien van zulke hoorzittingen gehouden. Overal kwamen de reacties op hetzelfde neer. Een visser uit Hoorn reageerde met 'de regering ontnemt ons de mogelijkheid om ons vak, wat vaak generaties lang in de families is, nog langer uit te oefenen'. De vissers waren bang voor de toekomst, niet alleen van hun bedrijf, maar ook van hun dorp of stad. Ook werd duidelijk dat veel vissers het liefst alles bij het oude lieten. Er was weinig animo om zich voor te bereiden op de veranderende situatie. Veel vissers konden zich niet voorstellen dat zij iets anders moesten gaan doen dan vissen. Vissen op de Noordzee was voor

4. Vollenhoveer bonsjes aan de sleepnetten. Bron: Het Flevolands Archief in Lelystad. Tekening Peter Dorleijn.

veel vissers geen alternatief omdat ze niet vertrouwd waren met de loggers en de Noordzee, waardoor velen zeeziek zouden kunnen worden. Werken op het land was voor de vissers al helemaal geen optie. 'Als je een visser een schop in de handen duwt zou hij niet weten welk eind hij in de grond moet steken.'⁴

Geen aalmoes

In het algemeen waren de vissers het over één ding eens. De regering moest met een ruimhartige schadevergoeding over de brug komen. Alle mannen vanaf de leeftijd van twintig jaar moesten daarvoor in aanmerking komen. Wij worden door de regering gedwongen te stoppen met ons bedrijf en daarom is de regering verplicht om ons schadeloos te stellen.⁵ Commissievoorzitter Vissering moest er steeds weer op wijzen dat in de Zuiderzeesteunwet geen schadevergoeding werd toegezegd, maar een tegemoetkoming. Overal waar de commissie kwam kregen ze dezelfde reacties te horen. En dat was niet waar ze op zaten te wachten. Ze wilden weten op welke wijze het beste kon worden ingespeeld op de toekomstige veranderingen. 'Wat willen jullie? Wat kunnen jullie? Waarmee kunnen wij helpen'. Dat waren de vragen waarop de commissie graag antwoord had. De commissie was van mening dat in principe elke visser in zijn eigen levensonderhoud moet kunnen voorzien.

Het werd voor de commissie duidelijk dat zij veel meer tijd en energie moesten steken in het overbrengen van de boodschap dat er geen weg terug meer was en dat er veel veranderingen zouden komen voor zowel de vissers alsook de aanverwante bedrijfstakken. De drooglegging zou ook veel nieuwe werkgelegenheid brengen. Voor de oudere vissers vond de commissie een schadeloosstelling wel op zijn plaats.

Complexe uitvoering

In de bestekken van de Zuiderzeewerken was bepaald dat 10% van de werknemers moest bestaan uit belanghebbenden van de Zuiderzeesteunwet. Daarnaast werd ook veel energie gestopt in het zoeken naar andere betrekkingen. Het animo om te zoeken naar ander werk was bij de vissers heel verschillend maar steeds meer vissers raakten overtuigd van

de noodzaak om andere inkomstenbronnen te zoeken. Na de slechte jaren voor de Zuiderzeevervisserij rond 1920 volgden toch enkele goede jaren rond 1930. Het gereedkomen van de Afsluitdijk op 28 mei 1932 betekende de definitieve nekslag voor Zuiderzeevervisserij. De belangrijkste vissoorten verdwenen, behalve de paling. In het nu zoete IJsselmeer kwam pas tien jaar later de visstand weer enigszins terug. Het moment van afsluiting viel erg ongunstig, midden in de crisistijd. In heel Nederland heerste massale werkloosheid. Het voordeel voor de Zuiderzeevervisserij was toen dat zij konden terugvallen op een uitkering van de Zuiderzeesteunwet. Het toepassen van de regels bij de toekenning van de tegemoetkoming was heel complex. Er waren heel veel voorwaarden waaraan moest worden voldaan en dit leidde vaak tot onbegrip bij de vissers. Vooral de leeftijdscriteria voor de oudere vissers die werden gehanteerd voor het moment van stoppen met de visserij leidden tot veel afwijzingen. Dit had vaak voor de betrokken gezinnen bittere armoede tot gevolg. De boten, netten en zeilen gingen in waarde achteruit omdat er teveel aanbod was. In de eerste instantie was hiervoor geen tegemoetkoming gepland. In 1932 werd een artikel toegevoegd aan de wet waarin werd bepaald dat er een tegemoetkoming was voor de waardevermindering van eigendommen van de vissers als gevolg van de sluiting van de Zuiderzee. Dat leverde voor velen een verbetering op, maar was niet voldoende om aan alle schrijnende gevallen van armoede een einde te maken. Veel afwijzingen van de tegemoetkomingen waren het gevolg van interpretatieverschillen over de getoonde inzet van de aanvrager om een baan te vinden of om andere stappen te ondernemen om eigenhandig het levensonderhoud te verdienen voor zijn gezin. Een belangrijke wijziging van de Zuiderzeesteunwet vond plaats in 1962. De wet had daarna namelijk niet slechts het karakter van een regeling van tegemoetkoming in de schade ten gevolge van de drooglegging, maar ze was tegelijkertijd een werktuig geworden om de IJsselmeervervisserij te saneren.

Investeren in de toekomst

Toch waren er ook veel positieve zaken te melden. Vele aanvragen voor omscholing van jonge vissers of knechten werden goedgekeurd en dat leidde in veel gevallen tot een succesvolle overstap naar een andere werkring. Ook voor zonen van vissers, die anders met hun vader in de visserij gingen, waren er mogelijkheden om een vak te leren wat anders niet binnen de mogelijkheden lag.

Een voormalig zuiderzeevervisser uit Vollenhove kreeg een tegemoetkoming in de kosten voor de voortzetting van de opleiding van zijn zoon aan de ULO-school te Zwartsluis. De tegemoetkoming werd verleend voor het schooljaar 1929/1930 en voor 1930/1931. Gelet op de resultaten werd de volgende tegemoetkoming slechts verleend voor het tijdvak september 1931 tot 1 januari 1932, in afwachting van de resultaten van het kerstrapport. Aangezien de resultaten onvoldoende waren werd de tegemoetkoming stopgezet. De zoon bleef de school

BINNENLAND

DE ACTIE DER ZUIDERZEE-VISSCHERS.

Een motie aan Regeering en Tweede Kamer.

In de Maandag te 's Gravenhage gehouden demonstratieve vergadering der Zuiderzee-visschers is de volgende motie door den voorzitter voorgelezen en onder applaus aangenomen:

De Zuiderzeevisschers, in grooten getale te 's Gravenhage bijeen, gehoord de besprekingen inzake de **Zuiderzeesteunwet**, constateerende, dat de daarin aangebrachte verbeteringen onvoldoende zijn en verre beneden de verwachtingen blijven, die zij redelijkerwijze mochten koesteren, dat met name het gemis van een billijke tegemoetkoming in de waardevermindering van schuit en netten een grievende belediging is van het rechtsgevoel, dat verder de wenschen, zooals ze in de nota van de visschersorganisaties aan de Tweede Kamer zijn opgenomen, als een minimum zijn te beschouwen en besluiten deze motie ter kennis der Regeering en der Tweede Kamer te brengen en te publiceren.

5. Artikel uit Dagblad De Tijd van 14-10-1930. Bron: www.delpher.nl

bezoeken omdat de slechte resultaten uit het najaar 1931 werden toegeschreven aan ziekte. Ook de tegemoetkoming voor het schooljaar 1932/1933 werd afgewezen ondanks de tussenkomst van de burgemeester en het hoofd van de ULO-school in Zwartsluis. In april 1933 gaat hij naar de Christelijke Normaalschool (huidige PABO) in Zwartsluis. Hier toont hij zich een ijverige leerling met een vaste wil om te slagen en uiteindelijk onderwijzer te worden. Op basis hiervan wordt de tegemoetkoming verhoogd van 60 gulden naar 135 gulden. Helaas duurt dit niet lang en sluit de opleiding in Zwartsluis in september 1933. Een alternatief binnen reisafstand is er niet en dus moet de zoon in een kosthuis verblijven. In Assen is er een mogelijkheid om de studie voort te zetten en de kosten hiervoor worden geraamd op 700 gulden. Op 7 februari 1934 wordt aan de familie een tegemoetkoming in de kosten van 400 gulden toegekend waardoor er dus toch wat moet worden bijgelegd door de familie. Uiteindelijk is de zoon onderwijzer geworden en is het geld goed besteed.⁶

Niet alles is succesvol

Door de overheid werd ook druk uitgeoefend op de vissers om de visserij te verlaten en een ander beroep te gaan uitoefenen. Dat was ook voor Harm Kieft uit Vollenhove aanleiding om begin 1928 een brief te schrijven aan de Zuiderzeeraad met een verzoek om steun. Hij kan in Hengelo een groentezaak overnemen, maar de financiële middelen ont-

breken. Bovendien is zijn schip nog bezwaard met f 690. Het plan wordt afgewezen evenals enkele andere pogingen om een bedrijf over te nemen. Uiteindelijk koopt Harm Kieft midden 1928 een stuk grond in Hengelo om daar een dubbel huis op te zetten en een vishandel te beginnen. Hij doet dit samen met zijn vader en twee broers, die ook allen stoppen met vissen. De Commissie besluit hiervoor een lening van 4.000 gulden te verstrekken. De vader gaat met paard en wagen de streek door en de zoons met de bakfiets. Maar de zaak wil niet rendabel worden, door de crisis en de hoge werkeloosheid met name in Twente. In februari dient hij een verzoek in bij de Commissie om ondersteuning bij het zoeken naar een tijdelijke baan voor hem of een van zijn jongens, bijv. brug- of sluiswachter. Een extra krediet van 1.000 gulden om de zaak meer levensvatbaar te maken door uit te breiden met een haring-inleggerij werd niet goedgekeurd. Ten einde raad stelt hij aan de commissie voor om zijn schulden kwijt te schelden en hem een tegemoetkoming van 13 gulden te geven en dan *mag de commissie zijn zaak verkopen*. Dat wordt in eerste instantie geweigerd en zijn schuld loopt steeds verder op. In 1940 wordt de zaak toch verkocht en trekken Harm Kieft en zijn vrouw in bij een dochter die op Wieringen woont. Hij houdt een restschuld over van 2.700 gulden en daarom wordt wettelijk f 1,60 ingehouden op zijn tegemoetkoming. Hij moet rondkomen van 10 gulden en 40 cent per week. *Daar kunnen we niet van leven, het enigste wat we hiermee kunnen is honger lijden* schrijft hij gefrustreerd aan de Commissie in 1942.⁷

Nieuwe initiatieven

Ook werden er vele initiatieven ontwikkeld om extra werkgelegenheid te creëren in de voormalige vissersplaatsen. De eerste fabriek, die met steun van de Zuiderzeeraad werd op-

6. Ir. G.F.H. Houben. Directeur R.U.Z. Bron: Cultuur Historisch Jaarboek voor Flevoland - Ruimte voor verandering, pag. 64.

gericht, was een knopenfabriek te Spakenburg in 1929. Dit bedrijf was eigenlijk direct al succesvol. Bij de oprichting in 1929 waren er ongeveer honderd arbeiders, nagenoeg allemaal uit de categorie belanghebbenden. Op het moment van het uitbreken van de oorlog was dit aantal toegenomen tot ongeveer driehonderd arbeiders.

Bij de in 1932 in Volendam opgerichte kunst-paardenhaarfabriek ging het minder voorspoedig. Het bedrijf kwam al snel in de financiële problemen met sluiting als gevolg. De fabriek werd echter al gauw, onder andere leiding, op bescheiden voet weer heropend. Het bedrijf heeft zich stap voor stap ontwikkeld, en bij het uitbreken van de oorlog waren de vooruitzichten zeer behoorlijk. Toen waren er in deze fabriek ongeveer vijfenvijftig arbeiders werkzaam, nagenoeg uitsluitend Volendammers uit de categorie belanghebbenden.

In 1935 wordt, met steun van de Zuidezeeraad, in Spakenburg een nieuwe schoenfabriek opgericht. Dit moet werkgelegenheid bieden aan de voormalige Zuiderzeevissers. Om geen concurrentie te zijn voor de schoenindustrie in de Langstraat in Brabant mogen hier alleen modellen worden gemaakt, die nog niet in Nederland worden gemaakt. Ondanks deze restrictie brengt dit toch heel veel ophef teweeg onder de schoenfabrikanten uit de Langstraat. Conform artikel 5 lid 6, van de Zuiderzeesteunwet 1925 wordt aan een ondernemer uit Amsterdam een vergunning verleend om samen met de gemeente Bunschoten een fabriek op te richten voor de fabricage van kameelharen schoenen, cosy-leder-pantoffels en flexibelsandalen. Allemaal producten die voorheen uit het buitenland werden geïmporteerd. Er werd ook een trainingstoelage verleend om een beperkt aantal medewerkers op te leiden in deze bedrijfstak. De medewerking van de gemeente Bunschoten bestaat uit een hypothecair krediet ten bedrage van ongeveer een derde deel van de oprichtingskosten van de fabriek. Ook in Elburg, Monnikendam en Vollenhove werden textiel-fabriekjes opgericht, om jonge vrouwen uit het vissersmilieu aan een baan te helpen. Voor de opleiding van de vrouwen werd een opleidingstoelage verleend. De belangstelling was echter gering.

In al zijn dadendrang om werkgelegenheid te ontwikkelen kon men ook wel eens de realiteit uit het oog verliezen. In 1935 werd in Volendam een lingeriefabriek opgericht. Omdat hier nagenoeg alleen vrouwelijke medewerkers werden aangenomen, bracht dit geen werkgelegenheid voor de voormalige vissers. Voor dit project was in het streng katholieke Volendam geen enthousiasme te bespeuren. Ook was in die periode de werkloosheid erg hoog. Dichter Anton van Duinkerken schreef, ten behoeve van een actie tegen de werkloosheid in het dorp, het gedicht 'Voor Volendam':

*Zegt niet, dat het niet anders kan,
De wil weet de weg wel te vinden.
Wij worstelen tegen de winden,
Vecht gij tegen het onrecht, weest man!*

*Wij vragen niet; treurt om ons lot.
Wij vragen om recht voor ons leven
En ons heeft de hemel gegeven
Onwrikbaar vertrouwen op God.*

Een belangrijke rol in het aantrekken van nieuwe werkgelegenheid was weggelegd voor de directeur van de Rijksdienst voor het uitvoeren van de Zuiderzeesteunwet, ir. G.F.H. Houben. Hij had ook goede connecties met de Koninklijke Nederlandsche Jaarbeurs in Utrecht. In de jaren 1935 en 1936 werd er gratis ruimte aangeboden aan Zuiderzee-gemeenten om hun bedrijven en hun nieuwe producten te presenteren aan een groot publiek. Op deze wijze werd aandacht gevestigd op nieuwe en soms al langer bestaande bedrijven die na de afsluiting van de Zuiderzee een nieuwe toekomst moesten bieden aan de bevolking van de Zuiderzeegemeenten. Een kleurrijke stoet trok naar Utrecht, veelal in klederdracht om hun dorp of stad te vertegenwoordigen en het toerisme te promoten. Ook brachten bestaande fabrikanten nieuwe producten op de markt. In plaats van visnetten werden de netten voor voetbaldoelen gemaakt. Een fabriek in scheepvaartbenodigdheden uit Lemmer veranderde van de productie voor de visserij naar de productie voor de watersport en recreatie. Ook veel scheepswerven schakelden over naar de bouw, reparatie en onderhoud van pleziervaartuigen.⁸

Door zeer uiteenlopende oorzaken hebben de Zuiderzeegemeenten slechts bij uitzondering kapitaalkrachtige ondernemers aan zich weten te binden. Om toch meer ondernemers te lokken, heeft de Zuiderzeeraad voor de oprichting van een

7. Zuiderzeevissers presenteren zich op de Jaarbeurs in Utrecht in 1935 en 1936. Bron: Cultuur Historisch Jaarboek voor Flevoland - Ruime voor verandering, pag. 71.

nieuw bedrijf niet alleen leningen verstrekt, maar ook in enkele gevallen een voorschot gegeven op vergoedingen, die in de jaren na openstelling van de fabriek voor de scholing van het personeel zou worden betaald. Veelal werden deze voorschotten als bedrijfskapitaal gebruikt en dat leidde in veel gevallen tot grote problemen. Deze vergoedingen waren enerzijds voor de opleidingskosten en anderzijds ter compensatie van de onvoldoende arbeidsprestaties als gevolg van het werken met ongeschoold personeel. Doordat de voorschotten als bedrijfskapitaal waren opgenomen kwamen de volledige kosten van scholing en lagere productie, volledig ten laste van het bedrijfsresultaat. Dat heeft er toe geleid, dat de financiële positie van een aantal bedrijven tenslotte onhoudbaar werd. Men heeft onderschat dat het leiding geven aan een nieuw bedrijf, met ongeschoold personeel, afkomstig uit een geheel ander milieu dan dat van fabrieksarbeiders, heel aparte eisen stelt aan de bedrijfsleiding.⁹

Ook heeft men vaak de marktomstandigheden verkeerd ingeschat. Bedrijven die goederen produceerden die voorheen uit buitenland werden geïmporteerd waren het vaakst succesvol. Ging men artikelen produceren die al elders in Nederland werden gemaakt, dan moest men hevig concurreren met de prijs. Aangezien men met onervaren fabrieksarbeiders moest werken lag de productiviteit over het algemeen lager en dat ging ten koste van de winstgevendheid.

In begin jaren zeventig liep het aantal mensen dat een beroep op de Zuiderzeesteunwet kon doen sterk terug, althans in vergelijking tot de jaren direct na de afsluiting van de Zuiderzee en de jaren na het gereedkomen van de eerste inpolderingen. Bij Koninklijk besluit van 10 juni 1976 werd daarom besloten de Rijksdienst op te heffen. Vanaf dat moment werden alle taken overgedragen aan het bureau Uitkeringen van de hoofddirectie Waterstaat.

Het was niet voor niks

De Provincie Flevoland bestaat uit de Noordoostpolder, Oostelijk en Zuidelijk Flevoland, en is ontstaan door drooglegging van delen van de voormalige Zuiderzee, en integratie van de voormalige eilanden Urk en Schokland. De totale oppervlakte is 2412 km². Hiervan is ruim 1000 km² water. In januari 2020 bedroeg het inwoners in de provincie circa 423.000. Hiervan woont de helft in Almere. Het gemiddeld aantal inwoners in de provincie per km² bedraagt circa 300 en ligt daarmee ver onder het Nederlands gemiddelde.

Het mooiste en meest bijzondere aan het Zuiderzeeproject is dat de polders van meet af aan een multifunctionele inrichting hebben gekregen. De Noordoostpolder is voornamelijk ingericht als landbouwgebied. Oostelijk Flevoland is ingericht op 25% niet-landbouwgrond en Zuidelijk Flevoland op 50% niet-landbouwgrond. Vooral Zuidelijk Flevoland is ook bedoeld om de bevolkingsgroei in de Randstad op te vangen. Over het totale bedrag dat de drooglegging van de Zuiderzee heeft gekost is weinig bekend. Er zijn geen alomvattende onderzoeken bekend die een betrouwbaar beeld geven. Het

is zoveel omvattend, dan zou je de gehele droogmaking en inrichting van de polders tot en met de heroverweging van de rijksdiensten mee moeten nemen (Rijksdienst voor de IJsselmeerpolders en Dienst der Zuiderzeewerken). Ook de exacte kosten van de Zuiderzeesteunwet zijn moeilijk te achterhalen. Wat wel opmerkelijk was voor dit project, was dat de overheid al in een heel vroeg stadium had aangegeven dat er een regeling moest komen die de benadeelde bevolking moest helpen om een leven op te bouwen. Er is veel energie gestopt in omscholing, voor de jongeren goede opleidingsmogelijkheden, en het aantrekken van nieuwe bedrijven en het bedenken van nieuwe productiemogelijkheden voor bestaande bedrijven. Als we de dossiers bestuderen die zijn aangelegd over de toekenning van de uitkeringen uit deze steunwet moeten we concluderen dat men er niet in geslaagd is voor iedereen maatwerk te leveren. Vele bezwaarschriften waren gebaseerd op interpretatieverschillen en ook veel kwam men in opstand tegen het te strak hanteren van leeftijdsgrenzen. Ook werden veel uitkeringen geweigerd omdat de Rijksdienst van mening was dat de aanvrager onvoldoende zijn best had gedaan om ander werk te vinden of te weinig gemotiveerd was in omscholing om op die manier weer zelf zijn gezin te kunnen onderhouden. Als laatste conclusie kunnen we stellen dat de intenties heel goed waren, maar dat men in de uitvoering wat steekjes heeft laten vallen. <<

Bronnen

- * Boek: Willem van der Ham, *Hollandse Polders*, uitgeverij Boom, 2009.
- * Boek: Peter Dorleijn, Van Gaand en Staand Want. De zeilvisserij voor en na de afsluiting van de Zuiderzee, 5 delen, Bussum-Weesp, uitgeverij Unieboek-van Kampen, 1982-1985, 2001; digitaal te raadplegen bij Batavialand en het Zuiderzeemuseum.
- * Het Flevolands Archief. 0725 Rijksdienst ter Uitvoering van de Zuiderzeesteunwet, 3.2.2.1. Toepassing van de Zuiderzeesteunwet in het algemeen.
- * Website Historiek.net: Van Zuiderzee tot Flevoland. Mari Smits - www.marismits.nl
- * W.H.J. van der Most, Ruimte voor verandering, in: *Cultuur Historisch Jaarboek voor Flevoland 1994*, pag. 63-76.
- * Keesings Historisch Archief No. 678. (Via www.delpher.nl te raadplegen).
- * Foto's via Het Flevolands Archief in Lelystad.

Noten

1. Flevopost 11 april 2017 <https://bit.ly/3krtTr6>.
2. Schokkervereniging <https://schokkervereniging.nl/index.php/de-schokkers/2013-12-09-18-02-07/belangrijke-archiefstukken>.
3. Werkgroep Genealogie Urk <https://www.genealogieopurk.nl/>.
4. Willem van der Ham, *Hollandse Polders*, pag. 212.
5. Willem van der Ham, *Hollandse Polders*, pag. 217.
6. Willem van der Ham, *Hollandse Polders*, pag. 216.
7. Het Flevolands Archief. 0802 Rijksdienst ter Uitvoering van de Zuiderzeesteunwet.
8. Het Flevolands Archief. 0802 Rijksdienst ter Uitvoering van de Zuiderzeesteunwet, uitvoeringsdossier 918
9. W.H.J. van der Most, Ruimte voor verandering, in: *Cultuur Historisch Jaarboek voor Flevoland 1994*, pag. 63-76.
10. Keesings Historisch Archief No 678, 12-18 juni 1944.

Flevoland: nieuw oud land

1. Schokland nu: eiland op het droge, in scherp contrast met de rechtlijnige nieuwe verkaveling; op de achtergrond het Keteldiep. Bron: Wikimedia Foundation, Inc., copyright holder: Jan Willem Schoonhoven, 2017.

Flevoland: nieuw land? Nee! Het is oud land, ooit bewoond en ten onder gegaan in de strijd tegen het water. Zo ontstond de Zuiderzee, na de aanleg van de Afsluitdijk het IJsselmeer genaamd. Waar visserij en handel de belangrijkste bronnen van bestaan waren. Een netwerk van vaarroutes vormde de economische ruggengraat. Grootschalige inpolderingen maakten daar een eind aan. Het land werd ontwikkeld voor landbouw, voor wonen en werken, natuur- en recreatiegebieden. Waar kwamen de bewoners vandaan? Hoe hebben zij hun weg naar dit nieuwe land gevonden? En welke familie verhalen dragen zij met zich mee?

2. Kaart Nederland in de Romeinse tijd. Bron: Wikipedia.

Het nieuwe land biedt ook verrassingen: talrijke scheeps- en vliegtuigwrakken. Een unieke plek waar archeologie en genealogie elkaar ontmoeten.

De provincie Flevoland wordt nog altijd benoemd als 'het nieuwe land' wat de tweede auteur de uitspraak ontlokt: 'Ik woon al meer dan veertig jaar in Almere en het land waar Almere op gebouwd is ligt al meer dan vijftig jaar droog. Waarom wordt deze provincie nog steeds 'nieuw' genoemd? Waarom houdt iedereen nog vast aan de benaming 'nieuw land', ofwel wat maakt Flevoland nieuw?'

Er zijn wel wat verklaringen te bedenken voor de term 'het nieuwe land'. Flevoland is als laatste provincie ontstaan, en bestaat – met uitzondering van de eilanden Urk en Schokland – uit polders die zijn gewonnen op de Zuiderzee. Geen andere provincie heeft zo een unieke ontstaansgeschiedenis.

Ook de manier waarop de inrichting van de dorpen en steden in de polder tot stand is gekomen kun je als nieuw bestempelen, want zij zijn niet spontaan ontstaan. Integendeel, zij zijn ontstaan door een sterke bemoeienis van de Rijksoverheid. En in tegenstelling tot de rest van Nederland is een zeer strenge selectie van kandidaten toegepast bij het uitgeven van pachtboerderijen in de Noordoostpolder en Oostelijk Flevoland. In de beginjaren van Almere gingen er nog steeds verhalen rond dat er selectief werd gekeken wie wel en wie niet in aanmerking kwam voor een woning of een bepaalde baan.

Om te onderzoeken hoe 'nieuw' Flevoland eigenlijk is, nemen we eerst een duik in de geschiedenis. Vervolgens kijken we naar de techniek en inrichting van de inpolderingen. Daarna komen de mensen aan bod in 'Maakbare samenleving?' en een

3. Kaart Nederland in de 14e eeuw. Bron: Wikipedia.

portret van het oudste nog levende kolonistenechtpaar in Lelystad. Tot slot het unieke raakvlak tussen archeologie en genealogie.

Historische terugblik

In de Romeinse tijd was 'Flevoland' gewoon een bewoond veengebied waar doorheen Vecht, Eem, IJssel en Overijsselse Vecht zich een weg baanden naar een binnenmeer en via het Vlie naar de Noordzee. Dat binnenmeer werd door de Romeinen Flevum Lacus ofwel Flevomeer genoemd. Door afslag van de oevers werd het Flevomeer steeds groter. In de vroege Middeleeuwen werd het meer Aelmere genoemd.

Na de drooglegging kwam hier door archeologisch onderzoek zelfs de oudste bewoningscultuur van Nederland boven water! Het bleek om een cultuur te gaan, die zelfs ouder is dan de bekende Trechterbekercultuur, waartoe de hunebedden behoren. De oudste resten dateren van 7.300 jaar geleden, de cultuur werd naar zijn eerste vindplaats de Swifterbantcultuur genoemd. Bij de opgraving op het tracé van de A27 zijn veel aanwijzingen gevonden, die op een vroegere fase van de Swifterbantcultuur wijzen. Bij Schokland en Urk zijn heel wat resten van een latere fase van de Swifterbantcultuur aangetroffen en was duidelijk een nederzetting waar te nemen. Men neemt nu aan, dat in deze cultuur een overgang heeft plaatsgevonden van de jager/verzamelaar naar nederzettingen van landbouwers. In het museum Batavialand en het museum Schokland is veel over deze onderwerpen te zien. In het boek 'Swifterbant, pionieren in Flevoland 6500 jaar geleden' uit 2016 kun je hier meer over vinden.

Is er een beter bewijs dat Flevoland niet nieuw maar oud is? Waar is het dan mis gegaan? Wel, na de Romeinse tijd is de zeespiegel gerezen. Tijdens stormvloed en door de golfslag van het water veranderden riviermondingen in zeearmen. Het Aelmeer werd steeds breder waardoor de Noordzee steeds meer grip op het land kreeg en er uiteindelijk een grote binnenzee, de Zuiderzee is ontstaan.

De invloed van de Noordzee was overigens niet beperkt tot 'Flevoland'. In Friesland ontstond de Middelzee, vanaf de Wadden tot ver voorbij Leeuwarden. In Noord-Holland speelde hetzelfde. Het IJ, oorspronkelijk een veenstroompje, groeide uit tot een zeearm. Ten noorden van het IJ ontstonden door stormvloed en overstromingen grote binnenmeren zoals de Schermeer, de Beemster en de Purmer. Ten noorden van de West-Friese Omringdijk werd een groot deel van het land weggeslagen. Drie veenmeren tussen Leiden, Haarlem en Amsterdam groeiden aaneen tot het Haarlemmeer. Zuid-Holland en Zeeland kregen eveneens te maken met de waterwolf. En behalve zee en wind had ook de turfwinning een vergaande invloed op het landverlies.

Inpolderen: van idee tot realisatie

De voortdurende strijd tegen het water bracht ook kleinschalige initiatieven tot inpoldering en technische vernieuwingen in molen- en dijkenbouw en waterbeheersing teweeg. Doorbraken op het gebied van organisatie en financiering leidden uiteindelijk tot een steeds grootschaliger en gestructureerde aanpak van de inpolderingen.

Wie in het programma Delpher de zoekterm 'inpoldering' ingeeft, krijgt ruim 31.000 artikelen, waarvan al 3.000 in de negentiende eeuw. Bij het woord 'inpolderen' komen nog eens circa 3.500 artikelen tevoorschijn, waarvan een kleine

4. Polderformatie laag Nederland.

Twee bodemschatten uit de Noordoostpolder

De Kuinderburcht

In de twaalfde en dertiende eeuw was het noordoostelijke deel van de Noordoostpolder nog niet ondergelopen door de Zuiderzee. Dit gebied behoorde tot het Oversticht en was in het bezit van de bisschop van Utrecht. Heijnric de Crane was namens de bisschop belast met het toezicht op de ontginningen in dit gebied. Hij bouwde tussen 1165 en 1197 een burcht, die in 1197 door de Friezen werd verwoest en in 1204 weer werd opgebouwd. Zijn opvolgers bouwden in 1378 dieper landinwaarts een nieuw kasteel. Dit kasteel is meerdere malen verwoest ten gevolge van oorlogen tussen Gelre en Utrecht. De locatie was namelijk militair een strategisch punt. In 1531-1536 is de burcht afgebroken. Na het droogvallen van de polder is op deze locaties archeologisch onderzoek gedaan. Men heeft in het Kuinrebos bij Luttelgeest een gedeeltelijke reconstructie van de fundering van de eerste burcht gemaakt en deze is te bezichtigen.

Schokland

Opgraveningen op Schokland laten zien dat er vanaf de prehistorie altijd mensen hebben gewoond. Schokland was tot ongeveer 1450 geen eiland maar een moerasig veengebied met hier en daar wat droge heuvels. Het oprukkende water sloeg grote stukken veengebied weg waardoor het eerst een schiereiland werd en tenslotte een eiland. De situatie werd uiteindelijk zodanig bedreigend dat de bewoners van Schokland in 1859 op bevel van Koning Willem III hun eiland moesten verlaten. Velen kwamen in Kampen en omgeving terecht.

De Schokkervereniging houdt de herinneringen aan het eiland levend. Bovendien hebben zij veel genealogische en cultuurhistorische informatie over de vroegere bewoners van het eiland. Veel Schokker families droegen heel aparte familienamen. De unieke geschiedenis en de ligging als eiland op het droge heeft de Unesco doen besluiten om Schokland de status van werelderfgoed te geven. Wil je meer weten? Kijk dan op www.museum-schokland.nl of www.schokkervereniging.nl.

500 uit de negentiende eeuw die gaan over voorstellen om een gebied in te polderen, aanvragen voor inpolderingen, bezwaren tegen de voorgenomen inpolderingen en aanbestedingen voor werkzaamheden. Als je die artikelen bekijkt, betreft het inpolderingen in Groningen, Friesland, Overijssel, Noord- en Zuid-Holland en Zeeland. De bekendste inpolderingen in de Gouden Eeuw zijn de Beemster (1612), de Soetermeerse polder (1614), de Purmer (1622), de Wormer (1626), de Bijlmermeer (1627), de Watergraafsmeer (1629) en de Schermer (1635).

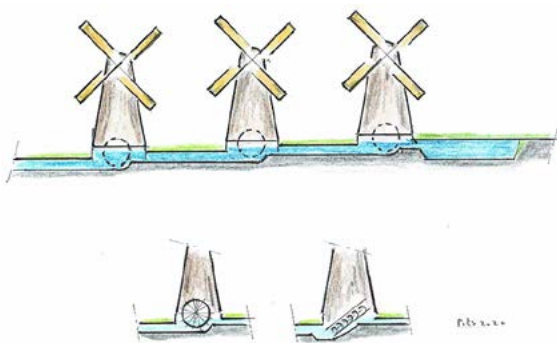
Je realiseert je dan dat het droogleggen van gronden echt

een wezenlijk onderdeel is van Nederland. Er zijn maar liefst 3891 polders in Nederland en op de kaart zie je dat meer dan 50% van Nederland bestaat uit polders.

Ontwikkeling techniek

Tussen 1500 en 1600 werd in Nederland begonnen met het droogmalen van kleine, ondiepe meren. De eerste droogmakerij zou het leegpompen van het Achtermeer zijn geweest, net buiten Alkmaar. In een bericht uit 1536 wordt gesproken over het *'nyeuwen lande, gemaict uuyte Achtermeer'*. Na het succes van het Achtermeer werden al gauw andere ondiepe meren rondom Alkmaar drooggelegd. Het droogmalen geschiedde met behulp van een windwatermolen. Met dit type molen kon water uit de polder omhoog gepompt worden en 1,5 tot 2 meter hoger worden afgevoerd.

Simon Stevin, uitvinder, natuurkundige, wiskundige en ingenieur, bedacht een watermolen die in kortere tijd een grotere hoeveelheid water omhoog kon verplaatsen. In 1589 ontving hij van de Staten-Generaal een octrooi op de molengang, het achter elkaar schakelen van meerdere molens om zo grotere en diepere meren droog te leggen. Door een vijzel te gebruiken in plaats van schepraderen kon water op een veel grotere hoogte worden afgevoerd en waren minder molens nodig. Op de afbeelding is te zien hoe de molengang werkt en is het verschil tussen een scheprad en een vijzel geschetst.

5. Molentechniek in beeld. Tekening W. TSchroots.

Jan Adriaenzoon Leeghwater heeft de molengang toegepast bij het droogmalen van de Beemster. Na de aanleg van een dijk rondom het meer en een ringvaart, werden 43 windmolens geplaatst, die het water vanuit het meer steeds een stapje hoger overbrachten naar de ringvaart. In 1612 was de Beemster droog en kon 'het nieuwe land' worden ingericht. Het nieuwe land werd verkaveld en verkocht aan kapitaalkrachtige lieden, die het als beleggingsobject verder exploiteerden. Bij de Haarlemmermeer, ontstaan uit drie oorspronkelijke meren, hebben conflicterende belangen de droogmaking vertraagd. Aan de ene kant was er de dreiging van het water, aan de andere kant wilde Leiden het water behouden voor de visserij en Haarlem verdiende geld aan het transport over het water. Koning Willem I besloot in 1836 echter dat het meer moest worden drooggemalen. De directe aanleiding was een grote storm die leidde tot overstromingen in Leiden

en Amsterdam. Leeghwater omschreef de noodzaak van het droogmalen van het Haarlemmermeer in zijn *'Haerlemmermeerboeck'* als een groots project *'Soo dat in alle manieren dit wel te verstaan is. De Haarlemmer-meer 't beste zal zyn dat ooit bekennt is'*. Hij had berekend dat hiervoor 200 windmolens nodig waren. Dat was veel te kostbaar, maar de uitvinding van de stoommachine bracht uitkomst. Stoomkracht was goedkoper dan windkracht, dus moest de droogmaking gerealiseerd worden met drie stoomgemalen. In drie jaar en drie maanden werd 800 miljoen kubieke meter water uit het Haarlemmermeer gepompt. In de Staatscourant van 4 augustus 1852 viel te lezen: *'In de afgeloopen maand July is het Haarlemmermeer door de werking der machines en gunstige weersgesteldheid van het nog overgeblevene water ontlast, en alzoo droog geworden...'* De drooglegging werd onder verantwoordelijkheid van de Staat uitgevoerd, die vervolgens als eigenaar van het nieuwe land de grond verkocht. Hierna zou het toch nog ruim 60 jaar duren voordat de Zuiderzeewerken werden aangepakt.

Werving van geld en middelen

Al in de dertiende eeuw zijn er heemraden ingesteld om de waterhuishouding te bewaken en de bewoners te beschermen tegen het water. Graaf Willem II en Floris V gaven privileges af aan de heemraadschappen van Rijnland, Schieland en Delfland. Het heemraadschap is een college van raadsliden (heemraden) onder leiding van een dijkgraaf. Elk jaar werden er vergaderingen gehouden door de heemraden om te bepalen welke werkzaamheden gedaan moesten worden om de dorpen en landerijen veilig te houden tegen het water. De dijken moesten onderhouden worden, dus regelmatig worden geïnspecteerd en, waar nodig, gerepareerd. De heemraden vonden droogmaking van land een uitdaging. Zij waren vaak rijke en machtige lieden, die geld en energie in een project wilden stoppen en beschikten over goede connecties voor financiering van de plannen. Het droogmalen van land werd zo een zaak van kapitaalkrachtige kooplieden en regenten die inpolderingen ook zagen als een interessant beleggingsobject. In de tijd van Napoleon is Nederland formeel in waterschappen verdeeld en is Rijkswaterstaat ontstaan.

Van der Ham beschrijft in zijn boek *'Hollandse polders'* welke argumenten werden gebruikt om toestemming en geld te verkrijgen om polders, zoals de Beemster, droog te malen. Zo werd aangedragen dat het in de traditie van de graven van Holland paste om bedijking en toemaking van nieuwe landen in Holland te bevorderen. Het zou voordelig en profijtelijk zijn voor het hele land en zijn bevolking.

Door de explosieve bevolkingsgroei vooral na 1850 was er grote behoefte aan extra grond om al deze inwoners van voldoende voedsel te voorzien. Daarom was het creëren van nieuwe landbouwgronden noodzakelijk. De werkzaamheden voor de droogmaking zorgden tevens voor werkgelegenheid, waardoor de uitstroom van arbeidskrachten naar het buitenland kon worden getemperd. De belangrijkste reden was eigenlijk de bedreiging van het water. Over het algemeen was

er eerst een watersnoodramp nodig om de noodzaak van een project te laten zien.

Er werd vanuit gegaan dat niet elk project even succesvol zou zijn om het tot een rendabel project te maken. Het was echter noodzakelijk voor de toekomst van Nederland om er toch aan te beginnen. Voor latere werken zijn dit ook de gebruikelijke argumenten geweest om het landsbestuur te overtuigen van de noodzaak, wat nog steeds heel herkenbaar is in de dagelijkse praktijk.

Maakbare samenleving?

Ploeteren in de polder

Na de drooglegging van een polder kon deze bevolkt worden. Deze nieuwe bewoners werden ook wel pioniers, immigranten of kolonisten genoemd. Onder hen bevonden zich ook polderjongens, arbeiders uit het hele land die hadden meege- werkt aan de aanleg van het nieuwe land, en boeren uit omrin- gende dorpen.

In de Haarlemmermeer kwamen veel bewoners uit Noord- en Zuid-Holland, Friesland en het noordwestelijk deel van Noord-Brabant. In vergelijking met de rest van Nederland vestigden zich een hoop jongeren in de polder, waardoor de bevolkingsaanwas al gauw tot grote gezinnen leidde. Door het ontbreken van overheidsgezag, er was tot 1855 nog geen gemeente- of polderbestuur, trok de polder ook volk aan dat reden had om de politie te ontwijken. Wel had de regering een Commissie van Beheer en Toezigt aangesteld om het gezag te bewaren, maar deze commissie had geen machtsmidde- len of reglementen. Hun voornaamste taak was het bege- leiden van de drooglegging en die taak werd als voltooid be- schouwd.

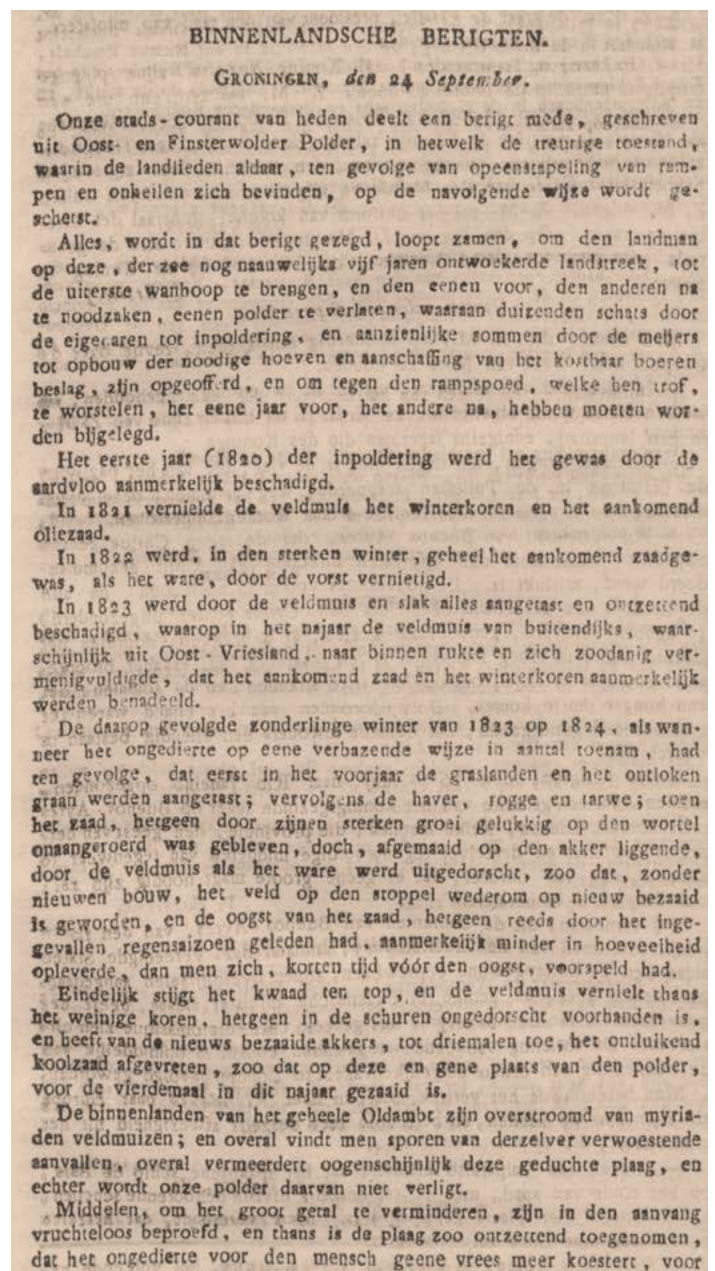
In de beginperiode hadden de bewoners van de Haarlemmer- meer het vaak zeer zwaar. Ze ondervonden allerlei tegen- slagen. De huisvesting was vaak van zeer slechte kwaliteit. Zowel de polderjongens als de landarbeiders woonden in houten arbeidersketen. Allerlei elementaire voorzieningen, zoals onderwijs, begaanbare wegen, schoon drinkwater en medische verzorging voor mens en dier, ontbraken of waren van gebrekkige kwaliteit. Daardoor trad de zogenoemde pol- derkoorts op, een verzamelnaam voor epidemische ziektes zoals cholera en malaria.

Stilstaand water, dampen van rottende stoffen uit het droog- vallende meer en een gebrekkige hygiëne leidden tot een hoog sterftcijfer. Met name de kindersterfte was vele ma- len hoger dan in de rest van Nederland. In 1861 was zelfs 41% van alle overledenen kind tegenover 22% in de rest van Ne- derland. Ook het drankmisbruik was onder deze omstandig- heden zeer groot. Voor de aanvang van het werk, vier uur 's morgens, kon men al terecht in een van de vele tapperijen. En het weekloon dat op zaterdag ontvangen was, ging voor een groot deel op aan jenever.

De grond lag braak, was nat en bezaaid met pioniersvegetatie en moest eerst geschikt gemaakt worden voor akkerbouw. Er traden ziektes op bij de gewassen en de opbrengsten van het

land waren bovendien zeer matig, waardoor er veel armoede heerste. De mensen waren vrijwel van de buitenwereld afge- sloten, zeker in de winter, want dan waren de paden helemaal niet begaanbaar. Dit maakte het vrijwel onmogelijk om, als er geogst was, de producten op de markten in de omliggende grote steden te krijgen.

Het vervoer over water was ook nog problematisch, omdat er geen sluizen in de ringdijk waren aangelegd en alle goederen dus overgeslagen moesten worden. Redenen genoeg voor kolonisten om het ploeteren in de polder op te geven en te verhuizen. Bijgaand krantenartikel uit 1824 verhaalt over een gezin dat na vijf jaar ploeteren om een stukje polder geschikt te maken voor de landbouw het uit wanhoop maar had opge- geven. Hieruit blijkt dat het veel geld, zweet en tranen heeft gekost om Nederland te maken zoals het nu is.

6. Krantenbericht over ploeteren in de polder. Bron: Overijsselsche Courant van 24 september 1824.

Vergaande bemoeienis van de overheid

In de negentiende eeuw begon de overheid zich steeds meer op technisch, landbouwkundig en maatschappelijk gebied te bemoeien met inpoldering. Na de drooglegging van de Haarlemmermeer gingen er stemmen op om de Zuiderzee deels of helemaal droog te leggen. Hiermee zou de veiligheid van de Zuiderzeekust toenemen en veel landbouwgrond worden gewonnen. Voor de natuur en de visserij zou de drooglegging van de Zuiderzee echter grote gevolgen hebben. Er werd dan ook hevig tegen de plannen geprotesteerd door vissers uit onder meer Enkhuizen, Hoorn, Stavoren, Urk en Volendam.

Door het promotieonderzoek van H.N. van Veen naar het kolonisatieproces van de Haarlemmermeerpolder wist de regering dat veel problemen van de kolonisten voorkomen hadden kunnen worden als er vanaf het begin een betere regie was geweest. In de Haarlemmermeer was er tijdens het inpolderen wel de Commissie van Bestuur en Toezicht, maar de regering vond dat ook ná de drooglegging er een orgaan moest zijn dat zou zorgen voor orde en structuur in de nieuwe polder. Voor de uitvoering van het Zuiderzeeplan zijn daarom overheidsdiensten ingesteld om het project in goede banen te leiden. De Dienst der Zuiderzeewerken was belast met de aanleg van de dijken en het droogmalen van de polder. De Directie van de Wieringermeer (Noordoostpolderwerken) en later de Rijksdienst voor de IJsselmeerpolders (RIJP) was verantwoordelijk voor de drainage en het in cultuur brengen van het nieuwe land. De Directie van de Dienst regelde ook de bouw van boerderijen, dorpen en steden en de aanleg van infrastructuur. Zij was ook verantwoordelijk voor de selectie van pachters en zelfs middenstanders. Deze grote rol van de overheid was iets nieuws in de inpolderingsgeschiedenis van Nederland. Onderzoek, uitvoering, beleid en beheer werden allemaal door één dienst gedaan.

Er is lang nagedacht over de ideale inrichting van de polder, zowel qua verdeling van het land als de locaties van de dorpen. In het Verkavelingsplan voor de Noordoostpolder werden uiteindelijk landbouwbedrijven van verschillende grootte opgenomen, van 12 hectare tot en met 48 hectare. Voor de gemeenschapsvorming en de vestiging van zakelijke en maatschappelijke dienstverlening werd een dorpenplan ontwikkeld op basis van aanvaardbare fietsafstanden. De auto was nog geen gemeengoed. De mechanisatie van de landbouw moest nog op gang komen.

Selectie van kolonisten

Omdat er heel veel overheidsgeld is gestoken in het geschikt maken van de grond, besloot de Directie om niet zomaar iedereen een boerderij toe te wijzen. De gelukkigsten moesten boeren zijn die met de nieuwste landbouwtechnieken een zo hoog mogelijke opbrengst konden realiseren. Daarnaast moesten ze ook helpen om een nieuwe, bloeiende gemeenschap op te bouwen. Voor deze maakbare samenleving was de Directie op zoek naar kolonisten die tradities achter zich zouden laten voor dit nieuwe leven op het nieuwe land. Het motto was 'op het *nieuwe land een nieuwe geest!*' De Directie

had als doel 'het zoeken naar mannen en vrouwen, die met elkaar in staat zijn van de nieuwe polder een welvarend gebied te maken met een rijke verscheidenheid aan culturen.'

De selectieprocedure was zeer secuur. Toekomstige pachters moesten naar een van de kijkdagen komen en allerlei formulieren invullen. De kandidaten werden thuis bezocht door selecteurs en hun dossiers werden uitvoerig bestudeerd. Er werd gekeken naar vakbekwaamheid, kredietwaardigheid, godsdienst (er moest een goede verdeling komen tussen de gezindten), en gezondheid (het kolonistenleven was zwaar). Er werden inlichtingen ingewonnen bij de lokale autoriteiten in de plaatsen waar de kandidaten vandaan kwamen. De sollicitatieprocedure werd door velen als zeer spannend ervaren en door een aantal van de afgewezen sollicitanten zelfs als vernederend.

Eva Vriend beschrijft in haar zeer leeswaardige boek 'Het nieuwe land' de selecties van de boeren en wat dit deed met mensen, die niet geschikt werden bevonden. Hoewel het selectiearchief is vernietigd, heeft zij toch de hand kunnen leggen op een reeks – zeer onthullende – selectieformulieren die de vernietiging zijn ontsprongen. En voor alle duidelijkheid: de selectieprocedure was ook van toepassing op mensen in ambachtelijke beroepen, middenstand en onderwijs! De nog bewaard gebleven formulieren maken deel uit van het archief van de Directie van de Wieringermeer (later RIJP) dat berust bij Het Flevolands Archief (HFA) in Lelystad. Deze stukken vallen onder de privacywetgeving en zijn dus niet vrij ter inzage. Bovendien bleek dat de Directie ook de resultaten van de boeren bijhield. De Directie verwachtte ook van 'haar pachters' dat zij op maatschappelijk gebied actief waren. Deze rapporten maken eveneens deel uit van het Directie-archief. Aanvullende maar iets meer abstracte gegevens zijn ook te halen uit de kwartaalberichten van de Directie, want de dienst moest zich natuurlijk ook verantwoorden over de voortgang en de resultaten.

In de tijd van de kaveluitgiftes in de Noordoostpolder was Nederland nog zeer verzuild. De politiek eiste dat de bevolking in de polder uit een evenredige verdeling moest bestaan van protestants-christelijken, rooms-katholieken en overigen. De Noordoostpolder moest een afspiegeling vormen van de Nederlandse samenleving. In het begin waren veel boeren afkomstig uit Friesland, Noord-Holland en Zeeland en waren er weinig katholieken. In Noord-Brabant werd gezocht naar boeren om naar de Noordoostpolder te komen, maar deze hadden veelal niet de gewenste eigenschappen die de selectiecommissie voor ogen stonden. Door het boeren op zandgronden had men niet de kennis voor het boeren op kleigrond en de directie vond dat er in Brabant te weinig vernieuwend werd geboerd. Brabanders kregen daarom veelal een klein stukje grond om te pachten of een baan als landarbeider. Tot in 1957 klaagden politici echter nog dat de verhouding van de katholieken in de polder achter liep ten opzichte van de landelijke verhouding.

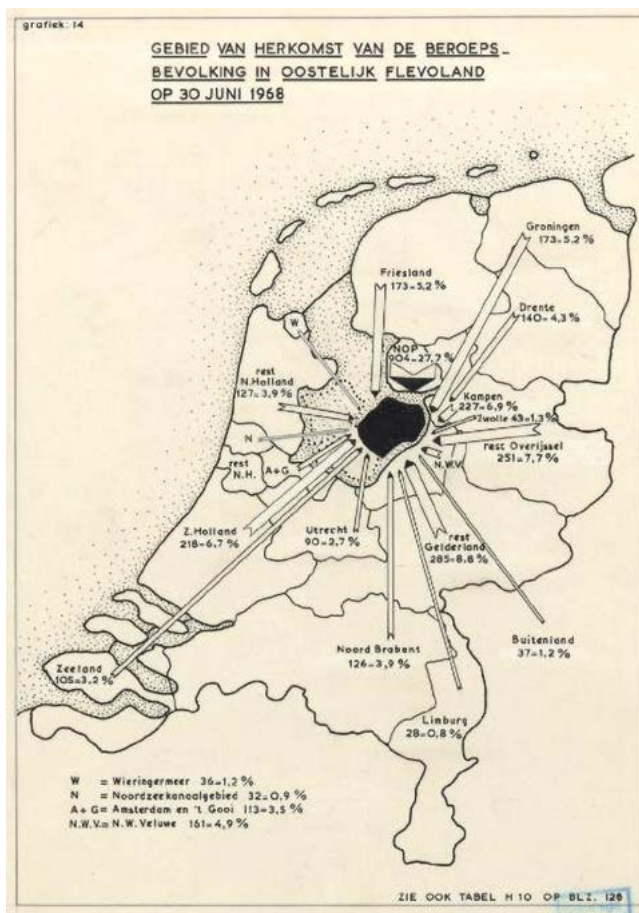
Nadat de Noordoostpolder in 1962 een gemeente was geworden (op dat moment deel van de provincie Overijssel),

Herkomst pachters naar prov.v. geboorte.								
Provincie	1947/48	1949	1950	1951	1952	1953	1954	Totaal
Groningen	9	10	43	10	13	11	9	105
Friesland	19	7	27	23	15	21	24	136
Drente	7	7	16	8	7	10	6	61
Overijssel	3	8	24	17	16	6	5	79
Gelderland	9	5	18	10	11	14	15	82
Utrecht	-	-	4	4	2	2	2	14
Noord-Holland	9	4	18	15	18	12	8	84
Zuid-Holland	2	5	15	6	10	8	9	56
Zeeland	13	68	62	21	45	36	35	280
Noord-Brabant	22	14	27	16	13	16	16	124
Limburg	3	-	7	5	7	4	6	32
Buitenland	1	-	-	-	-	-	-	1
Geen	1	1	1	2	3	1	6	15
Totaal	98	129	262	137	160	141	141	1068

7. Tabel Herkomst pachters naar provincie van geboorte.

was vrije vestiging toegestaan. Dit leidde echter nog steeds niet tot een harmonische samenstelling van de bevolking. Dit kwam niet door de verzuiling, maar doordat de grote boeren,

de kleine boeren en de landarbeiders niet mengden. In de jaren hierna nam de verzuiling wel af, alsmede de sociale tegenstellingen, door de algehele stijging van de welvaart, de verstedelijking en de democratisering van de samenleving. Daarnaast verdwenen door de schaalvergroting en mechanisatie de kleinere bedrijven of gingen deze op in grotere bedrijven en verdween langzaam ook de functie van landarbeider.

8. Kaart Herkomst beroepsbevolking in Oostelijk Flevoland 1968.

Technische en bestuurlijke organisatie

In 1962 ging de Directie van de Wieringermeer (Noordoostpolderwerken) over in de Rijksdienst voor de IJsselmeerpolders (RIJP). Deze rijksdienst was belast met het maken van plannen voor de inrichting van Oostelijk en Zuidelijk Flevoland en het voorbereiden en geschikt maken van de ingepolderde gebieden voor agrarisch, stedelijk en recreatief gebruik. De RIJP werd geacht alle werken van stedenbouwkundige aard voor te bereiden en uit te voeren en voorzieningen voor personen, bedrijven en instellingen aan te leggen. Daarnaast beheerde de RIJP de Staatseigendommen in de ingepolderde gebieden.

Tussen 1955 en 1972 waren er nog geen gemeenten ingesteld in de Zuidelijke IJsselmeerpolders (de polders Oostelijk en Zuidelijk Flevoland en de beoogde Markerwaard). Hier vormde het Openbaar Lichaam Zuidelijke IJsselmeerpolders (OL ZIJP) het lokaal bestuur. Aan het hoofd stond de landdrost en deze werd geadviseerd door een volksvertegenwoordiging, de 'Adviesraad'. De directeuren van de Directie en later RIJP waren tot 1976 tevens landdrost. Stap voor stap werd het grondgebied van het OL ZIJP ingedeeld in gemeenten, waardoor het gebied van de landdrost steeds kleiner werd, zie tabel 9. In 1986 werd ook de provincie Flevoland ingesteld.

Gemeente van de provincie: Urk		Noordoost-polder	Dronten	Lelystad	Almere	Zeewolde
Holland	1824-1840					
Noord-Holland	1840-1950					
Overijssel	1950-1986	1962-1986				
Niet provinciaal ingedeeld	1972-1986	1980-1986	1984-1986	1984-1986		
Flevoland	1986-heden	1986-heden	1986-heden	1986-heden	1986-heden	1986-heden

9. Tabel instelling gemeenten

Hierna was de landdrost enkel nog verantwoordelijk voor het bestuur over het Markermeer.

Met de instelling van gemeenten kwam er ook een eigen gemeentelijke administratie, waaronder de burgerlijke stand en het bevolkingsregister. Voordien werden geboorten en overlijdens gemeld aan de postbode, die als geaccrediteerde ambtenaar van de burgerlijke stand voor het OL ZIJP akten opmaakte. Deze berusten bij de gemeente Kampen. Huwelijken werden op het oude land land gesloten.

Later bepaalde de politiek dat er nog maar twintig procent volgens de eigen regels van de RIJP mocht worden uitgegeven en dat een groot deel van de uitgifte aan boeren uit overloopgebieden moest gebeuren. Dit waren onder andere boeren die moesten wijken voor de uitbreiding van Schiphol of vanwege grote ruilverkavelingen. Bij de uitgifte van land in Oostelijk en Zuidelijk Flevoland vanaf 1962 zijn de selecties minder extreem, maar nog wel aanwezig.

Almere en Lelystad werden voor vele Amsterdammers een toevluchtsoord waar ze omringd door groen goedkoop konden wonen. De RIJP heeft in Lelystad wel nog geprobeerd een soort selectie te maken voor de stedelingen maar dat bleek alras een onhaalbare zaak. In het regionaal overleg is uiteindelijk voor de periode 1978-1980 een taakstelling overeengekomen waarbij de huisvesting voor 64%

is bestemd voor inwoners uit Amsterdam, 16% voor de inwoners uit de Gooi en Vechtstreek en 20% voor inwoners uit overige Nederlandse gebieden. Ook waren er afspraken over verdeling naar leeftijd en economische binding.

De bevolking van Flevoland

De website van het CBS, het Centraal Bureau voor de Statistiek, geeft mooie overzichten van de inpoldering en bevolking van Zuidelijk en Oostelijk Flevoland en de Noordoostpolder. In de afbeelding hieronder is te zien wanneer welke polder is drooggevalen.

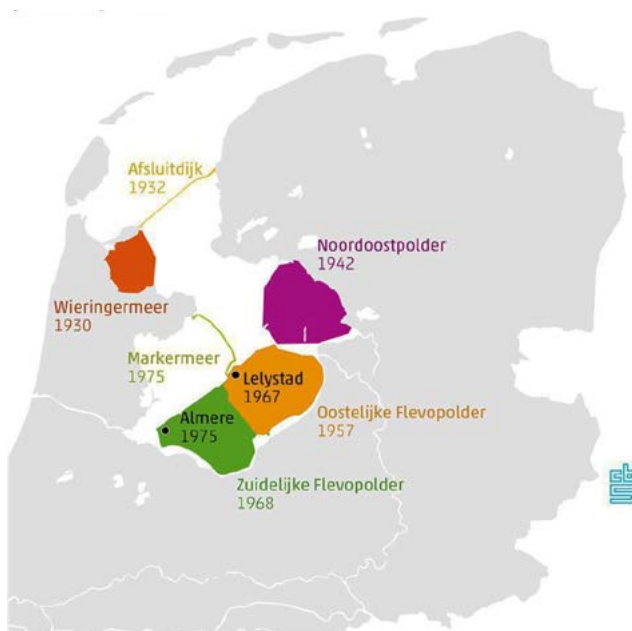

11. Lelystad anno 1954. Bron: Collectie Ed Voigt.

Afgezien van de voormalige eilanden Urk en het onbewoonde Schokland kwam de eerste permanente bewoner in de Noordoostpolder in 1943. De polder was hoofdzakelijk bestemd voor landbouw, waardoor de bevolking hier nauwelijks groeide. Er kwamen voornamelijk jonge boeren en boerinnen wonen.

De eerste bewoners van Oostelijk Flevoland kwamen in 1951 op het werkeiland Lelystad waar dienstwoningen voor de werknemers van de Dienst der Zuiderzeewerken stonden en een werkkamp voor de arbeiders. In 1962 arriveerden de eerste bewoners van de woonkern Dronten. De eerste sleutels voor de bewoners van de nieuwe stad Lelystad werden in 1967 uitgereikt. Zuidelijk Flevoland volgde met bewoning vanaf midden jaren '70, in Almere Haven vanaf 1976. De bewoners vielen bestuurlijk rechtstreeks onder het Openbaar Lichaam Zuidelijke IJsselmeerpolders totdat de gemeenten waren ingesteld en de provincie Flevoland (zie tabel 9).

De bevolking groeide heel erg snel na het verschijnen van de Verstedelijgingsnota van de regering in 1976, waarin Almere en Lelystad waren aangewezen als groeikernen. Toen de

10. Droogvallen van de polders. Bron CBS.

bouwproductie eenmaal op gang was gekomen, nam de bevolking van de polders jaarlijks met bijna 7000 personen toe. Van alle inwoners van de IJsselmeerpolders woont 66% in Almere of Lelystad. Inmiddels liggen de bevolkingsgroei en samenstelling aardig in de buurt van de landelijke cijfers. Wie geïnteresseerd is in meer gedetailleerde gegevens en grafieken over de bevolking raadplege de websites van de verschillende gemeenten, de provincie en het CBS. Samengevat kunnen we concluderen dat het oorspronkelijke starre 'blauwdruk'-denken over de maakbare samenleving in de grote polders is ten onder gegaan in de dynamiek van de samenleving en de verstedelijking.

Portret van het oudste kolonistenechtpaar

12. Het oudste kolonistenechtpaar achter hun woning te Lelystadhaven. Bron: familie Meuleman.

In Lelystadhaven komen we in gesprek met de heer Wim Meuleman, zijn vrouw Géke van de Wetering laat zich helaas verontschuldigen omdat haar gezondheid te wensen overlaat. Bij het gesprek is ook Ed Voigt aanwezig die een grote collectie beeldmateriaal heeft opgebouwd over de ontstaansgeschiedenis van Lelystad.

Waarom een gesprek met hen? Wel, om een heel bijzondere reden. Wim Meuleman en zijn vrouw zijn beide 90 jaar oud en wonen al sinds 1961 (!) in de dienstwoning die hun toen werd toegewezen. Het is een van de oudste huizen van Lelystad, gelegen op het voormalige werkeiland perceel P, woning B, nu Oostvaardersdijk 24. Hoe zijn ze daar terechtgekomen en hoe hebben zij die tijd ervaren?

Wim kreeg in 1952 een aanstelling als machinist C op het gemaal Vissering op Urk. Na hun huwelijk vestigden zij zich op Urk aan de Sluisweg. Het leven daar beviel hem goed en hij had eigenlijk helemaal geen behoefte om naar het nieuwe gemaal Wortman op het (voormalige) werkeiland Lelystad te verkassen (1961). Het was echter zijn vrouw Géke die met het vierde kind op komst hem aanspoorde. Daarop vroeg ik hem of hij ook de selectieprocedure heeft moeten ondergaan. Het

13. Luchtfoto werkeiland Lelystad. In het midden de bouwput voor het gemaal, rechtsonder de paar blokjes dienstwoningen, linksboven het werkkamp, uitlopend in de 'Lange Jammer' de werkplaats van de dijkenbouwers. Bron: Collectie Ed Voigt.

antwoord was dat die selectieprocedure plaats vond voor de aanstelling op Urk vanwege zijn huwelijk in 1954. Dat ging zo. Hij werd op een gegeven ogenblik gevraagd om met zijn baas mee te rijden naar onbekende bestemming. Hij trok daarom maar zijn beste pak aan. De rit bleek naar zijn schoonouders in Kampen te voeren waar het huis werd geïnspecteerd. Dat alles om te bekijken of zijn vrouw uit een ordelijk en net huishouden kwam, noodzakelijke voorwaarde om onder geïsoleerde omstandigheden te overleven. Kort daarna bleek dat hij was uitverkoren voor een aanstelling als eerste machinist op het gemaal Wortman tegen een hoger salaris dan op Urk.

De verhuizing werd vanwege de bevalling drie maanden uitgesteld. De nieuwe woonplek was normaal alleen per auto via de Knardijk bereikbaar (route Urk-IJsselmuiden-Kampen-Harderwijk-werkeiland Lelystad). De vrachtwagenchauffeur dacht dat hij bij Roggebotsluis de polder in kon, maar na Dronten waren er geen wegen! Zij zijn via Ketelhaven (noordelijk van Dronten) langs de buitendijk van de polder naar Lelystad gereden, duur: drie uren! Zij kwamen daar aan in dichte mist die drie dagen aanhield. Pas daarna zagen zij waar ze terecht waren gekomen: in een stuk niemandsland, aan de ene kant alleen maar water en aan de andere kant onbegaanbaar land van de polder Oostelijk Flevoland met alleen maar bloeiend riet zo ver als je kon kijken. Het riet was noodzakelijk om onkruid te voorkomen, om het zout uit de zilte bodem te trekken en de wortels maakten de bodem los. Verder was er een huisarts met een ziekenbarak en een onderwijzer met een schooltje met drie lokalen voor de paar leerplichtige kinderen. De beheerder van het post- en telefoonkantoor was tevens kapper. Een kruidenier uit Harderwijk, de heer W. Bos, kwam van maandag tot en met zaterdag over de Knardijk naar Lelystad om boodschappenlijsten op te halen en de boodschappen te bezorgen. Als openbaar vervoer was er een buslijn over de Knardijk naar Harderwijk. Vertrektijden 07.00, 10.00, 13.00, 17.00 en 19.00 uur. Er was geen bushalte, je werd eenvoudigweg voor je voordeur opgehaald en teruggebracht! Om te wandelen of de kinderen te laten spelen was er een groenstrook voor de deur.

14. Het zwembad van Lelystad. Bron: Collectie Ed Voigt.

Gekerkt werd er in het Stuurhuis, een stenen gebouw op het werkkamp, waar het bestuur van het OL ZIJP zetelde en twee ruimten voor respectievelijk de verschillende protestantse richtingen en voor de katholieken waren. Het was een tijd waar de oecumene nog heerste ook al lag het onder vuur. De kantine van het werkkamp werd tevens gebruikt voor ontspanning en recreatie. Men had zelfs een heus zwembad! Een houten omheining met kippengaas in het Oostvaardersdiep tegenover het Stuurhuis. Vanwege slijtage is dit zwembad vervangen door een in de polder, door de bewoners gegraven kuip, nabij de sluis. Een samenleving in een notendop en geheel op zichzelf aangewezen.

Toen het vijfde kind werd geboren heeft de dokter maar gelijk de kraamverzorgster meegebracht. De kraamverzorgster heeft tien dagen en nachten bij ons gelogeed. De geboren moest worden aangegeven bij de burgerlijke stand in Dronten. De busverbinding met Dronten ging via Harderwijk. Daarom kwam de ambtenaar uit Dronten met eigen auto door de polder naar Lelystad toe. De geboorteaangifte geschiedde dus in het woonhuis in het bijzijn van de kraamvrouw. Heel bijzonder! In de jaren dat zij daar woonden veranderde geleidelijk aan het beeld. Het riet maakte plaats voor het cultuurlandschap, de woningbouw voor het 'nieuwe' Lelystad werd opgestart, de eerste woningen werden in 1967 opgeleverd en spoedig daarna kwamen ook de eerste noodwinkelvoorzieningen tot dat er voldoende draagvlak was voor de realisatie van permanente voorzieningen. Dat bracht voor de bewoners van het voormalige werkeiland grote veranderingen met zich mee. Aan het isolement kwam een einde. Per bus, auto of fiets kon men nu gebruik maken van betere en uitgebreidere voorzieningen als winkels, scholen en medische voorzieningen. Het schooltje verhuisde naar het 'nieuwe' Lelystad, de kinderen gingen per bus naar school in Lelystad, en de naam van het voormalige werkeiland Lelystad werd gewijzigd in Lelystadhaven. Gevraagd naar eventuele kenmerkende momenten in al die veranderingen was zijn antwoord: 'je ondergaat de veranderingen en groeit er in mee, je staat er niet bij stil en dan kun je later geen bijzondere momenten herinneren'. Hier spreekt een nuchtere, zakelijke kijk uit, gebracht met een vleugje humor. Is dat de Flevolandse identiteit?

Machinist Meuleman werkte ook mee aan het leegmalen van de polder Zuidelijk Flevoland en heeft die polder zien 'droogvallen'. Zijn dienstverband bij de rijksoverheid eindigde per 1 januari 1987 toen de Dienst der Zuiderzeewerken werd opgeheven en het gemaal werd overgedragen aan het nieuw ingestelde Heemraadschap Fleverwaard (inmiddels omgedoopt tot Waterschap Zuiderzeeland). Het personeel ging mee over. De woning verloor de bestemming dienstwoning en kreeg de status van huurwoning. Reden: vanuit Lelystad was het gemaal binnen normale reistijden bereikbaar voor het personeel. Door die verandering konden zij in hun huis blijven wonen. In 1989 ging Wim Meuleman met pensioen.

Tot slot nog enkele genealogische gegevens en documenten, waaruit de rol van verschillende instanties spreken. Let daarbij ook op de postadressering voor deze geïmproviseerde situatie. De archieven van het OL ZIJP zijn overgedragen aan het Flevolands archief. Dat archief (HFA) kan men ook raadplegen over welke andere archieven er inmiddels al zijn ondergebracht. Voor het vele en unieke beeldmateriaal van de heer Ed Voigt wordt nog een oplossing gezocht. Middels wisselexposities kunnen belangstellenden daar kennis van nemen.

Echtpaar

1. Willem (Wim) Meuleman, geboren Kampen 11 december 1929, werktuigkundige, in dienst bij het Ministerie van Verkeer en Waterstaat, Directie Zuiderzeewerken, als machinist C aan het gemaal Vissering te Urk 1952-1961 en aan het gemaal Wortman te Lelystad 1961-1986, daarna als werktuigkundige aan hetzelfde gemaal in dienst van het Heemraadschap Fleverwaard 1987-1989, huwt Kampen 3 juni 1954
2. Geesje (Géke) van de Wetering, geboren Kampen 31 mei 1930.
Uit dit huwelijk zes kinderen, waarvan vier geboren op Urk en de twee jongsten in Lelystad/Openbaar Lichaam Zuidelijke IJsselmeerpolders. Om privacy redenen zijn hun gegevens hier niet opgenomen.

Ouders

3. Frederik Meuleman, geboren te IJsselmuiden 21 april 1899, landarbeider 1924, electriciën, overleden IJsselmuiden 21 augustus 1997, huwt IJsselmuiden 14 augustus 1924
4. Roelofje van Unen, geboren Kamperveen 22 mei 1902, dienstbode 1924, overleden Kampen 31 december 1986.
5. Kees van de Wetering, geboren Kampen 25 april 1901, timmerman 1926, aannemer van timmer- en metselwerk 1953, overleden Kampen 5 juli 1985, huwt (1) Kampen 12 augustus 1926
6. Geesje de Ruiter, geboren Kampen 7 augustus 1901, overleden Kampen 21 juni 1941.

Bodemschatten in Flevoland

De bodem van de zee is een ware schatkamer. Behalve de hierboven genoemde archeologische vondsten zijn bij de drooglegging van de polders vergane schepen en de neergehaalde vliegtuigen zichtbaar of bijna zichtbaar aangetroffen. De Zuiderzee is eeuwenlang een belangrijke vaarroute geweest tussen Holland en oostelijk Nederland en de weg naar overzeese gebieden. Bij storm was het zeer gevaarlijk om op de Zuiderzee te varen en het kwam regelmatig voor dat de veilige haven niet op tijd werd gehaald met alle gevolgen van dien.

In de Tweede Wereldoorlog was het IJsselmeer ook een goed oriëntatiepunt voor de vliegroute tussen Duitsland en Engeland. De Duitsers wisten veel geallieerde toestellen boven dit gebied neer te halen.

Bij deze wrakken bestaat de mogelijkheid tot identificatie van het schip of vliegtuig waarna met behulp van journales, kranten en genealogie familieverhalen kunnen worden ingekleurd.

Scheepswrakken

Veel scheepswrakken zijn afkomstig uit de 16e en 17e eeuw en een klein deel van na 1850. Bij deze laatste categorie is veel meer bronmateriaal terug te vinden en bestaat de kans dat de naam van het schip kan worden achterhaald en mogelijk ook informatie over de opvarenden. Veel wrakken zijn opgeslagen. Nadat het wrak is gedocumenteerd worden eventueel aanwezige gebruiksvoorwerpen of lading verwijderd en opgeslagen in het scheepsarcheologisch depot van Batavialand. Het wrak zelf wordt vernietigd.

19. Markering scheepswrakken.

Andere wrakken blijven in de grond voor eventueel later onderzoek. De wrakken worden echter wel bedreigd doordat ze niet zo diep liggen. Hierdoor kunnen delen van het wrak vernietigd worden door het diepploegen of kunnen ze sneller vergaan omdat er zuurstof bij het wrak kan komen. Een andere bedreiging is het samenpersen door het inklinken van de grond. Soms kan een wrak worden ingepakt zodat het in de grond blijft. Veel van de wel 450 locaties van de scheepswrakken zijn al met markeringspalen in het land aangegeven. We geven twee voorbeelden.

• De Lutina, een Overijssels vrachtschip bij Swifterbant.

In 1976 is een schip opgegraven op kavel H 48 bij Swifterbant. Het vrachtschip was vrij compleet met een lengte van 20 meter en een breedte van 4,5 meter. Aan boord hadden ze

20. Een turfschip uit de zestiende eeuw. Locatie: Zeewolde, kavel ZL1. Bron: A. Timmermans.

als vracht schelpen bestemd voor kalkbranderijen en metselstenen. Uit onderzoek is gebleken dat de naam van het schip de Lutina is en is gezonken in november 1888 ten gevolge van hevige storm. De schipper was Jan Kisjes en zijn knecht heette Reinder Tulp. Zij voeren van Amsterdam naar Zwartsluis. Bij de opgraving werd ook een skelet gevonden, dat klem zat onder een lier. Via Delpher zijn artikelen terug te vinden over deze ramp en de beloningsadvertentie.

Via de website Wiewaswie kun je het huwelijk vinden van Jan Kisjes Roelofszoen, oud 39 jaar, schipper, geboren en wonende te Zwartsluis, die op 18 mei 1861 te Zuidwolde trouwde met Lutje Dragt, oud 26 jaar, zonder beroep, geboren te Zuidwolde. Hij heeft zijn schip kennelijk vernoemd naar zijn vrouw. Uit dit huwelijk zijn in Zuidwolde twee kinderen geboren. Op de geboorteakte staat een vermelding, dat het gezin in Zwartsluis woont. Vandaar dat de advertentie de plaats Zuidwolde Drenthe vermeld, omdat de familie van de vrouw daar woont. Zo is ook het huwelijk van knecht Reinder Tulp achterhaald. Hij is 11 juli 1826 geboren te Zwartsluis en trouwt daar als schippersknecht op 4 mei 1850 met Geertje Visscher uit Zwartsluis. Zij overleed aldaar op 20 juli 1879, dus Reinder was tijdens de ramp weduwnaar. Zijn dochter Femmigje Tulp trouwt een maand na de scheepsramp op 21 december 1888 met Wolter Beens, waarbij opmerkelijk genoeg over haar vader wordt gezegd dat hij schippersknecht is en in Zwartsluis woont. Heeft hij de ramp dan overleefd? Of was zijn vermissing c.q. doodverklaring nog niet afgehandeld? Reden genoeg

21. Krantenknipsel van 27 november 1888. Bron: Provinciale Overijsselsche en Zwolsche Courant.

voor verder onderzoek! In 2007 is uit DNA-onderzoek komen vast te staan, dat het skelet in het schip dat van schipper Kisjes was. Wil je meer weten? Zoek op internet met de opdracht 'scheepswrak Lutina' en kies dan De Stentor met datum 29 oktober 2008 waarin het relaas van het DNA-onderzoek en de achterkleinzoon Roelof Jansz Kisjes is terug te vinden. Wrang detail: het was de laatste vaart van schipper Jan want hij zou met pensioen gaan. Het werd echter een zeemansgraf.

- **De Zeehond, een Groninger tjalk uit de negentiende eeuw bij Lelystad.**

Het schip lag op kavel F3 in het Natuurpark Lelystad. In 1990 is het schip verplaatst naar het Nationaal Scheepsarcheologisch Depot in Lelystad. Dit schip heeft een lengte van 23 meter en een breedte van 4,6 meter. Aan boord bevond zich een lading rode veldovenstenen. In de omgeving van de opgraving zijn ook deze stenen gevonden. Men vermoedt, dat de opvarenden geprobeerd hebben met het overboord gooien van de stenen het zinken te voorkomen. Aan boord is een plankje gevonden met de inscriptie *W. Venema *1878 *A. Koerts* en een plankje met de inscriptie 'De Zeehond'. De opvarenden, de schipper, zijn vrouw, 4 kinderen en een knecht, konden zichzelf redden met een bijboot.

Via de website Wiewaswie is het huwelijk van Willem Venema en Annegien Koerts op 24 augustus 1878 te Hoogezand terug te vinden. Hij geeft als beroep binnenschipper op. Dit blijkt ook uit de geboorteplaatsen van de vier kinderen namelijk Albertus in Franeker, Harm in Ruhrort (Duitsland), Magiel in Nijmegen en Anna in Zwolle. Willem had waarschijnlijk geen middelen om een nieuw schip te kopen, want hij is hierna in Amsterdam als stoker aan het werk gegaan.

Vliegtuigwrakken

Het IJsselmeer was in de oorlog de aanvliegroute voor gevechtsvliegtuigen. Men kon zich in het donker oriënteren op Stavoren, de Noordoostpolder en Urk. Het bereik van het afweergeschut van de Duitsers haalde de afstand boven het IJsselmeer niet. Er hebben wel veel luchtgevechten boven het IJsselmeer plaatsgevonden. Men schat dat er ongeveer 200-250 vliegtuigen zijn neergestort, waarvan er 29 in de Noordoostpolder terecht zijn gekomen. De Duitsers hebben

22. Markering vliegtuigwrakken.

23. De B-17 bommenwerper 'Crazy Horse'. Bron: Het Flevolands Archief, nummer NL-LIsHFA_0230_13027.

een groot deel van deze vliegtuigen daar al in de oorlog weggehaald.

Als van het vliegtuigwrak het type vliegtuig en het bijbehorende nummer kan worden achterhaald, dan kan men terugzoeken welke bemanning het toestel vloog. Bij de berging komt het voor dat men nog stoffelijke resten van de bemanning aantreft. Dan kan men de nabestaanden hierover informeren, wat altijd zeer wordt gewaardeerd.

De stichting 4 mei Herdenking Dronten heeft het plan opgevat om de plaatsen waar de vliegtuigen zijn neergestort te herdenken met een vliegtuigmarkering. In de omgeving van Dronten en Lelystad zijn circa 32 vliegtuigwrakken gemarkeerd, bij Almere 1 en bij Zeewolde 4. In de Noordoostpolder zijn er zeker 13 geplaatst. Er is zelfs in de Noordoostpolder een straat Vliegtuigweg genoemd, omdat op die plek veel vliegtuigen zijn neergestort. Verschillende organisaties die zich bezig houden met dit onderwerp, zijn samen verder gegaan als de stichting Ongeland. Deze stichting heeft zich tot doel gesteld om alle informatie over de achtergebleven vliegtuigwrakken in Flevoland te verzamelen en te archiveren. Wil je meer weten over het werk van de stichting, de vliegtuigen (type, bemanning) of de locaties? Kijk dan op de website van de Stichting Ongeland. We geven drie voorbeelden.

- **De Crazy Horse**

Tijdens het afmalen van de polder Zuidelijke Flevoland kwam bij Zeewolde het wrak van een neergeschoten B-17 bommenwerper, de 'Crazy Horse', tevoorschijn. Dit vliegtuig had dertien bemanningsleden aan boord. Voordat het vliegtuig neerstortte zijn alle bemanningsleden op de piloot na uit het vliegtuig gesprongen. De piloot heeft zich als laatste niet meer kunnen redden en is bij de crash omgekomen. De andere twaalf hebben de oorlog overleefd.

- **Vliegend Fort**

Een Amerikaanse B-17 G bommenwerper, een zogenaamd Vliegend Fort (door de bemanning 'Dinah Might' genoemd) werd op 10 februari 1944 neergeschoten na een aanval op de Duitse stad Braunschweig. Het vliegtuig was zwaar bescha-

25. Bron: Het Flevolands Archief. De csm_KELVIN_WILSON-Short Stirling_-_klein_a8a5dd2050.

digd en er waren ook een paar gewonden aan boord. Boven Ossenzijl zijn drie bemanningsleden uit het vliegtuig gesprongen. De overige zeven bemanningsleden maakten met hun vliegtuig een noodlanding in de Noordoostpolder. Ze werden opgevangen door Nederlanders in een werkkamp. De Duitsers kwamen naar het kamp en namen de bemanning mee als krijgsgevangenen. Toch hebben ze alle tien, ondanks alle ontberingen in krijgsgevangenschap de oorlog overleefd. De crashlocatie van de 'Dinah Might' is aangegeven met markeringsspaal 25.

• Short Stirling

In het Markermeer werd in 2008 het wrak van een Short Stirling, een Britse bommenwerper gelokaliseerd noordwestelijk van het gemaal De Blocq van Kuffeler. De stichting Aircraft Recovery Group 1940-1945 denkt dat het om de BK716 gaat.

24. Noodlanding van de Dinah Might Bron: Het Flevolands Archief, nummer NL-LIshFA_0230_36305.

In het vliegtuig zaten zeven bemanningsleden. Deze bommenwerper nam in de Tweede Wereldoorlog deel aan de bombardementen op Duitse steden. Bemanningsleden van Bomber Command waren vrijwilligers. Zij hadden zich verplicht om ten minste een tour van 30 oorlogsvluchten te maken. Velen haalden dit niet. Meer dan 58.000 bemanningsleden van het Bomber Command kwamen om. De nabestaanden willen graag dat de lichamen worden ge-

borgen, zodat ze een laatste rustplaats kunnen krijgen. Er is besloten om hier gehoor aan te geven. In september van dit jaar is de berging van de Short Stirling begonnen. De berging onder water is risicovol, want men vermoedt dat er nog munitie aanwezig kan zijn. Naast de stafofficier vliegtuigbergingen van de luchtmacht is ook de bergings- en identificatiedienst van de landmacht (BIDKL) betrokken. Of het werkelijk om dit toestel gaat en wie er aan boord waren, moet blijken uit de wrakstukken en stoffelijke resten. Voor het identificeren van eventuele stoffelijke resten beschikt de BIKL onder meer over een modern laboratorium. Na de berging en de identificatie zullen de gegevens bekend worden gemaakt. Majoor Bart Aalberts, stafofficier vliegtuigberging: 'Nu, na meer dan 75 jaar, gaan we het kapotgeslagen vliegtuig bergen. We hopen definitief vast te stellen om welk toestel het gaat en de stoffelijke resten van de vermiste bemanningsleden terug te vinden. Zo krijgen hun nabestaanden na al die jaren duidelijkheid en kunnen ze afscheid nemen. En wordt recht gedaan aan het ultieme offer dat deze bemanning voor onze vrijheid bracht.'

Conclusie

De vraag waarom Flevoland nog steeds als 'nieuw land' wordt aangeduid is niet makkelijk te beantwoorden. Zal het altijd zo genoemd blijven? Of is het kwestie van slijten? We hebben gezien dat Flevoland eigenlijk heel oud bewoond land is. De enige restanten daarvan zijn Urk en Schokland. De lange duur van onder water staan heeft de herinnering aan de oude geschiedenis weggevaagd en Urk en Schokland vallen in het niet bij de enorme schaal van het ingepolderde gebied. Een formidabele en unieke prestatie, zowel nationaal als internationaal gezien. Het is waarschijnlijk deze notie die maakt dat het begrip 'nieuw' nog lang aan Flevoland zal blijven kleven. Kijken we naar de samenleving in dit nieuwe gebied, dan kunnen we vaststellen dat die zich inmiddels nauwelijks meer on-

derscheidt van de rest van Nederland. De meeste bewoners komen en kwamen van overal vandaan, namen ook hun cultuur en familieverhalen van overal mee. Inmiddels is ook al de derde generatie in de polder geboren. Het geheel is een smeltkroes die bezig is zijn eigen geschiedenis te schrijven.

Flevoland is volwassen geworden, in weerwil van het starre, statische gedachtegoed van technische diensten en sociale wetenschappers. Dat gedachtegoed over de maakbare samenleving is ten onder gegaan omdat er geen ruimte was voor flexibiliteit en dynamiek. Als er iets duidelijk geworden is door de geschiedenis van Flevoland dan is het wel dat dynamiek, het kunnen meebewegen met nieuwe inzichten, ontwikkelingen en innovaties, essentieel is. Zal die kwaliteit ook doorwerken in de identiteit van de Flevolandse bevolking?

Bronnen

- Dissel, A.M.C. van, *59 jaar eigengereide doeners in Flevoland Noordoostpolder en Wieringenmeer: Rijksdienst voor de IJsselmeerpolders 1930-1989* (1e druk), Zutphen: Walburg Pers, 1991.
- Ham, W. van der, *Hollandse polders* (1e druk), Amsterdam: Uitgeverij Boom, 2009.
- Leechwater, J. A. (1669), *Haerlemmer-Meer-Boeck*.
- Peeters, Hans, Willem-Jan Hogestijn en Theo Holleman, *De Swifterbantcultuur. Een nieuwe kijk op de aanloop naar voedselproductie*, Abcoude: uitgeverij Uniepers, 2004.
- Vriend, Eva, *Het nieuwe land. Het verhaal van een polder die perfect moest zijn*, Amsterdam: uitgeverij Balans, 2012.
- Wijs, Bert, *Geborgen in de polderklei. Airmen van de Zuiderzee*, Lelystad: Stichting Ongeland, 2014, 2017.

Het Flevolands Archief (HFA) in Lelystad:

- Archief Dienst der Zuiderzeewerken, Directie Zuiderzeewerken 1919-1981
- Archief Directie Wieringermeer (IJsselmeerpolders resp. Noordoostpolderwerken) 1929-1962
- Archief Rijksdienst voor de IJsselmeerpolders 1963-1989
- *Cultuurrijp*, personeelsorgaan Rijksdienst voor de IJsselmeerpolders

Beeldarchief: Aviodrome Luchtfotografie (v/h KLM Aero-carto).

Uit de vele literatuur kunnen we opmaken dat in elk geval een nuchtere en zakelijke kijk op zaken valt te onderkennen. Wat mij betreft mag daar aan worden toegevoegd 'met een vleugje humor' getuige de volgende ervaring. Rijdend van Kampen naar Lelystad kun je op een bepaald punt links van de weg lanen en clusters van windmolens tot aan de horizon zien, rechts van de weg op een akker een bord 'hier groeien geen windmolens!' <<

Verantwoording

Dit artikel is tot stand gekomen als coproductie van Rob Dix, A. Timmermans en M. Fransen, waarbij eerstgenoemde de redactionele eindverantwoordelijkheid op zich heeft genomen.

Met dank aan Ed Voigt, LELYstad, amateur-historicus werkeiland Lelystad/Flevoland en LELY, voor zijn belangenloze bijdrage uit zijn grote collectie beeldmateriaal en verhalen.

Nationaal Archief te Den Haag:

- Archief Stichting Maatschappelijke Dienst ten Plattelande (archief Ministerie voor Maatschappelijk Werk 1936-1965)

- <https://allecijfers.nl/gemeente/almere/>
- www.almere.nl/over-almere/historie
- <https://canonnoordoostpolder.nl/>
- www.canonvannederland.nl
- www.cbs.nl/nl-nl/achtergrond/2018/24/nieuw-land-wat-de-ijsselmeerpolders-nederland-brachten (2018, 12 juni).
- www.delpher.nl/
- <https://digitaalergoed.almere.nl/Files/10/D51122.pdf>. Jaarverslagen en documenten van de RIJP. (1978-1983).
- <http://hetflevolandsarchief.nl/>
- www.flevolandergoed.nl/
- www.historisch.cbs.nl/
- <https://leiden.courant.nu/issue/NLC/1972-06-16/edition/0/page/3>. Artikel Nieuwe Leidsche Courant. (1972, 16 juni).
- <https://onh.nl/verhaal/achtermeer-eerste-droogmakerij>. Achtermeer, eerste droogmakerij. (2012, 5 augustus).
- <https://opendata.cbs.nl/statline/#/CBS/nl/>
- <http://vergeneschepen.nl/>

GensDataPro

GensDataPro is het stamboomprogramma van de Nederlandse Genealogische Vereniging. Perfecte registratie en uitstekende uitvoer van uw stamboom en familiegeschiedenis. Alle informatie vindt u op www.gensdatapro.nl.

GensDataPro is te bestellen in de webwinkel van de NGV op <https://ngvledenservice.nl/webshop/>

Gepensioneerde Militairen te Putten afkomstig uit Utrecht en Gooiland

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
NUMMER	DAG- TEKENING EN JAAR DER GEGOORTE.	FAMILIENAAM (Familienaam de vrouw)	VOORNAMEN (Eig. geslachts)	OVERLACHT.	BETREKING VAN ELKES PERSOON TET HOOFD VAN HET HUISGEZIN (Wanneer de naam van afkomstig is perman)	DAG- TEKENING EN JAAR DER GEGOORTE.	GEGOORTEPLAATS (Met aangevinge der provincie van inschrijving, ten het land van woonplaats)	BURGERSKAP STAAT II. geboorteland III. geboorteland IV. geboorteland	VERVOLG op het aangekomen	KERKE- WOONPLAATS (Zie kolom 10)	AMST. HOOFDBEROEP OF BEROEP WAARVOOR MEN HET HUISGET IS AANGESLAGEN. (Een werk segneld en luiden) met geen toeken in overvloed sint het het post
1		van der	Peter				Amsterdam				
2		van	Jan				Comelidok				
3		van	Christiaan				Breda				
4		van	Christiaan				Breda				
5		van	Samuel				Thuisdellen				
6		van	Christiaan				Breda				
7		van	Jan				Amsterdam				
8		van	Edmond				Harkeveen				

De registratie van de bevolking werd officieel ingevoerd na de Algemene Volkstelling van 1849. Volkstellingen werden om de tien jaar gehouden om gegevens te verzamelen over de samenstelling van de Nederlandse bevolking. Vastgelegd werden naam, voornaam, leeftijd, geboorteplaats, burgerlijke staat, godsdienst en beroep. Een aantal plaatsen en provincies liepen bij de invoering van het bevolkingsregister voorop, zoals Apeldoorn en Zeeland. Apeldoorn heeft een bevolkingsregister dat loopt van 1829 tot 1939. Zeeland verplichtte op 28 november 1825 de Zeeuwse gemeenten tot het bijhouden van het bevolkingsregister. De eerste registers dateren al vanaf 1811.

In de bevolkingsregisters worden behalve bovengenoemde gegevens ook datum van aankomst en vertrek uit de gemeente geregistreerd, waardoor het verloop van de bevolking zichtbaar wordt.

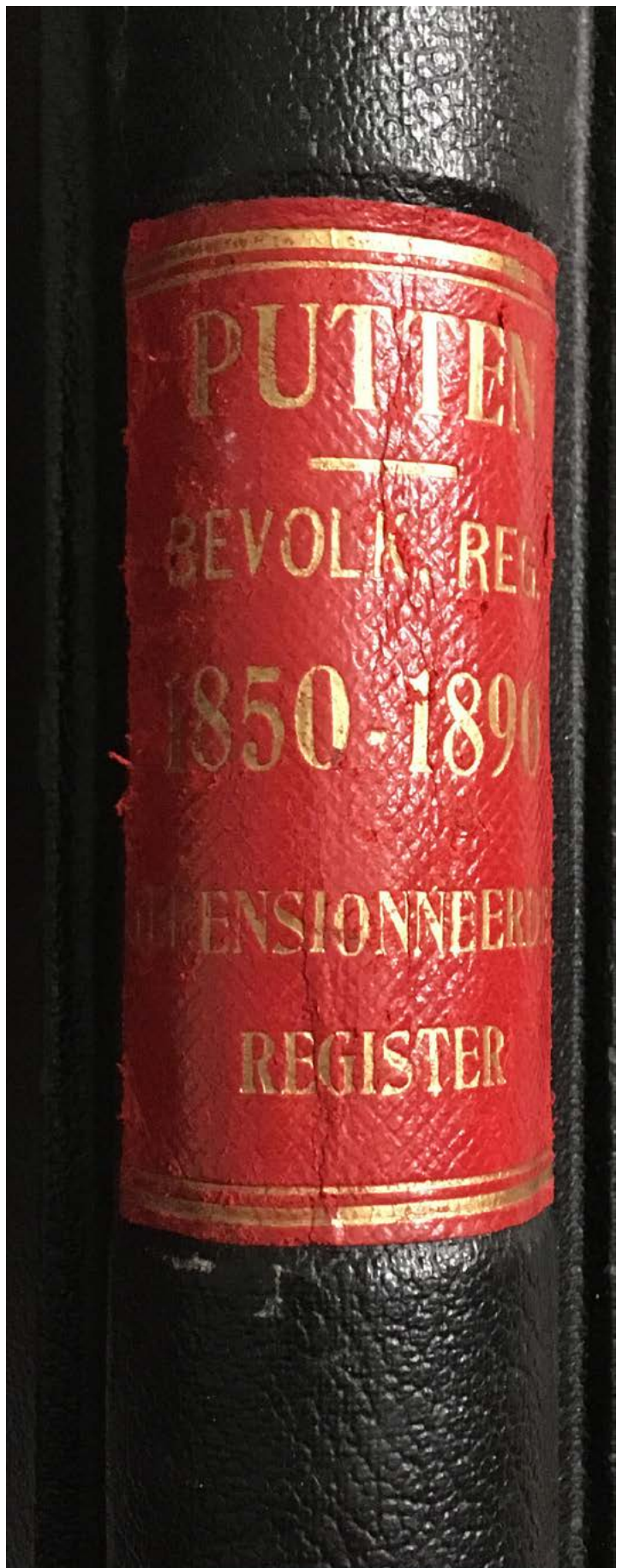
Verschillende plaatsen in Nederland hebben een bevolkingsregister met een afzonderlijke registratie van militairen. In de grotere steden waren er vaak instituten, kazernes, tehuizen of schepen waar voor kortere of langere tijd groepen militairen werden gehuisvest.

Ook in Putten werd een aparte registratie opgezet van gepensioneerde militairen tussen 1850 en 1920. In een tweetal banden zijn de perioden 1850-1890 en 1890-1920 opgenomen. De inschrijvingen betroffen niet speciaal militairen, die afkomstig waren uit Putten. Opgenomen werden alle gepensioneerde militairen uit Nederland en de omliggende landen die zich op één of andere wijze voor enige tijd in Putten vestigden.

Tussen 2014 en 2018 zijn beide banden met het opschrift 'Gepensioneerden' uit het Bevolkingsregister van Putten bewerkt. De gebruikelijke gegevens uit deze registers, zoals datum van inschrijving, familienaam, voornaam, geslacht, gezinslid, geboortedatum, -plaats, huwelijks staat, kerkgenootschap, beroep, aankomst- en vertrekdatum en -plaats zijn aangevuld met gegevens uit de Burgerlijke Stand. De namen van de gepensioneerden worden in alfabetische volgorde weergegeven om het zoeken naar bepaalde militairen te vereenvoudigen. Op deze lijst volgt nog een lijst met militairen die niet in de banden met 'Gepensioneerden' zijn aangetroffen, maar alleen in het algemene Bevolkingsregister van Putten. Daardoor is een completer beeld ontstaan van de 'gepensioneerde militairen', die in Putten hebben gewoond.

De samenstellers, Els Luteijn-Eekhoutte† en Trynke Elbertsen-Hoekstra, hopen met deze uitgave een bijdrage te leveren aan het zoeken en vinden van minder honkvaste militairen. Een digitale versie van de complete bewerking met ruim tweehonderd pagina's is te vinden op de website van het Gemeentearchief van Putten: www.putten.nl/gemeentearchief/Gemeentearchief/Overzicht_archieven/Bevolking/Gepensioneerde_militairen_in_Putten_1850_1920.

Hier volgen de gegevens van een aantal gepensioneerde militairen, die 'geboren' of 'overleden' zijn in, of 'afkomstig uit' of 'vertrokken naar' Utrecht en Gooiland.

Band van het eerste deel van gepensioneerde militairen in Putten

Baljeu, Johannes

Gepensioneerd militair
geboren Vlissingen 29 augustus 1859, overleden Ermelo 8 mei 1920

(zoon van Baljeu, Jacobus en van Smirren, Johanna)
militair register Putten: IV B 174, van Harderwijk 24-10-1917, naar Arnhem, Bronbeek 14-6-1918; IV B 190, van Ermelo 2-2-1920, en terug 20-4-1920.

trouwt Amsterdam 7 mei 1913

Schmidt, Anna Maria

geboren Utrecht 13 maart 1857

(dochter van Schmidt, Andreas en Roland, Maria Madeleine)

Bell, Anthonie Nicolaas

Gepensioneerd militair
geboren Eemnes 20 oktober 1812, overleden Doetinchem 15 november 1888

(zoon van Bell, Mattheus en van den Born, Maria)
militair register Putten: I 61, van Eemnes 20-6-1855; II 8, op 29-10-1862 naar Apeldoorn

trouwt Putten 11 april 1856

van der Heijden Gertrude

geboren Putten 18 februari 1825 overleden Nijkerk 18 augustus 1903

(dochter van van der Heijden, Joannes en Evers, Christina)

Boom, Frederik

Gepensioneerd militair
geboren Hilversum 15 februari 1884, overleden Putten 28 maart 1950

(zoon van Boom, Hendrik en Schipper, Geertruida)

militair register Putten, V 67, ingekomen van Hilversum 30-11-1928.

Bosman, Albertus

Gepensioneerd militair
geboren 1803, overleden Putten 31 december 1862

gedoopt Nijmegen 07 juli 1803

(zoon van Bosman, Michael en Dirksen, Theodora)

militair register Putten: I 113, ingekomen van Harderwijk 1-10-1858.

Bosquion, Johannes Guillaume Joseph

Gepensioneerd militair
geboren Utrecht 13 mei 1825, overleden Arnhem 5 juni 1884
(zoon van Bosquion, Johannes Guillaume en Glasbeek, Catharina)

militair register Putten: II 328 en III 45, van Utrecht 27-1-1875, en terug 28-4-1876; III 143, terug in Putten 19-4-1878, naar Leiden 26-5-1879; III 330, van Hoorn 3-2-1882, naar Arnhem 21-10-1882.

Busch, Johann Gottlieb

Gepensioneerd militair
geboren Amsterdam 12 juni 1856, overleden Utrecht 24 mei 1931

(zoon van Busch, Johann Friedrich en de Haan, Johanna)
militair register Putten: IV B 42, van Ermelo 17-10-1900, naar Veenhuizen 14-10-1901; IV B 51, terug 5-7-1902, en terug naar Veenhuizen 3-11-1904; IV B 85, terug in Putten 1-4-1905, naar Amersfoort 22-10-1907; IV B 122 terug 30-12-1909, naar Arnhem, Bronbeek 2-4-1910; IV B 128, terug in Putten 7-10-1910, naar Amsterdam 12-10-1911; IV B 141, terug in Putten 9-3-1912, naar 's-Gravenhage 1-10-1917; V B 30, van Leiden 14-4-1924, en terug 19-1-1926; V B 65, van Wageningen 8-8-1928, naar Utrecht 25-4-1929.

Campagne, Johannes

Gepensioneerd militair
geboren Utrecht 2 april 1862, overleden Baarn 30 november 1942

(zoon van Campagne, Willem en Burgers, Johanna)
militair register Putten: IV C 23, van Amsterdam 6-5-1911, naar Arnhem 27-9-1912.

Cotebaert, Pierre Joseph

Gepensioneerd militair
geboren Ruijen, België 12 september 1814, overleden Styrum, Oberhausen 27 mei 1873

(zoon van Cotebaert, Pierre Joseph en Auger, Marie Rose)
militair register Putten: I 172 en II 38, ingekomen van Harderwijk 2-1-1862; Bev. reg.: vertrokken naar Utrecht 27-10-1868. terug 08-9-1870.

trouwt Putten 5 februari 1864

Töpfer, Hendrika Wilhelmina

geboren 's-Heerenberg 5 oktober 1842, overleden Putten 7 december 1932

(dochter van Töpfer, Johannes en Ketelaar, Johanna Geertruida)

Dinkla, Engel Brugger

Gepensioneerd militair
geboren Bellingwolde 27 november 1854, overleden Putten 26 november 1916

(zoon van Dinkla, Elzo Brugger en Remkes, Foske)

militair register Putten IV D 65, van Utrecht naar Putten 25-6-1915, naar Arnhem, Bronbeek 28-4-1916; IV D 66, terug in Putten 28-4-1916.

Dekker, Anthonie

Gepensioneerd militair
geboren Zaandam 11 juni 1854, overleden Rhenen 19 januari 1910

(zoon van Dekker, Klaas en Oomheijn, Atje)

militair register Putten: IV D 23, van Renkum 26-1-1903, terug 9-4-1903; IV D 24, van Utrecht 20-7-1903, terug 28-4-1904; IV D 30, van Utrecht 19-7-1904, naar Wageningen 29-10-1904.

Dölling, Ernst Gustav

Gepensioneerd militair, sergeant inf. O.I.L.
geboren Roszbach, Dld. 31 december 1858, overleden Utrecht 17 januari 1923

(zoon van Dölling, Eduard en Broveld, Margaritha)
militair register Putten: IV D 14, van Wychen 28-7-1899, naar Cleve 2-10-1899.

Durville, Niklaas Josephus

Gepensioneerd militair
geboren Cheribon, Java, NOI 21 februari 1865, overleden Arnhem 6 juni 1916
(zoon van Durville, Bernardus Antonius en Boelens, Johanna Catharina)
militair register Putten: IV D 34, van Utrecht 23-1-1905, naar Maastricht 26-9-1907; IV D 50, van Amsterdam 27-10-1909, naar Duitsland 13-12-1912.

van der Hoeven, Hendricus

Gepensioneerd militair
geboren Utrecht 9 oktober 1837, overleden Amersfoort 4 maart 1924
(zoon van van der Hoeven, Jacobus en Vringen, Elisabeth)
militair register Putten: III 140, van Bussum 3-4-1878, naar Bussum 29-10-1878.

Holsheimer, Alexander Ortwinus

Gepensioneerd militair
geboren Groningen 21 februari 1855, overleden Utrecht 13 januari 1919
(zoon van Holsheimer, Johan Georg Hendrik en van Voorst, Geertruida Elisabetta Rosella)
militair register Putten: IV H 27, ingekomen van Renkum 25-7-1900; vertrokken naar Nijkerk 21-6-1901, aldaar ingeschreven als wednr., failliet verklaard door de arr. rechtbank van Zwolle 16-3-1904. vertrokken naar Utrecht 14-7-1904 met kinderen.
trouwt Gouda 12 augustus 1880
Doornbos, Geertrui
geboren Reeuwijk 14 april 1851 overleden Putten 9 juni 1901 (dochter van Doornbos, Willem en van Kersen, Magdalena)

van der Hulst, Wilhelmus

Gepensioneerd militair
geboren IJsselstein 10 mei 1863, overleden Nijmegen 20 december 1941
(zoon van van der Hulst, Gerrit en Westerman, Leentje)
militair register Putten: IV H 50, van Utrecht 1-8-1906, en terug 2-4-1907; IV H 71, terug in Putten 8-11-1910, naar Utrecht 1-3-1911; V H 12, van 's-Gravenhage 14-10-1924, en terug ? ; V H 42, van 's-Gravenhage 19-5-1931.

Keijzer, Hillebrand

Gepensioneerd militair
geboren Zaandijk 27 maart 1852, overleden Utrecht 9 maart 1931
(zoon van Keijzer, Cornelis en Blee, Trijntje)
militair register Putten: IV K 50, van Ermelo 18-8-1902, naar Nunspeet 11-10-1909; IV K 82, terug in Putten 4-11-1909, naar Ermelo 28-11-1911; IV 95, terug in Putten 17-6-1912, naar

Utrecht 31-1-1915; IV K 112, terug in Putten ?, naar Heerhugowaard 23-5-1917; IV K 114, terug in Putten 17-7-1917, naar Den Haag 17-7-1917; IV K 115, van Nieuwendam 27-12-1917, naar Buiksloot 3-7-1918; IV K 122, van Utrecht 22-11-1918, naar Utrecht 14-1-1919; V K 14, van Wageningen 19-7-1923, en terug 1-10-1923; V K 23, terug 17-10-1924, naar Hilversum 22-4-1925.

Kleine, George Wilhelm

Gepensioneerd militair
geboren Rotterdam 17 augustus 1864, overleden Arnhem 11 juli 1945
(zoon van Kleine, Wilhelm Everardus George en ter Poorten, Anna Geertruida)
militair register Putten: V K 67, van Amsterdam 26-7-1933
trouwt Amsterdam 13 oktober 1915
Jansje Leitze
geboren Amsterdam 1876 overleden Hilversum 21 juni 1948 (dochter van Leitze, Joseph Willem en Sanders, Maria Wilhelmina)

Koenen, Charles Joannes

Stucadoor, gepensioneerd militair
geboren Amsterdam 25 februari 1860, overleden Putten 11 september 1939
(zoon van Koenen, Willem en Raam, Maria Sophia)
militair register Putten: V K 58, ingekomen van Utrecht 25-8-1932.
trouwt Hilversum 9 mei 1894
echtscheiding 31 januari 1905
van der Klijn, Janna
geboren Wollega 28 april 1869, overleden Hilversum 31 mei 1954
(dochter van van der Klijn, Jan Lammerts en Knol, Antje Bartelds)

Kreuger, Johannes

Gepensioneerd militair
geboren Ruthe, Zw. 27 juli 1845, overleden Apeldoorn 26 april 1921
militair register van Putten: III 295, van Harderwijk 12-7-1881, naar Hilversum 22-7-1881.

Kromhout van der Meer, Wijbren

Gepensioneerd militair
geboren Het Meer, Schoterland 21 november 1879, overleden Putten 11 juli 1949
(zoon van Kromhout van der Meer, Bauke en de Jong, Anna Maria)
militair register Putten: V K 29, ingekomen van Amsterdam 29-7-1925, vertrokken naar Hilversum 18-11-1925.

van Lobbregt, Hendrikus Cornelis

Timmerman, gepensioneerd militair, fuselier, O.I.L.
geboren Leerdam 7 maart 1843, overleden Weesp 2 januari 1905

(zoon van van Lobbregt, Matthijs Cornelis en van Santen, Jannigje)
militair register Putten: IV L 6, ingekomen van Apeldoorn 1-4-1896; IV L 10, ingekomen van Harderwijk 30-4-1897, vertrokken naar Soest 30-4-1902.
 trouwt Leerdam 11 juni 1864
 van Welie, Neeltje
 geboren Leerdam 25 januari 1844 overleden Weesp 11 oktober 1918
 (dochter van van Welie, Antonie Johannes en Bijvank, Maaïke)

van Loij, Pieter Johannes

Gepensioneerd militair; sjouwerman
 geboren Middelburg 22 juni 1865, overleden Wijchen 1 december 1933
 (zoon van van Loij, Ludovicus en Gastan, Izabella Eugenia)
militaire registers Putten: IV L 52, ingekomen van Nijmegen 23-10-1913, terug 9-12-1914; IV L 62, ingekomen van Ravestein, vertrokken naar Middelburg 5-4-1917; IV L 68, ingekomen van Ravestein 17-7-1918, terug 15-10-1918; IV L 73, ingekomen van Ravestein 19-10-1920, vertrokken naar Utrecht 14-1-1921.
 trouwt Middelburg 21 oktober 1908
 echtscheiding Middelburg 12 maart 1919
 Hoogesteger, Martha
 geboren 's-Gravenpolder 1 januari 1869 overleden Middelburg 22 oktober 1941
 (dochter van Hoogesteger, Jan en Kunder, Cornelia)

de Mari, Wilhelmus

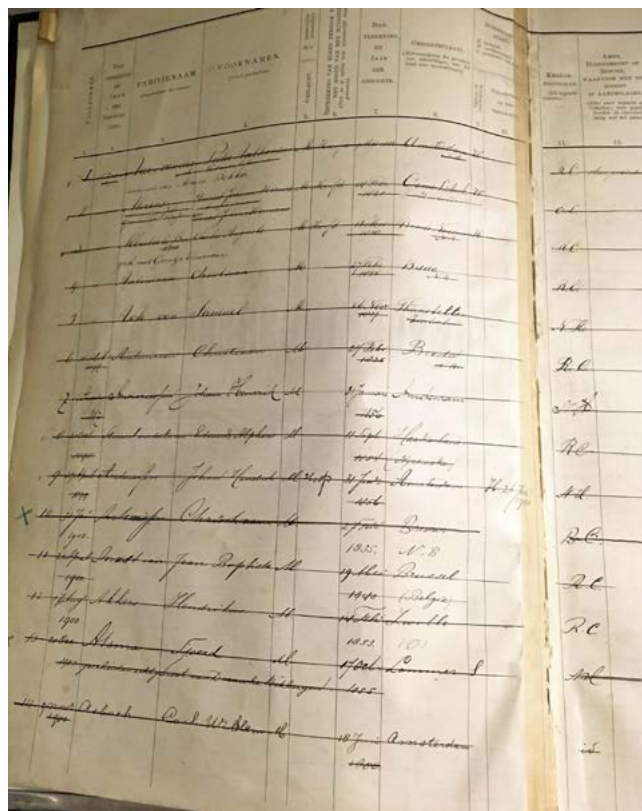
Gepensioneerd militair
 geboren Utrecht 23 december 1859, overleden Putten 4 maart 1930
 (zoon van de Mari, Pieter en van Uum, Hendrika)
militaire registers Putten: IV M 40, ingekomen van Rotterdam 16-2-1906, naar Amsterdam 18-6-1906; IV M 49, ingekomen van Wijchen 15-4-1908, terug 13-7-1910; IV M 56, van Ermelo 12-7-1910 en terug 22-10-1910; IV M 59, van Ermelo 19-8-1911, en terug 14-7-1913; IV M 62, van Ermelo 15-6-1914, naar Boxtel 14-1-1916; IV M 67, van Rhenen 23-4-1917, naar Arnhem, Bronbeek 13-10-1917; VM 3, van Leiden 17-7-1923, naar Utrecht 6-12-1923; VM 9, van Wageningen 12-7-1925, en terug 2-11-1926; VM 18, van Wageningen 4-8-1927, en terug 10-5-1928; VM 25, van Wageningen 22-7-1929.

van Sanden, Abraham

Gepensioneerd militair
 geboren Hilversum 15 december, 1860 overleden Putten 29 juli 1916
 (zoon van van Sanden, Hendrik en Ruisen, Meetje)
militair register Putten: IV S 49, van Utrecht 5-5-1903.

Tiepel, Karst

Gepensioneerd militair
 geboren Meppel 3 oktober 1859, overleden Putten 18 april 1907

(zoon van Tiepel, Hannes en Worst, Geesje)
militair register Putten: IV T 12, van Meppel 9-11-1904, naar Bussum 1-7-1905; IV T 15, ingekomen van Bussum 12-9-1905.

van Vliet, Johannes

Gepensioneerd militair
 geboren Jutphaas 27 juli 1872, overleden Zeist 22 april 1931
 (zoon van van Vliet, Johannes en de Bont, Dirkje)
militair register Putten: V v 26, van 's-Gravenhage 26-4-1927, naar Hilversum 25-10-1927; V v 39, in Putten 28-4-1930, naar Hilversum 19-7-1930.
 trouwt
 Edwards, Annij overleden voor 1931

Volkerts, Nicolaas

Boekhouder, gepensioneerd militair, majoor N.I. leger. Niet in *militair register Putten.*
 geboren Weesperkarspel 23 juni 1825, overleden Amsterdam 20 oktober 1917
 (zoon van Volkerts, Nicolaas en van den Ham, Engelina)
 trouwt Putten 5 juni 1878
 Pauli, Maria Helena Josepha
 geboren 25 maart 1854 Putten, overleden Bussum 13 juli 1934, begraven Diemerbrug 17 juli 1934
 (dochter van Pauli, Cornelis Adriaan en Volkerts, Maria Engelina). <<

Flevoland, 't Gooi en Utrecht

In de bibliotheek van ons informatiecentrum te Bunnik is een hele reeks tijdschriften uit deze regio in te zien. In het overzicht is aangegeven wat aanwezig is, over welke periode en of ze een index bevatten. Enkele zijn ook op CD-rom te raadplegen. Bovendien zijn de uitgevende organisaties aangegeven. Raadpleeg voor je onderzoek dus ook vooral de websites van deze organisaties, want die bevatten nog meer publicaties en uiteraard ook actuele informatie. Daarnaast bieden zij een keur aan bewerkte bronnen, transcripties en thema's die voor onderzoek op lokaal en regionaal gebied van belang zijn.

Afdelingsbladen (scanproject)

- Afd. Amersfoort e.o., *Amersfoort e.o.*, 1992-2020, compleet (2017-1 ontbreekt), geen index.
- Afd. Flevoland, *Genealogica*, 1990-2017, compleet, geen index, daarna digitaal.
- Afd. Gooiland, *Oude Sporen*, 2000-2012, incompleet, geen index.
- Afd. Utrecht, *Stichtse Heraut*, 1953-1964, compleet met register, 1988-2020, compleet, geen index.

Flevoland

- Vereniging van Vrienden van Schokland, *Rondom Schokland*, 2004 (nr. 3)-2016, compleet, geen index.
- Schokkervereniging, *Het Schokker Erf*, 1985-2015, compleet, geen index.

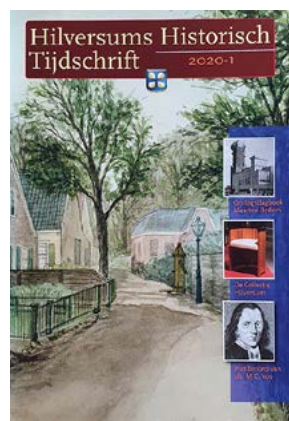
- Vereniging Vrienden van Urk, *Urker Volksleven*, 2003-2016 compleet, geen index.
- Vereniging van Vrienden van de Musea voor de IJsselmeerpolders, *De Vriendenkring*, 2004-2012, compleet, geen index.

't Gooi

- Historische Kring Blaricum, *Mededelingenblad*, sinds 2001: *Deelgenoot*, 1984-2008, compleet, geen index.
- Vereniging Historische Kring Bussum, *Bussums Historisch Tijdschrift*, 1984-1987 incompleet, 1992-2020 compleet, geen index.
- Hilversumse Historische Kring 'Albertus Perk', *Eigen Perk*, sinds

2020: *Hilversums Historisch Tijdschrift*, 1989-1990 incompleet, 1991-2020 compleet, geen index.

- Historische Kring Huizen, *Contactblad*, sinds 2002: *De Ratel*, 1985-2007, compleet, geen index.
- Historische Kring Laren, *Laren*, 1981-2017, incompleet (2011 ontbreekt), geen index.
- Stichting Vijverberg, historische publicaties Naarden, *De Omroeper*, 1987-2016, compleet, index jaargangen en schrijvers op website Vijverberg.

Utrecht

- Oudheidkundige vereniging Flehite, *Kroniek Amersfoort*, 2006-2013, compleet, geen index.
- Historische kring Abcoude/Baambrugge, *Angstelkroniek*, 1999-2003, 2011-2020, compleet, geen index.
- Historische Kring Ankeveen, 's-Graveland en Kortehoef, *In de Gloriosa*, later: *De Historie*, 1984-2020, compleet, geen index.
- Stichting Genealogische Publicaties (Nieuwdorp), uitgaven: CD Indexen van de gedigitaliseerde archiefbestanden van de voormalige gemeenten Ankeveen, 's-Graveland, Kortehoef, Loosdrecht, Nederhorst den Berg e.o.; DVD Genealogie Loosdrecht.
- Historische Kring Baerne, *Baerne*, 1991-2007, compleet, geen index.
- Historische Kring d'Oude School, *De Biltse Grift*, 1996-2010, compleet, geen index.
- Historische Kring Hoogland, *De Bewaarsman*, 1995-2020, incompleet (2008-2 ontbreekt), geen index.
- Historische Kring Eemnes, *Historische Kring Eemnes*, 1979-2020, incompleet (2017-2 ontbreekt), geen index.
- Stichting Historische Kring IJsselstein, *Historische Kring IJsselstein*, 1976-2005, incompleet, geen index.
- Historische Kring Leusden, *Leusden Toen*, 1995-2017, compleet, geen index.
- Historische Kring gemeente Loenen, *Vechtchroniek*, 2002-2020, compleet, geen index.
- Historische Kring Loosdrecht, *Historische Kring Loosdrecht*, 1974-2020, compleet, geen index.
- Historische Kring Maarssen, *Historische Kring Maarssen*, 1975-

1977, 1999-2003, incompleet, geen index.

- Historische kring D'Oude School, De Bilt-Bilthoven, *De Biltse Grift*, 1996-2010 compleet, geen index.
- Historische Vereniging De Proosdijlanden, *De Proosdijkoe-riër*, later *De Proosdijkroniek*, 1998-2020, compleet, geen index.
- Historische Vereniging Oudheidkamer Rhenen, *Oud-Rhenen*, 1992-2020, compleet, geen index.
- Historische Vereniging Soest, *Van Zoys tot Soest*, 1980-2020, compleet, geen index.
- Oudheidkundig Genootschap Niftarlake, Loenen, jaarboek *Niftarlake*, 1913-1968, compleet, register 1913-1946.
- Stichting Tussen Vecht en Eem, *Tussen Vecht en Eem* (TVE), 1970-2020, compleet, geen index.
- Historische Kring tussen Rijn en Lek, *Tussen Rijn en Lek*, later: *Het Kromme Rijngebied*, 1967-1994/1995-2020, compleet, geen index.
- Historische Vereniging Vleuten-De Meern-Haarzuilens, 1981-2010, compleet, geen index.
- Het Utrechts Archief, *Nieuwsbrief*, 1989-1998, compleet, geen index.
- Vereniging Oud Utrecht, maandblad *Oud-Utrecht*, 1973-2009, compleet, geen index; idem *Jaarboek Oud Utrecht*, 1924-2009,

met enkele hiaten, register 1924-1953 en 1954-1983.

- Stichting Utrechts Monumentenfonds, *Steengoed*, 1988-2012, compleet, geen index.
- Historische Vereniging Woerden en omstreken, *Heemtijdningen*, 1962-2020, compleet, geen index.

- Uitgaven van de Stichting Oud Woudenberg, *Oud Woudenberg*, 2002-2020, incompleet (2016-3 en 4 ontbreken), geen index, en: *De Klapperman*, verschijnt onregelmatig, 1983-2000, 2008-2018, incompleet (staat in pdf op internet).
- Van de Poll Stichting, *Bulletin*, later: *Seijst*, 1974-1987/1988-2016, compleet, geen index. <<

Tips van de Boekenmakers van Probook

De boeken die je in de boekhandel vindt, bevatten bijna allemaal een barcode op de achterkant. Nu vraag je je misschien af; heeft mijn boek ook een barcode nodig? Dit is afhankelijk van het soort uitgave. Als je jouw boek alleen voor jezelf of je eigen familie uitgeeft, is dit niet nodig (maar mag wel). Als je jouw boek wilt publiceren voor het bredere publiek en/of bij de Nederlandse Bibliotheek wilt neerleggen, dan is een code wel nodig.

Deze code heet een ISBN, wat staat voor Internationaal Standaard Boek Nummer, en mag voor elk boek aangevraagd worden. De informatie die vastgelegd wordt zijn bijvoorbeeld de titel, de auteur, soort boek, verschijningsdatum, aantal pagina's, uitvoering etc. Al deze informatie wordt beschikbaar gesteld aan alle boekhandels, webshops en bibliotheken. Zij kunnen in de database alle informatie vinden welke onder het ISBN vastgelegd zijn.

Als je een boek hebt geregistreerd en er komt vervolgens iemand bij een boekhandel vragen om jouw boek, dan kan de boekhandel deze terugvinden in hun systeem. Vervol-

gens kan de boekhandel contact opnemen met de goteerde uitgeverij. Als wij het ISBN aanvragen, staan wij genoteerd als uitgeverij en zal iemand die het boek wilt hebben bij ons terecht komen. Als je zelf het ISBN aanvraagt, komen ze rechtstreeks bij jou terecht.

Als je jouw boek wilt deponeren bij de Koninklijke Bibliotheek, dient jouw boek verplicht een ISBN te hebben. Je kunt dan een exemplaar opsturen naar de bibliotheek. De gearchiveerde publicaties worden niet uitgeleend maar zijn uitsluitend in te zien. Dit is bijvoorbeeld weer handig als iemand anders jaren later de stamboom onderzoekt.

Een ISBN aanvragen via Probook kost €42,50 inclusief btw. Hiervoor regelen wij de aanvraag en ontvang je van ons een code en een barcode. Je kunt deze vervolgens zelf in het colofon plaatsen en/of achterop het boek. Meer informatie lezen of direct aanvragen kan op www.probook.nl/isbn.

Michelle van Deuveren – Probook

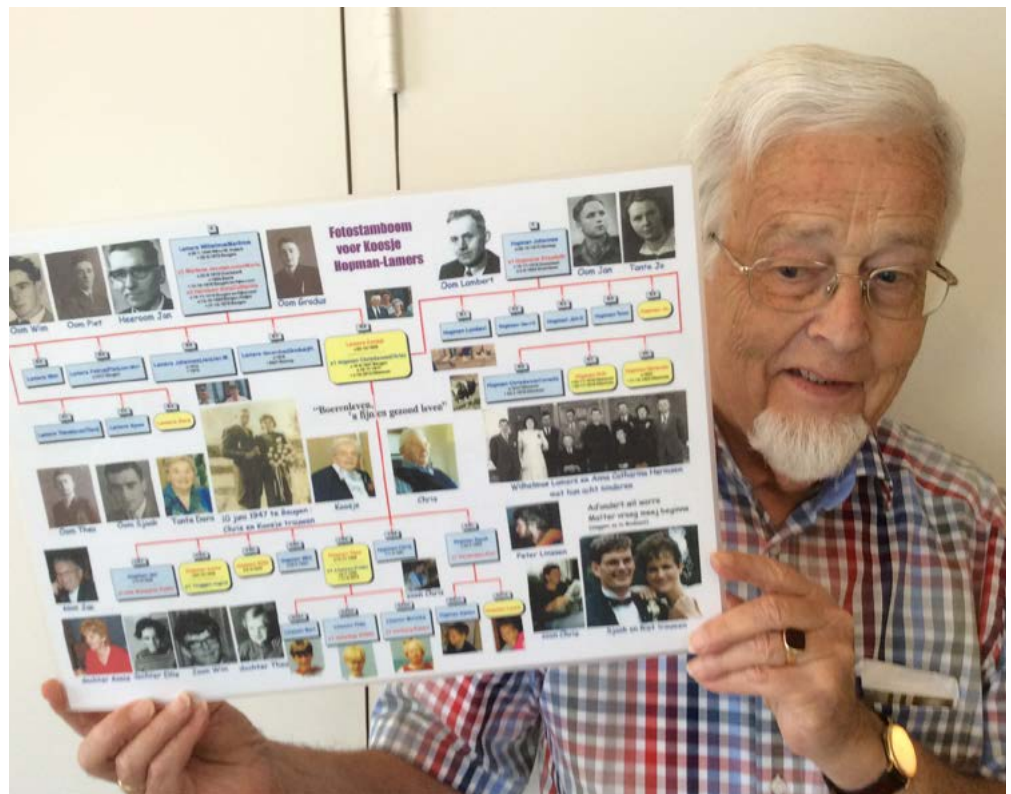
In deze rubriek Vanalles kunt u van alles verwachten wat met genealogie te maken heeft. Het is een wegwijzer in het digitale doolhof van websites, boeken, tijdschriften en regels. In deze rubriek geven we u tips, trucs en adressen. Vanalles is een inspiratiebron voor de genealoog. Het is een leidraad voor uw naspeuringen met Vanalles om uw onderzoek

gemakkelijker te maken. En het mooiste van alles: ook uw tips, stukjes, trucs enz. zijn (meer dan) welkom. Kortom een rubriek over van alles. Geschreven door Antonia Veldhuis, met dank aan Robyn Steensma. antonia.veldhuis@hetnet.nl

Niet alle genoemde tips van lezers over Limburg en Brabant kon ik plaatsen in het betreffende nummer. U vindt ze hieronder. Uiteraard weer voorafgegaan door een *, elk sterretje is een andere tipgever. Mocht een door u ingeleverde url nog niet geplaatst zijn, mail dit me dan even. Hier ook de oproep om het adres van uw of een andere favoriete site te sturen (liefst met korte beschrijving). Ze komen dan volgend jaar aan de beurt.

van links naar geboorte-huwelijk-overlijdens akten. De akten zijn uitgewerkt, de weergave van de akten is gesimuleerd: dikke letters = gedrukt, schuine letters = handgeschreven. Ook is vaak een kader toegevoegd en bij recente families miniatures - foto's, die linken naar grotere foto's in het album. In het *Onderzoek* staan de vorderingen van de afgelopen 15 jaar. Zie: genealogie <https://leeuwef>.

* Sjaak de Reuver mailde: 'Aan het stamboomonderzoek gaf ik een verlengstuk door collages en placemats te maken voor mensen die lijden aan dementie. U vindt daarvan een interview met mij door te googelen naar: placemat sjaak.' Ik deed dit en las: 'Toen de zus en zwager van Sjaak 60 jaar getrouwd waren (ze waren beide dementerend), maakte hij als cadeau placemats met foto's en hun stamboom. Ook de verzorgenden waren er heel blij mee.' Gewis een idee wat navolging behoeft! De tiny url is <https://tinyurl.com/y37e6ccv>.

* Op de website van Piet Nowee (pietnowee.nl) staat de volgende informatie: * De genealogie van de Delfts/Westlandse familie Nowee of Nowé.
* Op de website aalberts.nu probeert Cor Aalbert zijn voorliefde voor de geschiedenis zichtbaar te maken. Met name door zijn genealogisch onderzoek en de geschiedenis van zijn geboortedorp. Daarnaast is atletiek een belangrijke factor in zijn leven geweest. Ook dat komt aan bod. Er moet volgens hem nog veel gebeuren, maar het begin is er.
* Frits van Leeuwen doet onderzoek naar vier parentelen en zijn kwartierstaat. Het zijn de families Van Leeuwen en Van der Horst (van vaderskant, uit het 'groene hart' omgeving, Leiden, den Haag, Rotterdam en (van moederskant) Van Hanegem en de Gardeijn uit West-Zeeuws Vlaanderen. 'Het bijzondere van mijn parentelen is de toevoeging

home.xs4all.nl. Parallel aan de genealogie is er ook een site over computers, met info om zelf een website te maken. In de *Blog pagina* de vorderingen op computer gebied. Zie https://leeuwef.home.xs4all.nl/index_c.html.

* 'Ik schrijf een blog over de Belgische Amerikanen, die te zien is op thebelgianamerican.com', schrijft Kristine Smets. De site is Engelstalig en opent met de rouwbrief van Franciscus Smets, overleden in 1901. In tegenstelling tot de meeste rouwbrieven die ik ken opent deze met de nabestaanden. De brief eindigt met 'Zij bevelen zijne Ziel in uwe gebeden', wat ook de openingstekst van de website is. Daarna staat waar u gegevens kunt vinden.
* chainlines.com geeft info over het zoeken naar de geschiedenis van uw huis, volg 19e-eeuwse immigranten, hoe de vader van een onwettig kind werd gevonden enz.
* 'Mijn site hanleune.nl bevat veel gegevens van genealogi-

sche aard. Het aantal hits bedraagt op dit moment 70.226. Een bijzonder genealogisch databestand betreft mijn repertorium van de bewoners van de Staatse en Liefkenshoek en hun directe omgeving in de periode 1585-1786, waarin ruim 30.000 namen voorkomen, waaronder vele (lastig traceerbare) militairen', schreef NGV-lid Han Leune.

- * Margreet Nauta noemde de site <https://voorouders.jimdo.com>. Hierop is te lezen: 'Door onze voorouders van de families Hellema en Beekhuis werd veel opgeschreven en bewaard, van levensbeschrijvingen, stambomen tot (liefdes)brieven. De familieleden rond Doeke Hendrik Hellema en Janke Diderika Vlaskamp zijn geordend op geboortedatum. Nieuwe informatie is altijd welkom.' Robyn vult aan: 'Wellicht ten overvloede wijs ik u er op dat Fries klinkende namen altijd uitnodigen voor een bezoek op de website allefriezen.nl. Beide laatstgenoemde namen komen hier inderdaad in voor.'
- * De genealogie van de Delftse familie Wolff bestaat uit vier delen:
 1. Verslag van de schipbreuk van de 'Koning der Nederlanden'. Eén van de bekendste Nederlandse scheepsrampen uit de tweede helft van de negentiende eeuw, met aan boord Jacobus Nowee en zijn vrouw Catharina Margaretha Senff. Inclusief vermelding van de passagierslijst (niet volledig).
 2. Verslag van het bombardement op Delft.
 3. Informatie over de schrijvers van de Arendsoogboeken.
 4. Informatie over de houthandel en houtdraaijerij van de familie Wolff.

Utrecht

- * Frank Lautenslager geeft een beschrijving van de site lautenslager-stamboom.nl: 'Alle in Nederland wonende nazaten van het geslacht (diverse schrijfwijzen) stammen af van Constantinus Lautenslager, meestersmid in Utrecht. In meerdere akten staat dat hij geboren is in Mentz tussen 1738-1753, daar is hij niet terug te vinden. Hij komt dus vermoedelijk uit een plaats in de buurt (Keurvorstendom Mainz). Hij trouwt april 1780 in Amsterdam en in februari 1780 is hij aangesteld als muntsmit bij de Provinciale Munt in Utrecht. Constantinus deed privé smidswerk voor verschillende muntmeesters bij de Munt in Utrecht en Gelderland.' Een hele speciale aantekening is in het gildeboek over hem vastgelegd op 21 Januari 1785: 'Heeft Constantinus Lautenslager de slootmakers proef gedaan en de wijze getoond heeft in bijde gevalle een Constenaar te sijn soo is dit tot gedagtenis aangeteekent'. Vanaf 1818 was Constantinus Lautenslager woonachtig in de Predikerherenstraat 20 en is hij daar overleden op 12 april 1823 en begraven (17 april) in Utrecht, op het Rooms-Katholiek Kerkhof, buiten de Wittevrouwe-Poort. Om de rest te lezen (gildeproef, 1785 eigen winkel Utrecht, aanbesteding

Utrecht, reparatiewerk Domtoren) moet u de site maar even bezoeken.

- * Marianne Timmerman noemt oudgooi.blogspot.com, een historische fotobank voor het Gooi Eems en Vecht en de website [molendatabase](http://molendatabase.nl) met bestaande (1211 stuks) en verdwenen molens uit het gehele land. Onder *Alle molens op de kaart* kunt u de verspreiding over Nederland zien, de provincie intikken bij *Vind een molen snel* op geeft voor Gelderland 169, Overijssel noemt 65. <<

Knack. Stamboom & Familie. Onttrafel je geschiedenis en vind je voorouders!, 2018, 98 p., ill., geen index; speciale editie van het tijdschrift Knack, ISSN 0772-3210, informatie via www.knack.be.

De betreffende publicatie is geen boek in de normale zin, maar een speciale uitgave van het Belgische tijdschrift Knack, maar omdat het tijdschrift niet aanwezig is in onze bibliotheek vindt bespreking plaats onder de boeken in plaats van het overzicht van tijdschriften. Deze special is tot stand gekomen met medewerking van onze Vlaamse zustervereniging Familiekunde Vlaanderen. Voor de doorgewinterde genealogische onderzoeker die in Belgische (Vlaamse) archieven onderzoek doet zal er niet veel nieuws te vinden zijn. Het behelst een handzaam overzicht hoe je in een aantal stappen je onderzoek naar je voorouders in gang zet. De taal die gebruikt wordt is duidelijk en vooral begrijpelijk, zeker voor een beginnende onderzoeker. Het blad is voorzien van leuke en relevante illustraties. Voor hen die hun onderzoek naar Belgische / Vlaamse voorouders nog moeten starten kan het een handig overzicht zijn. Voor geïnteresseerden in onderzoek in Vlaanderen wil ik ook nog verwijzen naar enkele relevante websites, www.familiekunde-vlaanderen.be en www.familie-geschiedenis.be. (HvF) <<

De in deze rubriek besproken boeken zijn, tenzij anders vermeld, te raadplegen in het Informatiecentrum, Kosterijland 3-5, 3981 AJ Bunnik. Schriftelijke informatie kan gevraagd worden via info@ngv.nl, of Postbus 50, 3980 CB Bunnik

- G.J. Lepoeter en A.H. Teeuw, *Marinus Nathanaël de Broekert, heel- en vroedmeester. Een verloskundige praktijk op het Zeeuwse platteland (1824-1871); weergave, analyse, beschouwingen*, Kapelle 2010, 468 p., ill., index; uitgave in eigen beheer, ISBN 978-90-814786-1-8, informatie via gntlepoeter@zeelandnet.nl.

De scholing van medici gebeurde voor de wetswijziging van 1866 voor een groot deel in de praktijk, pas vanaf 1866 ont-

vingen de behandelaren die wij nu artsen noemen universitair onderwijs. Dat wil niet zeggen dat er voor die tijd niemand medicijnen studeerde aan een universiteit, verre van dat. Die groep vormde diegenen die werden aangeduid met de term *Medicinae Doctor*. De andere groep bestond in de tijd van de Republiek uit een brede groep van beroepsbeoefenaren,

waarvan een deel werd aangeduid met de term chirurgijn. Chirurgijns werden doorgaans in de praktijk opgeleid door een andere chirurgijn. Vanaf 1801 gingen steeds meer regels gelden met betrekking tot de opleiding van medische beroepsbeoefenaren, onder meer door een examen verplicht te stellen, waarin de kennis en kunde van een kandidaat getoetst kon worden. In de negentiende eeuw wordt dan steeds vaker gesproken van heelkundigen, met een bevoegdheid voor platteland of stad; deze groep kreeg nog steeds een praktijkopleiding, al werden in 1823 her en der geneeskundige of klinische scholen opgericht. De hoofdpersoon van dit verhaal, Marinus Nathanaël de Broeckert (1802-1879) was net te oud om die opleiding te volgen. Zijn examen vond plaats in 1823, en vanaf dat moment was hij bevoegd om zich als heel- en vroedmeester te vestigen.

Zijn eerste praktijkplaats was van 1824-1826 de gemeente Hoek in Zeeuws-Vlaanderen, vanaf 1826 praktiseerde hij in Wemeldinge op Zuid-Beveland, waar hij tot zijn overlijden zou blijven wonen. De bijzonderheid van deze heel- en vroedmeester is dat een deel van zijn medische administratie bewaard is gebleven, en wel het zogenaamde partusboek, waarin hij zijn bevindingen rond de geboorte van kinderen noteerde waarbij hij als verloskundige geassisteerd had. De lange periode van

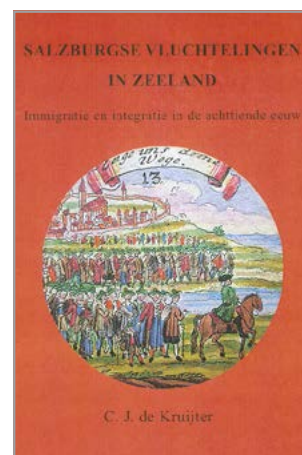
TON BRUIJNIS HANS VAN FELIUS

1824-1872 betekent dat de omstandigheden rond de verlossing van vele honderden kraamvrouwen bewaard is gebleven. Voor de genealogen die voorouders in Hoek en Wemeldinge in de betreffende periode hebben een bijzondere bron voor onderzoek. Het boek behandelt globaal de afkomst van De Broekert, en zijn persoonlijke leven. Een groot gedeelte van de inhoud handelt over de medische zorg in de betreffende periode, voorafgegaan door een historisch overzicht van de medische zorg in Wemeldinge voor de komst van De Broekert. (HvF)

- C.J. de Kruijter, *Salzburgse vluchtelingen in Zeeland. Immigratie en integratie in de achttiende eeuw*, Goes 2006, 454 p., ill., index; uitgave De Koperen Tuin, Goes, ISBN 10-9076814232.

In het Duitse Rijk werd vanaf de zestiende eeuw het principe gehanteerd dat het land de religie van de landsheer zou volgen.

Een op het eerste gezicht praktische oplossing, die echter in de praktijk soms aanleiding gaf tot vele problemen. Het zal niet verbazen dat het Aartsbisdom Salzburg – in die tijd ook een zelfstandige staat – een katholieke landsheer had. Maar het land had ook een redelijk grote groep inwoners die lutheraan waren, en het laat zich raden dat dit tot problemen leidde. De ene aartsbisschop had meer aandacht voor

zijn dissidente onderdanen dan de andere, vermoedelijk afhankelijk van het temperament van de prelaat en de politieke omstandigheden van het moment. Hoewel er al eerder hevige pogingen in het werk waren gesteld om het lutheranisme in het aartsbisdom uit te roeien was dit nooit echt gelukt. Maar aartsbisschop Leopold Anton von Firmian maakte van de bekering of uitzetting echt werk. Met het nodige gedoe verlieten ongeveer 20.000 van zijn onderdanen hun geboorteland. Een groot deel vond een nieuw bestaan in de protestantse staten van het Duitse Rijk, maar een deel werd gevraagd om zich in de Republiek te vestigen. Voor de meerderheid van hen liep dit niet goed af, en ook een groot deel van de Salzburger emigranten dat zich aanvankelijk in de Republiek vestigde vond uiteindelijk een nieuwe bestaan in het Duitse Rijk.

De emigratie naar de Republiek vond plaats in twee groepen, een kleine groep vestigde zich in 1731 op het eiland Walcheren, en een grotere groep kwam in 1732 in Staats-Vlaanderen (het huidige Zeeuws-Vlaanderen terecht). Vooral bij de komst van de tweede groep speelde de gezant van de Republiek in Regensburg, Marinus Gallieris een belangrijke rol. Tussen beide groepen is nogal wat verschil aan te wijzen. De groep die op Walcheren terecht kwam ontving een bijna persoonlijke begeleiding; het ging hier om een kleine groep, die bovendien niet in gezinsverband kwam, maar als individuen. Hun opname in de bevolking van Walcheren verliep dan ook over het algemeen goed. De groep die zich in het Vrije van Sluis vestigde was heel anders samengesteld. Zij kwamen over het algemeen in gezinsverband, van jonge kinderen tot hulpbehoevende ouderen. Dat had als resultaat dat niet iedereen geschikt was om het boerenwerk in het Vrije aan te nemen, en dat was wel de verwachting van de lokale inwoners. En de emigranten hadden een ander idee, vermoedelijk in de hand gewerkt door wat hen door Gallieris was verteld; zij verwachtten zich te kunnen vestigen als zelfstandigen. In hun eigen land waren ze deels werkzaam geweest in de zoutmijnen, en deels hadden zij een ambacht uitgeoefend of een zelfstandig boerenbedrijf uitgeoefend, in hun nieuwe land werd van hen verwacht dat ze in dienstverband gingen werken. In het Vrije van Sluis stapelde misverstand zich op misverstand, waardoor de vestiging uiteindelijk grotendeels mislukte.

Het boek gaat uitgebreid in op de omstandigheden in Salzburg, de redenen van het vertrek, de problemen rond de reis en de opvang in Zeeland. Het schetst de onderlinge misverstanden, maar ook het gedoe over de financiën tussen de lokale bestuurders en het gezag in Den Haag. Veel had men te danken aan de Lutherse gemeente te Amsterdam, die veel energie en geld stak in de begeleiding van de geloofsgenoten in Zeeuws-Vlaanderen. Het boek mag gelden als het standaardwerk over de Salzburger emigranten in de Nederlanden. Een deel van de familienamen die hieraan gekoppeld zijn: Aigl / Eijgel, Egger / Ecker, Eggl / Eckel – Eggel, Käbl / Keijmel, Kranzichler / Cramsberg, Kurz / Koers, Lechner, Lengner, Ludwig / Lodewijk, Rösch / Risch, Schumann, Wibmesfelder / Wemelsfelder. (HvF)

- Bas Bijkerk, *Bijkerk, dynastie van metselaars 1680-2012. Een naar waarheid opgetekende geschiedenis van een van de oudste familiebedrijven in Nederland*, Burgh-Haamstede 2019, 358 p., ill., geen index; uitgave in eigen beheer, geen ISBN, informatie via bbijkerk@zeelandnet.nl.

Wie kan het zeggen: mijn bedrijf komt voor in de top tien van de oudste familiebedrijven in Nederland. Na lezing van dit boek weet ik dat dit in elk geval niet gezegd kan worden door de bekende drukkersfirma van bankbiljetten en postzegels, de Koninklijke Johan Enschedé uit Haarlem (die staat op twaalf). Een ander Haarlems bedrijf, C. de Koning Tilly, de producenten van de bekende Haarlemmer olie (geschiedt voor iedere kwaal!) redt het net, met plaats tien. Het be-

drijf dat onderwerp van dit boek is staat op plaats zeven: Bijkerk Bouwbedrijf uit Burgh-Haamstede. Meestal haalt een bedrijfs-geschiedenis de kolommen van Gens Nostra niet, maar hier gaat het om een bedrijf dat zo nauw verweven is met de geschiedenis van de familie dat er een boeiende mengvorm ontstaat van een genealogie en de geschiedenis van een bedrijf. Stamvader is Corne-

lis Janszoon Bijkercke uit Middelharnis, die daar het beroep van metselaar uitoefende. Naast een inleidend hoofdstuk bevat het boek een uitgebreid overzicht dat begint met de term 'De Metselaars', waarin de lezer van X (Cornelis Bijkercke) naar I wordt gevoerd (de broers Bas en Jan Bijkerk). Zij vormen de laatste generatie waarin de familienaam van de eigenaren verbonden is met de naam van het bedrijf. 332 jaar metselaars / aannemers. Op een plezierige zakelijke wijze wordt de lezer door de ruim drie eeuwen gevoerd. Naast de formele kant is er in het boek ook veel aandacht besteed aan de personen die het bedrijf al die jaren vorm hebben gegeven. Illustraties geven kleur aan het verhaal, en prachtig vind ik de foto op de tweede pagina van het fotokatern: de firmanten: Jan Bijkerk, Johan Bijkerk, Bas Bijkerk op kantoor rond 1982. Gezeten aan een tafel met tafelkleed, kopjes koffie, een open koektrommel, klok op de schoorsteenmantel. Kantoor aan huis, en een mooie illustratie die de no-nonsense van familiebedrijven kenschetst. Het boek is een mooie vorm van genealogie bedrijven. Familiegegevens, maar met ruim aandacht voor het leven van de familie. Een compliment waard. (HvF)

- Huib Uil, *De scholen syn de planthoven van de gemeente. Het onderwijs in Zeeland en Staats-Vlaanderen, 1578-1801*, Bergschenhoek 2015, 860 p., ill., index; uitgave Marberg Media, Bergschenhoek, ISBN 978-90-820494-7-3, informatie via www.marbergmedia.nl.

De provincie Zeeland is een gelukkige provincie, zeker als het de geschiedenis van het onderwijs in die provincie betreft. Door twee proefschriften over het onderwijs in deze provincie kan de geïnteresseerde lezer namelijk veel gegevens over de geschiedenis van het onderwijs en de beroepsbeoefeningen vinden. In 1995 was het Tine Visser, met haar proefschrift *Vernieuwing van het lager onderwijs in Zeeland in de eerste helft van de negentiende eeuw*, en vervolgens de Zierikzeese archivaris Huib Uil met zijn proefschrift; hoewel ik het proefschrift van Tine Visser zeker aan de geïnteresseerde lezer wil aanbevelen, gaat het hier over het werk van Huib Uil. De stadsgeschiedenis van Haarlem wordt lokaal wel aangeduid met de bijnaam *De dikke deugd*, een verwijzing naar de omvang van het boek, en de zinspreuk van Haarlem *Deugd boven geweld*. Dit proefschrift kunnen we gekscherend misschien

een zelfde soort bijnaam toewensen, want met 860 pagina's kan het omvangrijk genoeg genoemd worden. Nu zegt omvang lang niet altijd alles, dat heb ik als recensent al diverse malen ervaren. Zo niet dit standaardwerk, dat van gedegen kwaliteit is.

Onderwijs en kerk zijn eeuwenlang met elkaar verbonden geweest. Voor de Reformatie had de katholieke kerk een dikke vinger in de onderwijspap. Dat was na de Reformatie niet anders. 'Het onderwijs was er om de kinderen op te voeden in de gereformeerde leer en de school moest bijdragen aan de disciplineren en een goede toekomst voor de jeugd. De overheid en de gereformeerden hadden daarin ieder hun eigen taak en rol. De overheid moest de mogelijkheden bieden. De kerk zag het onderwijs als deel van hun taak in het bijbrengen en uitdragen van de geloofsleer.' (p. 45). Daaraan refereert de titel. Een groot deel van het boek handelt over de wisselwerking tussen overheid en kerk, dat kan haast niet anders. Mijn eigen voorouder Jan Janssen Strijt (schoolmeester in Tholen in 1578) refereerde daar aan toen hij de Staten van Zeeland om traktementsverhoging verzocht: hij had een profijtelijk bestaan in Delft opgegeven om te zorgen voor een goede kerkelijke scholing van de kinderen in de stad Tholen, en dat wilde hij beloond zien.

Als je de inhoudsopgave bekijkt lijkt het er op alsof het gehele boek gaat over religieus getint onderwijs. Dat klopt eensdeels wel en het klopt niet. Het is zeker waar dat het onderwijs sterk verbonden was met de Gereformeerde kerk, en dat heeft zijn neerslag in dit boek. Maar er is genoeg te vinden over andere zaken. Zo is hoofdstuk 5 gewijd aan het onderwijs, en hoofdstuk 6 aan de leerlingen en het resultaat van het onderwijs daarin wordt het nodige verteld over de dagelijkse gang van zaken. Als je geïnteresseerd bent in de vraag welk onderwijs je voorouders ontvingen, van welk lesmateriaal gebruik werd gemaakt, wat er te zeggen valt over analfabetisme, de frequentie van het onderwijs (zeker onder minvermogenden een probleem), in het boek worden alle relevante onderwerpen voldoende behandeld. De onderwijsgevenden worden in de tekst behandeld waar ze een illustratie vormen bij de geschiedenis. Mijn eerder genoemde voorvader Jan Strijt wordt twee maal vermeld, maar niet alle individuele leden van de familie Lantsheer – ook te vinden onder mijn voorouders – worden uitputtend vermeld. Gezien de grote hoeveelheid personen waarover het gaat is dat ook niet goed mogelijk. Het boek was dan twee maal zo dik geworden. Voor (lokaal)historici is het boek een must, voor genealogen aangeraden voor de nodige achtergrond bij hun genealogie. Want al die voorouders hebben ooit wel op school gezeten of zijn misschien zelf wel onderwijzer(es) geweest. De namen van de onderwijzers / onderwijzeressen zijn te vinden in bijlage 10. Wie meer over hen wil weten, er bestaat een bij het boek behorende uitgebreid digitaal repertorium, dat te vinden is via www.onderwijsgeevendeninzeeland.wordpress.com. Een wat omslachtige naam, maar wie dat trotseert vindt de personalia betreffende de in de bijlage vermelde personen, met bronvermelding voor de feiten, en verwijzingen naar verwanten die

ook bij het onderwijs betrokken waren. Boek en website vullen elkaar daardoor prachtig aan. De promotie in Amsterdam was een feest, en de promovendus mag trots zijn op het resultaat. (HvF)

■ Rinus van Dam, Marlies Jongejan en Pieter Koster, *De vergeten vissers van Middelharnis. Scheepsrampen en ongevallen (1717-1938)*, Amsterdam 2018, 328 p., ill., geen index; uitgave De Bataafsche Leeuw, ISBN 978 90 6707 720 0, informatie via www.bataafscheleeuw.nl of via het Streekmuseum in Sommelsdijk, www.streekmuseum.nl.

'De vis wordt duur betaald,' zo klinkt de verzuchting van de vissersweduwe Kniertje in het toneelstuk 'Op hoop van zegen'

van schrijver Herman Heijermans. Na kennis nemen van dit boek kan ik me goed voorstellen dat deze woorden evengoed uitgesproken hadden kunnen worden door een vissersweduwe uit Meneerse (voor hen die buiten Goeree-Overflakkee wonen: Middelharnis). Het in het boek terug te vinden volgende citaat

spreekt wat dat betreft boekdelen: 'Het is mij onmogelijk, de angst te omschrijven die er was in de visserswoningen, als de sloep, waarop man en vader, zoon of broeder voer 'over tijd' geraakte, en maar niet binnen kwam.' Als oud inwoner van Middelharnis kende ik de visserijgeschiedenis maar zeer globaal. Er was een Vissersdijk, er werd een monumentje geplaatst, het Kofjekokertje, en er was een haven. In mijn tijd nog een veerpont naar Hellevoetsluis, wat commerciële vaart en steeds meer pleziervaart. Maar visserij, daar herinnerde weinig meer aan. Dit boek voorziet zeker in die leemte, het is een geschreven monument geworden voor die vele mannen die hun leven op zee waagden. De namen komen me bekend voor en ik realiseer me dat veel mensen die ik uit mijn jeugd ken voorouders moeten hebben die in dit boek genoemd worden. Jongejan, Knape, de Korte, Taale, Viskil, het zijn maar enkele namen die ik in het boek tegen kwam. De naam van een van de schepen waarop slachtoffers te betreuren waren spreekt tot op zekere hoogte boekdelen, *Onbestendigheid*; voor de reder de economische onbestendigheid die de bedrijfstak nog steeds tekent, voor de nabestaanden een rauwe zenuw door het verlies van een geliefd familielid.

Het boek valt uiteen in vier delen, waarin de geschiedenis van de visserij in Middelharnis aan bod komt, de visserijtechniek, de beloning van de vissers en de gebruikte scheepstypen. Maar zoals de titel al aangeeft is er ook zeer ruim aandacht voor de inmiddels vergeten vissers van Middelharnis, en de ongelukken en rampen die zij moesten doorstaan. En het is juist het lezen van die verhalen wat de lezer aangrijpt. Slechts een voorbeeld, het verhaaltje over Hendrik Viskil (1870) op

pagina 154. Zijn ouders verloor hij in 1849 tijdens een cholera epidemie. Zelfs was hij slechts 36 jaar oud toen hij overboord sloeg van de visserssloop *Middelharnis*. Zijn zwager Marinus Dupree kwam om het leven bij het vergaan van de *Wisselvaligheid* in 1867. Zijn zoon Willem kwam in 1895 om het leven bij het vergaan van de *Zeemanshoop*, en zijn zoon Krijn sloeg in 1916 overboord van de *MD 7 Burgemeester Mijs*. Het is maar een voorbeeld van hoe een gezin getroffen kon worden. Inderdaad, de vis wordt duur betaald.

Het boek is professioneel geschreven, zonder dat het 'saai' wordt en het is beslist ook mooi uitgevoerd, met goede illustraties. Een generale index heeft het niet, maar wel diverse overzichten, zoals een overzicht van de scheepsrampen uit de periode 1717-1912, een lijst van scheepsnamen en een lijst van omgekomen vissers uit Middelharnis over de periode 1717-1938. Maar voor de geïnteresseerde helpt de typografie van het boek om vrij snel de persoonlijke verhalen terug te vinden. De bestudering van de geschiedenis van Flakkee is zeker gebaat bij het verschijnen van dit boek, en de auteurs mogen trots zijn op het resultaat! Zoals ik al zei is het boek ook een monument voor de omgekomen vissers en hun familieleden. (HvF)

- Wim Cerutti, *De weldadige hofjes van Pieter Janszoon Codde en Nicolaas van Beresteyn in Haarlem*, Haarlem 2019, 223 p., ill., index; uitgave Uitgeverij Loutje Haarlem, ISBN 978-94-91936-24-1, informatie via www.uitgeverij-loutje.nl en w.cerutti@chello.nl.

De stad Haarlem kent vele hofjes, oude en zelfs enkele moderne, en je kunt er een hofjeswandeling maken. Pas wel op,

want niet alle bewoners zijn even gelukkig met die stroom aan toeristen die de weldadige stilte op de hofjes verstoort, de mensen die ongegeneerd door de ramen naar binnen kijken, en zelfs bloemen uit de tuin plukken. De in deze publicatie behandelde hofjes zijn ooit samengevoegd, en de huidige locatie bestaat uit moderne twintigste eeuwse huizen,

en de bewoonsters leven er onder de bescherming van de Kathedrale Basiliek van Sint-Bavo, die het buurpand vormt. Over de Haarlemse hofjes is regelmatig geschreven, maar in de meeste gevallen in de vorm van overzichtswerken zoals het boek *Haarlemse hofjes* van de Haarlemse archivaris Dr. Gerda H. Kurtz uit 1972, of in de vorm van meer op de toeristische markt uitgegeven fotoboeken. Wim Cerutti stelde op verzoek van de huidige regenten van de hofjes van Codde en Beresteyn de geschiedenis van beide instellingen te boek, die in 1969 samen naar een nieuwe locatie verhuisden, in verband met de reconstructie van het gebied rond het Haarlemse stationsplein. Deze beslist droevige periode uit de geschiedenis,

zowel die van de hofjes in het bijzonder als die van Haarlem in het algemeen wordt in hoofdstuk 13 behandeld. Leerstof voor stadsbestuurders zou ik zeggen.

Maar de geschiedenis van de 'weldadige instellingen' mag beslist niet getekend worden door wat er in de jaren zestig van de twintigste eeuw in Haarlem gebeurde. De auteur heeft een indrukwekkende reeks publicaties over de geschiedenis van Haarlem op zijn naam staan en dat zal zeker een van de redenen zijn geweest om hem voor het schrijven van dit boek te vragen. Op deskundige manier behandelt hij de geschiedenis van de hofjes in Haarlem tegen de achtergrond van de stadsgeschiedenis, met ook ruime aandacht voor de rol die de stichters in het leven van hun tijd speelden. Maar ook de bewoonsters komen aan bod, met de mogelijkheid om hun leven op een fatsoenlijke manier te leven geboden werd. En de beperkingen die hen als bewoonsters werden opgelegd. Van de straf die stond op verlies van de sleutel tot de verwijdering als gevolg van wat werd aangeduid met de term 'qualijk' gedrag. Het boek geeft een goed inzicht in het ontstaan van dit type instelling, en van de omstandigheden waaronder de bewoonsters leefden. Het boek is vlot en plezierige geschreven, mooi uitgevoerd en ruim en prachtig geïllustreerd. Ook de schilderijen van Frans Hals, die ooit in bezit waren van het hofje van Beresteyn passeren de revue, maar helaas moet je tegenwoordig naar het buitenland om ze te bekijken, al zijn er inmiddels kopieën in de regentenkamer aanwezig. De namen van de regenten zijn opgenomen, evenals de namen van de bewoonsters sinds 1969. Heb je voorouders of familieleden die in een hofje woonden, ga in de archieven op zoek naar hun persoonlijke geschiedenis. Het boek van Wim Cerutti kan gebruikt worden voor de noodzakelijke achtergrond. (HvF)

- Ronald Buijsse, *Verbonden met Schorersgraf. Honderd jaar boerderij, duizend jaar polder en vijfhonderd jaar betrokken families*, 2019, 160 p., ill., geen index; uitgave in eigen beheer, ISBN 9789082771718, informatie via ronald@buijsse.com.

'Waar woont u?' Als op die vraag het antwoord is 'Op Schorersgraf', dan zal men mogelijk een wat verbaasde blik terug

krijgen. Toch blijkt het mogelijk te zijn, want in Zeeuws-Vlaanderen staat een boerderij die deze merkwaardige naam draagt. Het boek is geschreven door een broer van de huidige bewoner van de boerderij *Schorersgraf*. Had hij zich beperkt tot de geschiedenis van de boerderij, dan was een relatief kort verhaal ge-

schreven, want deze is net iets ouder dan honderd jaar. Het aardige van dit boek is dat de boerderij geplaatst wordt in de

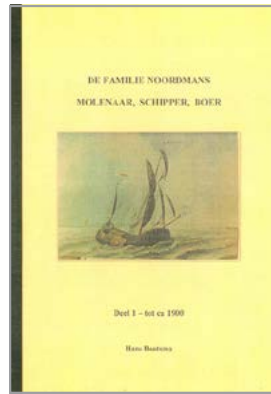

ontwikkeling van de streek, en dat het verhaal daardoor meer diepte krijgt. Door allerlei oorzaken was het noordelijk deel van het graafschap Vlaanderen zo rond 1600 nogal achteruit gegaan, zowel economisch als door landverlies. Bovendien werd het 'frontgebied' tijdens de opstand tegen de Spaanse koning, die wij gewoonlijk aanduiden als de Tachtigjarige Oorlog. Toen de grens min of meer gestabiliseerd werd ontstond het huidige Zeeuws-Vlaanderen, aanvankelijk aangeduid als Staats-Vlaanderen, omdat het net als de delen van Brabant en Limburg die onderdeel uitmaakten van de Republiek vanuit Den Haag werd bestuurd. Voor geldbeleggers met enige durf werd Staats-Vlaanderen een uitstekend gebied om hun kapitaal te bestendigen door inpolderingen. De bekende Jacob Cats was daarbij een naam, maar ook andere Zeeuwse regenten waaronder Zacharias Paspoort uit Middelburg grepen hun kans. Via Zacharias komt de indirecte naamgever van de boerderij in beeld, diens kleinzoon Willem Schorer. Zij waren betrokken bij de bedijking van wat de Zachariaspolder ging heten, gelegen in de gemeente IJzendijke. Willem was tegenstander van begraving in kerken, en dat was in het jaar waarin hij overleed (1800) ook niet meer toegestaan. Zijn graf vond hij waar de Zachariaspolder, de Pieterspolder en de Amalia-polder elkaar raken. Het graf bestaat nog steeds, en naast het graf ontstond aan het begin van de twintigste eeuw de boerderij die er vervolgens haar naam aan ontleende.

Ronald Buijsse verdeelde de geschiedenis in drie delen. In het eerste deel wordt de geschiedenis van de boerderij behandeld, met veel aandacht voor de elkaar opvolgende families en gezinnen: de Jaeger, Dellaert-Calon, Dellaert-Baecke, Buijsse-Dellaert, en tenslotte Marc Buijsse. Maar ook allerlei ontwikkelingen en problemen in de landbouw krijgen aandacht, evenals de juist voor deze streek zo ingrijpende oorlogperiode. Deel twee behandelt duizend jaar poldergeschiedenis. Natuurlijk niet in detail, wie de details wil weten kan op zoek gaan naar de verschenen standaardwerken. Maar in kort bestek krijg je op deze manier wel inzicht in het ontstaan en de geschiedenis van dit gebied. Het derde deel bevat de historie van de families en personen die direct betrokken waren bij de bedijking van die gebied, de families Laurijn, Paspoort en Schorer. Ook hier geen behandeling in detail, maar steeds in relatie tot het thema van het boek. In kort bestek (160 bladzijden) ontstaat op deze manier een interessante geschiedenis van een boerderij en de omgeving waarin deze gebouwd is. Het boek is mooi geïllustreerd, al zijn sommige illustraties helaas een beetje onscherp. De families en hun onderlinge verhouding wordt duidelijk weergegeven aan de hand van een aantal schema's. Een mooi uitgevoerd boek, waar de auteur trots op mag zijn. (HvF)

- Hans Bootsma, *De familie Noordmans. Molenaar, schipper, boer. Deel 1 – tot ca 1900*, 2020, 68 p., ill., geen index; uitgave in eigen beheer, geen ISBN, informatie via De Garmert 2002, 6605 WB Wijchen.

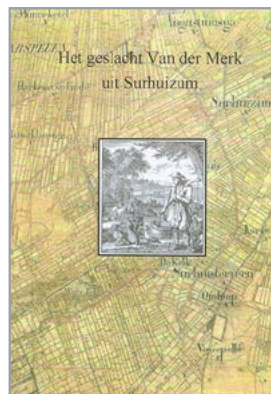
De stamreeks van deze Friese familie begint met Pytter Claeses, die aan het begin van de achttiende eeuw molenaar was

in de Knipe bij Heerenveen. Zijn zoon Durk Pytters was boer op een boerderij tussen Lemmer en Eesterga. Van de voorouders van zijn vrouw Fem Jacobs zijn gegevens opgenomen over haar voor- en achter-ouders, dat in vrouwelijke lijn uitgewerkt is met voorouders uit Sloten en Sneek. Zij was dochter van schipper Jacob Engeles, en zo valt ook de ondertitel te verklaren, molenaar, schipper, boer. Na de uitstap met gegevens over de voorouders van Fem Jacobs pakt de auteur de draad weer op van de familie die de naam Noordmans aanneemt, en op een zeker moment verbonden raakt met de boerderij Groot Felsum onder Spannum. Het verhaal wordt afgesloten rond de geboorte van de moeder van de auteur, Jetske Noordmans, dochter van Jan Jans Noordmans en Maaïke Oosterhaven, landbouwers op Groot Felsum. (HvF)

- Jan van Bolhuis, *Het geslacht van der Merk uit Surhuizum*, Wildervank 2020, niet gepagineerd (68 p.), ill., index; uitgave in eigen beheer, geen ISBN, informatie via j.van.bolhuis@netvisit.nl.

Een beknopte maar keurig verzorgde uitgave over deze Friese familie. De genealogie start met het stamrechtspaar Marten Sjoerds en Hiltje Ottes, die omstreeks 1743 de ouders werden van stamvader Jan Martens van der Merk. In tien generaties wordt de lezer door de geschiedenis van deze familie gevoerd. Naast de genealogische gegevens is veel materiaal opgenomen over hun leven en bezittingen. Waar mogelijk is het verhaal geïllustreerd met familiefoto's en andere illustraties. En dat ondanks de in het boek

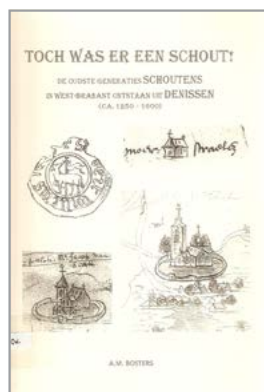
gememoreerde opruimwoede van een van de familieleden, die gelukkig wel het portret van de grootvader waar ze erg op gesteld was bewaarde. (HvF)

- Horst Theisen, *Ortsfamilienbuch Ransbach-Baumbach 1550-1930*, 2 banden, 2010, 1729 p., ill., index; uitgave door de Stadt Ransbach-Baumbach, in samenwerking met Cardamina(r)Verlag, informatie via www.cardamina.de, email kontakt@cardamina.de.

Reeds van vele plaatsen – groot en klein – in Duitsland en gebieden die voorheen tot het Duitse rijk behoorden, zijn overzichten van de daar wonende personen uitgegeven, samengesteld aan de hand van zowel kerkelijke als burgerlijke

administratie. Ook het hier gesignaleerde werk behoort tot deze categorie. Per gezinshoofd wordt een opgave gedaan van de echtgenoten en kinderen, met voor zover dat achterhaald kon worden de geboorte- of doopdata en gegevens betreffende beroep en overlijden. De volgorde is alfabetisch op familienaam van het gezinshoofd. Dit soort publicaties geeft een snelle ingang op de soms wat moeizaam te lokaliseren bronnen. Indien een onderzoeker het bij overnemen van de gegevens uit een Ortsfamilienbuch laat, kan er sprake zijn van enig risico. Het is aan te bevelen om de gegevens nog aan de hand van de originelen te controleren; vergissingen en fouten blijven natuurlijk altijd mogelijk. Het overzicht wordt voorafgegaan door een inleiding waarin de geschiedenis van de stad en parochie wordt geschetst. En in dit geval biedt het nog een verrassende aanvulling, want er is sprake van het *Ortsfamilienbuch met den holländischen Nachfahren*. Er wordt her en der namelijk een link gelegd met afstammelingen die zich in Nederland gevestigd hebben. Dat levert soms een wat vreemde constructie op. Zo komen er twee gezinshoofden met de familienaam Zwart voor: Pieter Zwart (met zijn vrouw Antonia Gijsberta ten Hoven), en hun zoon Melcher Zwart (met zijn vrouw Johanna Maria Walkenbach). Geen van deze personen is geboren in Duitsland of zo op het oog afkomstig uit Ransbach-Baumbach. Het blijkt dat Johanna Maria Walkenbach een dochter is van Johann Jakob Walkenbach, geboortig uit Ransbach; hij vestigde zich in 1879 in Hoorn en trouwde daar met de moeder van Johanna Maria. Ik zou er voor gekozen hebben deze aanvullende gegevens bij de persoon te plaatsen die in Ransbach-Baumbach geboren is. Maar dat is een persoonlijke keuze. De publicatie is goed verzorgd, en zeker van groot nut voor genealogen die in deze stad voorouders hebben. Het boek is uitgegeven in de *Reihe Deutscher Ortschaftsbücher, Reihe A Band 571*. Overigens worden steeds meer Ortschaftsbücher ook online aangeboden, zie bijvoorbeeld www.online-ofb.de. (HvF)

- A.M. Bosters, *Brusselaers / van Brussel / Brouslaerts. De oudste generaties (ca. 1450-ca. 1700)*, Voorburg 2019, 35 p., ill., index; idem, *Genealogie Schobben Roosendaal-Zundert ca. 1300-1800*, Voorburg 2019, 26 p., ill., index; idem, *Toch was er een schout! De oudste generaties Schoutens in West-Brabant ontstaan uit Denissen (ca. 1250-1600)*, Voorburg 2020, 32 p., ill., index; uitgaven in eigen beheer, geen ISBN.

De heer Bosters heeft een lange staat van dienst als het gaat om publiceren over genealogie in West-Brabant. Zijn werk varieert van bronnenuitgaven tot uitgewerkte genealogieën. Deels werd zijn werk uitgegeven als zelfstandige publicaties (zoals de drie hier besproken werken), deels in de vorm van artike-

len, onder meer in *De Brabantse Leeuw*. Twee van de huidige genealogieën vormen een aanvulling op eerder verschenen artikelen in dat tijdschrift: Brusselaers en Schouten. De familie Brusselaers stamt af van drie broers die aan het einde van de zestiende eeuw in Bergen op Zoom woonachtig waren. De afstamming van de familie Schobben wordt teruggevoerd tot een Arnout Gobbenzone, die vermeld wordt in het cijnsregister van het land van Bergen op Zoom uit het jaar 1359; hij woonde in de omgeving van Roosendaal. Bij de genealogie Denissen (Schoutens) wordt de herkomst teruggevoerd tot twee mogelijke broers, Aernout Heijnrick Denisz en Pieter Heijnrick Denisz, eveneens in het cijnsregister van 1359 vermeld, als wonende onder Wouw. Aernout is de vermoedelijke stamvader van drie families: Smalheer(e) op het eiland Tholen, Goorts onder Moerstraten, en Schoutens in de regio Steenberg-Halsteren. Cornelis Goort Denissen, een van de voorvaders van de familie Schoutens was in het eerste kwart van de zestiende eeuw Schout van Moerstraten, dus mogelijk werd de latere familienaam aan hem ontleend. Alle drie de publicaties geven aan dat je voor onderzoek naar voorouders bij gebrek aan andere bronnen in oude financiële administratie (belastingkohieren, rekeningen) nog een aantal generaties verder kunt komen. Al is er in dit soort opstellingen zelden of nooit sprake van bewijs, en moet gebruik gemaakt worden van beredeneerde opstellingen. Zolang duidelijk wordt hoe de opstelling tot stand is gekomen vind ik dat op zich geen probleem. De uitvoering van de publicaties is eenvoudig, maar informatief. Voor een beter begrip van de samenhang is achterin steeds een afstammingschema gegeven. Een puntje van kritiek: soms wordt de stamreeks naar mijn smaak iets te ver teruggevoerd. Zo is bij de familie Schoutens sprake van tien generaties, maar van de beide eerste is niet meer bekend dan een naam. Generatie I is Denijs / Dionisius, geboren rond 1250, en generatie II is Heijnrich Denijsz, geboren rond 1275. Deze generaties zijn blijkbaar ontleend aan de patroniemen van generatie III: Aernout en Pieter Heijnrick Denisz; de vermoedelijke geboortejaren zijn dan gebaseerd op een leeftijd van 25 jaar bij de geboorte van het (oudste) kind. Ik zou in dit soort gevallen liever spreken van acht generaties en ik had zelf de beide oudste weggelaten. De geboortejaren zijn volstrekt speculatief, want lang niet elke vader is immers 25 jaar oud op het moment dat zijn (oudste) zoon wordt geboren. Het dubbel patroniem Heijnrick Denisz is slechts aan één bron ontleend, dus kunnen we onmogelijk bepalen of de vermelding juist is. De ervaring leert dat in verschillende bronnen nogal eens wat verschillen in gebruikte patroniemen voor komen. Beter is daarom alleen de feiten weer te geven zoals ze gevonden zijn. (HvF)

- J.M.G. Leune, *De stadselite van Steenberg 1590-1795*, Hoofddorp 2020, 356 p., ill., index; uitgave Uitgeverij GigaBoek, ISBN 9789085484608, informatie via hleune@telfort.nl.

Het is in mijn beleving de laatste jaren een beetje stil geworden rond eliteonderzoek. Je zou kunnen zeggen dat in zekere

zin Johan E. Elias de 'peetvader' is geweest, met zijn tweedelige *De Vroedschap van Amsterdam 1578-1795* uit 1903; dit werk vormde weer de inspiratie voor de Zierikzeese stadsarchivaris P.D. de Vos voor de samenstelling van wat wel mag gelden als zijn magnum opus, *De Vroedschap van Zierikzee* uit 1931. Richtten deze werken zich nog op een zeer

klein deel van de elite en waren ze grotendeels genealogisch van aard, later verschenen diverse werken die het onderzoek breder trokken. In de serie de *Hollandse Historische Reeks* verschenen als delen 4 tot en met 6 publicaties over de elite van de steden Hoorn, Gouda en Leiden in de achttiende eeuw (L. Kooijmans, *Onder regenten*; J.J. de Jong, *Met goed fatsoen*; M. Prak, *Gezeten burgers*); de genealogie is in deze drie boeken 'verbannen' naar de bijlagen. En dan nu over naar de laatste verschenen publicatie van Leune. Zoals hij zelf al in de inleiding signaleert is dit niet zijn eerste boek over Steenbergen en omgeving. Naast de bekende boeken over onder meer de forten Lillo en Liefkenshoek publiceerde hij regelmatig over zijn geboortestad. Soms korte overzichten, maar ook langere verhalen over bijvoorbeeld de gezondheidszorg en het fort Henricus. Soms verschenen ze in druk, soms niet, maar altijd zijn ze te vinden op de website www.hanleune.nl.

Bekijken we de inhoud van *De stadselite van Steenbergen 1590-1795*, dan bevindt het zich tussen de beide eerder gesignaleerde opzetten in. De inleiding (aangegeven als eerste deel: *Steenbergen 1590-1795*) geeft meer dan alleen de verantwoording van de opzet van het boek en de politieke achtergrond, zoals bij Elias en De Vos, maar minder dan de kenschets van de leefwijze van de beschreven groep, zoals dat bij Kooijmans, de Jong en Prak het geval was. Omdat de besproken groep gevarieerder is dan de elite van steden als Amsterdam en Gouda, zou dat ook een onmogelijke opgave zijn geworden. Als we het deel uitmaken van de elite koppelen aan deelname aan het bestuur, dan valt op dat die in Steenbergen aan de ene kant leden van de familie Van Hogendorp omvat (een familie die ook in Holland tot de absolute top behoorde), maar ook leden van de familie Soetens (een West-Brabantse boerenfamilie). Dat komt omdat Steenbergen een wat afwijkende stad blijkt te zijn; na opheffing van de zelfstandige schepenbanken van Kruisland en De Heen, werden drie van de tien plaatsen in de schepenbank bezet door inwoners uit die plaatsen. Het dagelijkse leven en de achtergrond van een familie Van Hogendorp week dusdanig van die van een familie Soetens dat algemene conclusies over de levenswijze van de elite van Steenbergen moeilijk te trekken zijn.

Maakt dat de waarde van het boek minder? In geen geval zou ik zeggen. Aan de hand van de inleiding krijgen we een goed beeld van Steenbergen, niet alleen in de besproken periode maar ook door het schetsen van de ontwikkeling en situatie

voor 1590. Achtereenvolgens komt de bestuurlijk-politieke situatie aan bod, en de belangrijkste ontwikkelingen in de beschreven periode. Tenslotte wordt nog opgave gedaan van bijzondere gebeurtenissen, die variëren van meldingen over gebouwen in Steenbergen, via meldingen over inwoners van de stad waar iets bijzonders mee aan de hand was tot de vervuiling van het water in de stadsgracht, zodat daarvan geen bier meer kan worden gebrouwen. Het tweede en meest omvangrijke deel wordt gevormd door het *Repertorium van de stadselite*. Hierin komen de personen aan bod die in doorgaans bestuurlijke functies in Steenbergen werkzaam waren. Per persoon wordt een schets gegeven van diens achtergrond, gezin en economische situatie. Voor de een gebeurt dat uitgebreider dan voor de ander. Maar men komt onder de indruk van de hoeveelheid materiaal dat verzameld is en vervolgens bewerkt werd. En dat alles voorzien van een goed ogend notenapparaat, zodat de weg naar het inzien van het achterliggende materiaal eenvoudig is. Het derde en laatste deel wordt gevormd door *Overzicht van de zes andere elites*. Daarin komen voornamelijk overzichten voor, van de militaire commandanten, predikanten, ontvangers van landelijke belastingen, stadsdoctoren en stadsschoolmeesters. Deze behandelde Leune al eerder in afzonderlijke publicaties; naar de digitale versie van die publicaties wordt in dit hoofdstuk dan ook verwezen. Tot slot volgt nog een bijlage met de gegevens van de schouten uit de periode 1317-1609, een overdruk uit de publicatie *Steenbergen in de middeleeuwen* uit 1972.

Zoals we gewend zijn van deze auteur is de publicatie keurig verzorgd. Een overzichtelijke indeling, illustraties, literatuuroverzicht, bronvermelding en index. De auteur mag trots zijn op deze nieuwste publicatie van zijn hand, de stad Steenbergen mag trots zijn op deze uitgave, die een opmaat vormt tot de viering van het 750 bestaan van Steenbergen in het jaar 2022. (HvF)

■ Fred Hoek, Cora Ney en Eric Berkhout, *Tuinderijen van toen, Welgelegen in de Eilandspolder*, 2016, 168 p., ill., geen index; uitgave in eigen beheer door de Oudheidkundige Vereniging Het Schermerland, geen ISBN, informatie via www.hetschermereiland.nl.

Aanleiding voor de samenstelling van dit boekje was het vijftigjarige bestaan van camping-tuinderij Welgelegen in de Eilandspolder onder Graft. Het boekje toont aan dat de wereld in de loop van een eeuw sterk veranderd is. Was de Eilandspolder aan het begin van de twintigste eeuw nog een agrarisch gebied, tegenwoordig voeren natuur en recreatie de boventoon. Aan de hand van resultaten van onderzoek en persoonlijke verhalen ('oral history') wordt de geschiedenis van het gebied in de loop

van de tijd geschetst. Hoofdstuk 1 behandelt de wording van

het landschap en in de hoofdstukken 2 tot en met 5 worden de ontwikkelingen in de tuinbouw in de periode 1900-2016 weergegeven. Hoofdstuk 6 is gereserveerd voor de geschiedenis van het eerder genoemde Welgelegen, dat exemplarisch gezien mag worden voor de ontwikkelingen in de twintigste eeuw. In de verhalen lees je dat het vaak sappelen was, want er kon veel mis gaan. Boeren en tuinders zijn afhankelijk van veel dingen, waarbij de schommelingen in het weer niet het minste genoemd kunnen worden. Je leest ook over het bekende spanningsveld tussen een ondernemer die zijn brood wil verdienen, de overheid ('die ambtenaren') en de natuurbeschermers. Al met al een interessant boek, plezierig lezend en ogend, en mooi en speels geïllustreerd. (HvF)

- Martin Landré, Ivo Landré en Jean Landré, *Landré. Een Hugenotenfamilie uit Gien-sur-Loire*, 2019, 259 p., ill., geen index; uitgave in eigen beheer door de Vereniging tot Oprichting en Instandhouding van het Landré-Fonds, ISBN 978-90-9031847-9, informatie via www.landrefonds.nl.

Zoals uit de titel al blijkt stamt de familie uit Gien sur Loire, een stad zo'n 100 km ten zuiden van Parijs. In tegenstelling tot andere Hugenotenfamilies is deze familie niet rechtstreeks vanuit Frankrijk in Nederland terecht gekomen, maar via een omweg. Daniel Landré (1649-1732) vertrok met zijn gezin kort voor het begin van de achttiende eeuw naar Kassel in Duitsland; de oorzaak was te zoeken in de verslechterde situatie voor protestanten in Frankrijk na de herroeping van het Edict van Nantes in 1685.

Toen de economische situatie in Kassel slechter werd verspreidde de familie zich, onder meer naar Nederland. Sinds de verschijning van eerdere genealogieën kon door nieuw onderzoek veel worden toegevoegd en konden allerlei onduidelijkheden worden verklaard. In elke familie circuleren wel verhalen, zoals een vermeende miljoenenenerfenis, een adellijke afstamming, of afstamming van een bekende persoon. Zo was er rond Daniel Landré die met zijn gezin naar Kassel vertrok sprake van veel legenden, zoals onder meer een leeftijd van maar liefst 103 jaar. In hoofdstuk 4 worden die verhalen serieus tegen het licht gehouden en worden vervolgens gegevens geschrapt en nieuwe gegevens toegevoegd. Van een legende wordt het een verhaal gebaseerd op feiten. Ook in andere hoofdstukken is uitgebreid aandacht voor de geschiedenis van de familie, waarbij ook de door hen gevoerde bedrijven ruim aandacht krijgen, zoals de *Berliner Weissbier-Brauerei* van Carl Landré.

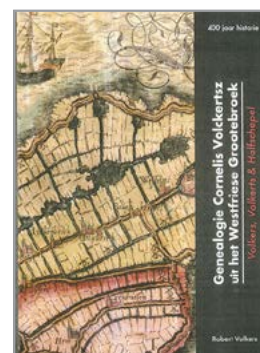
In hoofdstuk 7 komt het familiewapen ter sprake. Of een heraldisch wapen moet worden aangeduid als 'het onderscheidend beeldmerk van een familie' of als 'logo' is de vraag; ik zou er niet voor kiezen. Verwarrend is in dit hoofdstuk het

gebruik van het woord wapen, waarmee zowel het door de familie gevoerde wapen wordt aangeduid, als de manier waarop het getekend is. De tekening van het wapen wordt vaak beïnvloed door mode en voorkeur. Een familiewapen getekend in Gotische stijl ziet er weliswaar anders uit dan een tekening in Barokstijl, maar de kleuren en figuren van het wapen blijven gelijk. Het wapen dat wordt afgebeeld wordt gevormd door een zilveren Andreaskruis op een rood veld, in een later stadium in het schildhoofd aangevuld met een gouden Franse lelie. Nu heet het bij een wapentekening dat er sprake is van twee gekruiste balken en bij een andere van een Andreaskruis. Die wapenfiguur is weliswaar iets anders getekend, maar wijkt in mijn ogen niet af van het Andreaskruis op de andere tekening. De hoofdstukken 8 en 9 gaan uitgebreid in op de achtergrond en geschiedenis van het Landré-Fonds, dat ook verantwoordelijk is voor de uitgave van de genealogie. Het boek is zeer ruim voorzien van illustraties, veel portretten maar ook relevante andere foto's. Of de afbeelding die onderaan pagina 142 wordt getoond, en nu door het leven gaat als 'Pentekening van Jean Charles Louis' ook werkelijk een tekening van de hand van deze kunstenaar is betwifel ik; het lijkt mij eerder een ets te zijn. Maar dat is bijzaak. Jammer dat een index ontbreekt, wat de toegankelijkheid van een interessant en mooi verzorgd boek wat minder maakt. (HvF)

- Robert Volkers, *Genealogie Cornelis Volckertsz uit het Westfriesse Grootebroek. Nakomelingen van Cornelis Volckertsz (ca. 1645) & Maartje Cornelis*, 2020, 280 p., ill., index; uitgave in eigen beheer, ISBN 978-90-8280501-7, informatie via stamboomvolkers@icloud.com.

Dit is niet het eerste boek dat door de auteur geproduceerd is, al eerder schreef hij over de families Mourits en Opmeer (in 2018) en over de familie Volker(t)s (in 2017). Je kunt je afvragen waarom zo snel weer een boek over deze laatste familie. Aanleiding is dat nieuw onderzoek heeft gezorgd voor een flinke bijstelling van de genealogie. Formele stamvader is nu Cornelis Volckertsz, die rond 1645 in Grootebroek geboren werd, en getrouwd met Maartje Cornelis vervolgens herbergier werd. Maar boven

hem is nog sprake van een wat 'schimmige' voorvader, van wie alleen de voornaam Volckert bekend is. Zijn bestaan kan worden beredeneerd op basis van een akte van 12 juni 1742, waarin drie getuigen een verklaring afleggen over het feit dat herbergier Cornelis Volckertsz een broer Jan en een zuster Grietje had, die beiden overleden waren zonder nageslacht achter te laten. Door vernoeming van de kinderen van Cornelis kan bovendien beredeneerd worden dat de naam van zijn moeder wel eens Bregje zou kunnen zijn. Volckert en Bregje als stamouders; maar vanwege de onzekerheid van die oud-

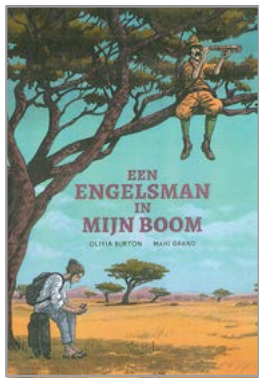
ste generatie begint de genealogie mijns inziens terecht met Cornelis Volkcertsz en zijn broer en zuster.

Vervolgens ontvouwt zich het verhaal van Cornelis en zijn nakomelingen en zoals vaker gebeurt is door het langdurig gebruik maken van patroniemen sprake van verschillende familienamen die voortkomen uit het stamechtpaar, naast Volker(t)s ook Halfschepel en Pannekeet. De uitwerking is niet beperkt tot namen en data, maar waar dat mogelijk was zijn ook uitgebreidere verhalen opgenomen, die iets vertellen over de leefomstandigheden en belevenissen, soms geschreven door behulpzame families. Zo lezen we van Jantje Volkert dat zij wereldrecordhoudster lang haar was (maar liefst 195 cm!), en dat Dirk Volkert door zijn deelname aan de oorlogshandelingen tijdens de Belgische afscheiding in 1831 drager van het Metalen Kruis werd. Maar er zijn veel meer interessante verhalen, en tussendoor leren we ook nog het een en ander over het Westfries, door de opname van een woordenlijst met verklaringen. Ik weet nu dat als iemand 'te warskip' ging bedoeld werd dat hij ergens ging logeren. Het boek is keurig verzorgd uitgegeven, al is door het helder witte papier en de zwarte inkt alles wel wat 'hard' afgedrukt. Dat is altijd zaak van persoonlijke voorkeur en een soms begrijpelijke keuze, want het komt de scherpte van de afbeeldingen wel ten goede. (HvF)

- Olivia Burton en Mahi Grand, *Een Engelsman in mijn boom*, Amsterdam 2020, 224 p., ill.; uitgave door Uitgeverij Scratch Books, ISBN 978-94-93166-13-4, informatie via info@scratchbooks.nl.

Waar hoort een mens (on)waarschijnlijke familieverhalen? Precies, tijdens een familiebijeenkomst. Zo hoort de hoofd-

persoon uit deze publicatie tijdens de begrafenis van haar vader, van wie zij door de scheiding van haar ouders tamelijk vervreemd was, van een oom dat de familie Engelse wortels heeft, en dat een van hun voorouders Sir Richard Francis Burton is, een negentiende eeuwse ontdekkingsreiziger, een van de weinige Europeanen die (in vermomming) Mekka bezocht, wat levensgevaarlijk was. Thuis

gekomen zoekt ze internet af om meer over de man te weten te komen. Het blijkt een bijzonder boeiende en interessante persoon, een ontdekkingsreiziger op zoek naar de bronnen van de Nijl, een diplomaat, auteur en vertaler; zo vertaalde hij de *Kamasutra* en *Duizend-en-een-nacht* in het Engels. Precies de persoon die je als interessante voorouder zou wensen (tenminste, ik zeker!).

We volgen Olivia van de begrafenis van haar vader naar Londen waar ze verder op zoek gaat. Ze gaat naar *The National Portrait Gallery* om zijn portret te bekijken, vervolgens naar Richmond waar Burton gewoond heeft; ze bezoekt daar ook

Orleans House Gallery, waar een deel van zijn nalatenschap terecht gekomen is, en de begraafplaats met het grafmonument van hem en zijn vrouw. Via via komt ze in Triëst terecht (Burton's sterfplaats), waar ze een aan hem gewijd symposium bezoekt. En daar krijgt ze het briljante idee om dat te gaan doen wat hem door omstandigheden nooit gelukt is: naar de bron van de Nijl! Vanaf het bezoek aan *The National Portrait Gallery* wordt ze tijdens haar zoektocht begeleid door Sir Richard Burton zelf, die naarmate de reis vordert steeds indringender aanwezig is. Van Dar es Salaam voert de zoektocht haar naar Kigoma in Tanzania. Daar hoort ze dat ze voor de werkelijke bron verder moet reizen naar Rwanda. Burton is daar zelf nooit geweest, en ook op deze tocht lukt het hem niet om er te komen, omdat Olivia voor haar vertrek naar het Victoriameer een fikse ruzie met hem krijgt...

De oplettende lezer heeft misschien al geconcludeerd dat het hier niet om een gewoon verteld familieverhaal gaat. En dat klopt, want het verhaal wordt verteld in de vorm van tekeningen met tekst. Olivia beleeft haar avontuur in een graphic novel, een stripverhaal als u wilt. Waarom hieraan aandacht besteden in Gens Nostra? Dat wordt nog duidelijk. Teruggekeerd in Frankrijk wacht haar namelijk het resultaat van een op haar verzoek verricht genealogisch onderzoek, de stamreeks nagezocht tot 1771, zeer ruim voor het geboortjaar van Sir Richard Burton. Haar familie heet van oorsprong eigenlijk Bourton, en blijkt helemaal niet van Engelse oorsprong maar afkomstig uit Luxemburg. Olivia heeft Belgische wortels! Haar zoektocht naar voorvader Sir Richard Francis Burton was spannend, maar een en ander wordt in de loop van het verhaal op een fraaie manier ontkracht. En daarin zit de lering die we uit het verhaal kunnen trekken. Hebben we recht op een erfenis? Zijn we van adel? Stammen we af van Karel de Grote? Een paar voorbeelden van verhalen die mensen over hun familie vertellen. Ga er niet van uit, doe serieus onderzoek en sta open voor teleurstellingen. Want vaak blijken dergelijke verhalen niet gebaseerd op de werkelijkheid, maar op bij elkaar geraapte feitjes en verzinsels die aan elkaar gekoppeld worden tot een mooi verhaal. De kans dat je afstamt van een boerenarbeider is aanzienlijk groter dan dat je een keizerlijke afstamming kunt bewijzen. En eerlijk gezegd, wat is er mis met die boerenarbeider? Ik heb de belevenissen van Olivia met veel plezier gevolgd, waarbij ik vooral de uitwisselingen met Sir Richard erg leuk vond. De tekeningen van Mahi Grand vind ik prachtig, ze zijn in grijsachtige tinten gekleurd wanneer het de belevenissen van Olivia betreft, en in kleur als het verhaal over Richard Burton gaat. Het boek is mooi verzorgd en in een handzaam formaat uitgegeven. Zoek je nog een mooi cadeau voor een liefhebber van stripverhalen of graphic novels, voor genealogen is dit een uitstekende keuze. Ik kan het zeker aanbevelen! (HvF) <<

Van in deze rubriek vermelde artikelen, alsook van vroeger verschenen nummers, kunnen fotokopieën worden aangevraagd bij de Dienst Bestellingen, p/a Postbus 50, 3980CB Bunnik, of per e-mail via info@ngv.nl (onder vermelding van de volledige referentie). De aanmaak van fotokopieën kan aan beperkingen onderhevig zijn. Tijdschriften worden niet uitgeleend.

De hier gepresenteerde rubriek tijdschriften is verzorgd door het team Tijdschriften, bestaande uit: Jos Kaldenbach (Duitsland, Oostenrijk, Zwitserland) Bert Kamp (België, Luxemburg, Frankrijk) en Rob Dix (Nederland, Groot-Brittannië, Noord-Amerika en coördinator).

Enkele gebruikte afkortingen:

aanv. = aanvulling(en)
afk. = afkomstig
afl. = aflevering
corr. = correctie(s)
exm. = ex matre
gen. = generatie(s)
jg. = jaargang
kwst. = kwartierstaat
kwn. = kwartieren
verv. = vervolg.

Nederland

Alkadders, jg. 37, 2019 nr. 146. *F. Olyerhoek*: Verhalentafel over 50 jaar vakantiespelen Alkemade; *A. Bakker*: De brieven van Zouaaf Jacobus **Termeulen** 1867-1869; *J. Soetens*: Water over de brug? [waterkering]; *T. van der Poel*: 'N. **de Stoppelaar**, van de Boekhorst' [(1747-1786), een tragisch en onberekenbaar bestuurder, levensschets].

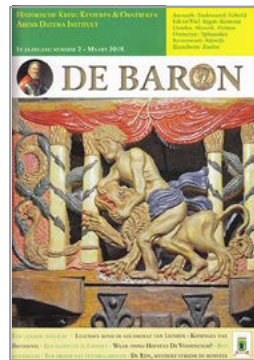
Amstel Mare, jg. 30, 2019 nr. 113. *P. Paris*: Leo, Jacob en Herman **van der Bijl**, de bouwmeesters van Nieuwer-Amstel [vader en zonen, 1896-1940; overzicht werk]; *P. van Schaik*: Algemeen kiesrecht. Een honderdjarig burgerrecht; *G. Lindeman*: De Hoeve Sloterdijk [geschiedenis tot 15e eeuw; Kostverloren]; *P. van Schaik*: Petrus Johannes **Raaijmakers** [(1847-1933), onderdirecteur Rijkstelegraaf in Amsterdam 1894, secretaris-generaal Rijksverzekeringsbank te Zwolle 1904; van der Weijden].

Aold Hoksebarge, jg. 52, 2019-2. *E. Ooink*: Begraafplaatsen en kerkhoven in de gemeente Haaksbergen (1); *B. Morsinkhof*: Uit de geschiedenis van de marke Brammelo en Brammelerbroek [historie in boek vastgelegd]; *C. Wentink*: Villa Rispinge: goede oogst [naamsverklaring; huis gebouwd in 1937, Friese bewoners; **Zuidema**, Hettinga]; *E. Ooink*: Voor Koningin en Vaderland [dienstplicht; **Schonenburg**]; *F. Lefterink*: Het meisje met de lelie [foto ca. 1927, interessante achtergrondverhalen bij maker en gefotografeerde; Sprenger, **Rotman**]; *H. Slotman*: Blankenburgerstraat huis nr. 172 en perelen J765 t/m J 769a (19) [verv.; Jordaen, **Ulenbelt**, Boers].

Archievenblad, jg. 123, 2019-6. *G. Stroo*: De bevrijding van Zuidwest-Nederland [slag om de Schelde 1944]; *J. van Rensch*: Limburgse kerkelijke archieven in een revolutionaire tijd [inlijving bij Frankrijk 1795].

De Baron [Kesteren e.o.], jg. 2, 2019-2. *C. van Esterik*: Jaantje Hol en de Betuwse psyche (2) [verv.; cultuurschets]; *J. Honders*: Cunera en de tijd van de Kruistochten (2) [verstrengeging verhaal en legende; de voornaam Saffatijn; van Lynden, van Brederode, van Bentheim, **van Payns**]; *R. van Doorn*: Culemborgs Kamer – Mariënborg te Maurik [**Uten Weerde/Wtenweerde**, van Culemborg, van Braeckel, van Spangen, Picard]; *J. Honders*: Is het Romeinse Castra Vetera hetzelfde als Kesteren? [diverse verklaringen plaatsnamen uit Romeinse tijd]; Kwartierblad Coenraad **de Kat** [*1929; 31 kwn.; van Rinsum, Bongers, van den Hof, van de Wal].

De Bewaarsman [Hoogland], jg. 25, 2019-2. *R. Hopster*: Woningnood en noodwoningen 1940-1970 [van 't Klooster, Eggenkamp]; *R. Hopster*: Jan **Blom**, koster van 1925 tot 1977 [(1901-1982); Schoonderbeek, van de Logt];

Het Feyne Kwartier [Goeree-Overflakkee], jg. 24, 2019-2. Bewoners van Sommelsdijk in 1806 (slot) [lijst]; Uit de archieven (1) en (2) [Adolfsland 1715: van Oostende, van Goutswaert; Melissant: Zaaier, **Kardux**, Kootsak]; Boedelrekeningen 1710-1793 [**Kolff**, Voordijck, van der Kers, Voorwel, Lodder, **Dorenheijn**, Cooman, van der Velde].

Genealogisch Erfgoed Magazine [GEM], jg. 27, 2019-3. *D. Kranen*: Het verzet van de inrichtingen Meer en Bosch en Bethesda-Sarepta [te Heemstede en Haarlem; bezettingsjaren; Teding van Berkhout, Ledebor]; *J.D. Wassenaar*: De oorlogsdagboeken van Mr. E.N. **van Kleffens** [minister van Buitenlandse Zaken 1939-1946]; *J.W. Koten*: Jenever [productie en gebruik; gilden, accijnzen en patentbelasting; **Staffhorst**]; Waarom is de meerderheid van de heksen van het vrouwelijk geslacht? [pamflet Heksenhamer uit 1486]; Wapenregister [10 wapens].

Gen. [CBG], jg. 25, 2019-3. C. Verver-Poorter: All-in naar het Heilige Land [pelgrimsreis als inzet voor weddenschap 1614; **Poorter**]; F. Roebroeks: Onze Margraten Boys [75 jaar Amerikaanse begraafplaats en grafadoptie]; S. Wielenga: 't Geloof overwon [ziekte en dood in een domineesfamilie; **Wielenga**, Deelstra]; R. Spruit:

Ik è gin piene mi! [gezondheidszorg in Zeeland eind 19e eeuw; van Renterghem, Steen, Lankaster]; M. van Brussel: Te gek om los te lopen [voorouders in het gesticht; bronnen, inspectie, behandelingen]; E. Hennekam: Genealoog in de geneeskunde [genetische afwijking leidt tot genealogisch onderzoek naar herkomst dragers]; W. Rakhorst: De foeterende apotheker [Kornelis **Elzevier** (1717-1761), exm. Taelman; Grendel]; V. Weterings: De notabele Kattekop en andere deftige dieren [van Reede, van Aldenburg Bentinck]; E. van der Plicht: Een griezelige verzameling papieren mensen [bevolkingsadministratie tijdens de bezetting]; B. van Lieshout, G. van Breugel: **Tassin** pion van Oranje [wapen op koperen ringkraag van schutterij in Gerwen blijkt van het regiment Tassin de Torsay te zijn i.c. Daniel T. de T., luitenant-generaal van de Republiek 1704 en drossaard van Heusden; van Bommert, Spiering]; R. van Woude: Een kleine held in de Grote Oorlog [Nederlandse steun aan het Belgische verzet in WO1; **de Witte**, Blankers].

Gens Germana [WGO], jg. 45, 2019-2. J. Kaldenbach: Seber's reisboek VOC [Chr. Friedrich **Seber** (1685-1753) uit Nordhausen in Thüringen; vertaling; Hoorn; Hottentotten; Masqat; Rode; lijkpredicatie]; H. Hungerige: Maurits **Honger** van Paterborn [(1772-1793), uit Sandebeck, in dienst van de VOC; Hungern, **Schlüter**].

's-Gravendeel, jg. 25, 2019-3. W. van Velsen: Abraham van Tijn [opname in Joodse inrichting, regeling kosten 1913; **Frank**]; G. van Voorthuisen: De oorlogsjaren en het bedrijfsleven; Het portret van [Havelaar-Mol]; J. Mol: Scheepvaart en de haven (7) [verv.]; G. van Santen: Boerenbedrijf [bedrijfshuishouding]; W. van Velsen: De bestrafte herbergier [**Buurman** 1871]; J. Visser: Emigratie naar Carambei in de loop der jaren (1) [naar Brazilië 1909; **Verschoor**, van Solingen, Reugebrink]; J. Visser: Werkgroep Genealogie [gen. **Huijsman**, 4 gen., ca. 1600-1763; van Roon, Vijfhuijzen, **Ingens**, Langewech].

Hangkouserieën [Hillegom], jg. 27, 2019 nr. 79. M. Bultink: Het koetshuis van Weerestein en Villa Nova [van Waveren, Graichen, Telkamp]; L. Speleers: Jan en Cornelis **Soutman** (1)

[juweliers en kalkbranders, 17e en 18e eeuw; stamreeks 6 gen., 1593-1821; **Bijvoet**]; M. Bultink: Feestvreugde en verdriet bij de Hillegomse harmonieorkesten; A. Maas: Hillegom in kaart gebracht (1) [1810/11]; J. van der Valk, M. Bultink: Fundamentele tuinderswoning in Van Nispenpark opgegraven [van Lierop].

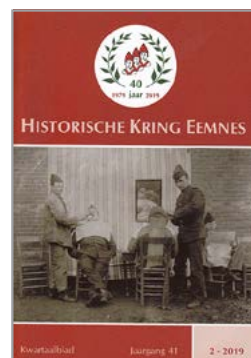
Heemkunde Hattem, 2019 nr. 160. R. Seegers: Vijftig jaar biljartvereniging DOS [verv. en slot]; E. Andeweg: De Zwarte Kip [verv. advocaatfabriek]; H. Tijssen: Patriottenmonoloog van Berend **Tijssen** [het verhaal van een voorvader 1745-1786]; R.A.M. van der Molen: Speurtocht naar het verleden van mijn grootouders Toon Bloemendal en Toos Laarman (3) [verv.]; H. Koopman: Tweehonderd jaar maatschappelijke veranderingen, zoals mijn familie die ervaren moet hebben (3) [verv.; landbouwcrisis; drank; familie **Koopman**]; **Werkgroep Fotoarchief**: Kampeerboederij Christiania; M. van der Leeuw: Historisch kadaster van het schependom van Hattem [**Lichtenberg**, Witte, van Diest, Rozeboom, **Winkelaar**, Muller, van Laar].

Heemtijdinghen [Oudewater e.o.], jg. 55, 2019-2. E. van Keimpema: Het Langoed Bredius en de Hofstede Batestein [historisch overzicht park en monument]; J. van Es: Droogmalen met paardenkracht; H. de Valk: Sacramentshuis na ruim 450 jaar terug in de Petruskerk; Archeologische vondsten in Oudewater (1).

Heerlijck Ni-ns [Wehl], 2019 nr. 66. W. Berendsen: Van Barneveld van Mathena [verv.; afstamming van de onthoofde Johan van Oldenbarneveld niet bewezen; van Lil, Veldhuijs, Nijman]; Th. Berendsen-Versteeg: De Wehlse 'Umdracht' [processie, godsdienstvrijheid 17e eeuw; oorsprong hagelkruis]; A. Wejnans, F van Pul: Interview huisarts Frank **Bierens**.

De Historie [s-Graveland e.o.], jg. 36, 2019-2. A. Luijer: BMOL: Van Fanfare naar Harmonie [historie]; G. van Rijn-Luijer: Kortenhoeftse damclub KDC [historie]; G. van Rijn-Luijer: Van huizen gesproken [Hollands End 13 in Ankeveen, 19e eeuw; **Verhoeven**, van den Berg].

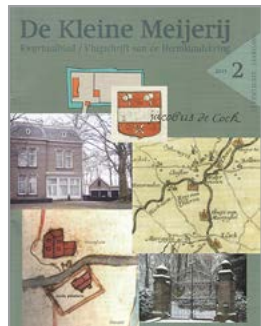
Historische Kring Eemnes, jg. 41, 2019-2. J. Delfgou: Eemneser Gymnastiek Vereniging (EGV) 50 jaar [historie]; H. van Hees: Geerruida Petronella Zweers-**Makker** 100 jaar geworden maar inmiddels overleden [interview]; H. van Hees: Eemnes en de Eerste Wereldoorlog (3) [verv.; mobilisatie, dienstplicht; **Groen**, van Hees]; H. van Hees: Oostenrijkse kinderen in Eemnes (2) [verv.; **Fabian**, van Dalen, Baurek]; H. van Hees: Kleermakers in Eemnes door de eeuwen heen (1) [**Wolfsen**, Engelen, Schouten, van 't Klooster].

Historische Kring Loosdrecht, jg. 46, 2019 nr. 204. J. Mol: Ver-

dwenen zeilschepen; *R. de Quaasteniet*: Peet **van den Dolder** vertelt [(1901-1987), exm. Bakker; kasteel Sypesteyn; van Oosterom, Voogsgeerd, Schuuring]; *J. Mol*: Het tweehonderdste nummer (5 en slot) [lijst auteurs met nummer publicatie(s); kijken in Loosdrecht tot 1952; opmerkelijke titels].

De Kleine Meijerij, jg. 70, 2019-2. *M. van der Waals*: Van soldaat in Nijkerk tot ondernemer in Oisterwijk. Herinneringen

aan Wichman **Gijtenbeek** [grosier in suikerwerken; van der Linden, van Grinsven, van Boekhout, de Jong]; *J. Traa-van Rijswijk*: Een karakteristiek gebouw in het centrum van Helvoirt (1) [**van Rijswijk**-van Laarhoven, van Dongen, Boset]; *J. Timmers*: Reanimatie van erfgoed: van Vlierden naar Esch [de Pannenhoef, hoeve Witven;

Dichbier (1462), Pieck, van Broeckhoven (1658), van der Schoot]; *W. de Bakker*: Waar woonden onze voorouders in Oisterwijk [over volkstellingen, wijknummering, woningkaarten en straatnamen].

De Kostersteen [Bennekom], 2019 nr. 149. *A. Nooij*: Notabele families in feodaal Bennekom [beschrijving aan de hand van landgoederen; **Tulleken**, van Eck, van Salland, van Wees, van Balveren, Torck, **Stramprade**, toe Boecop, van Arnhem]; *W. Hol*: Bedrijvigheid op de Heerlijkheid Harslo [van Arnhem, van Wassenaar, Veggelers, van Pallandt, van Steenberg]; *K. Heintink*: Waar zijn toch die kastelen? [lokatieonderzoek].

Het Kromme-Rijgebied, jg. 53, 2019-2. *D. Ruiter*: De geboorte van een bejaardentehuis [1960-1973]; *K. Floor*: Herdruk Utrechtse provinciekaart [zoek de verschillen! 1850, 1862]; *R. van den Heikant*: De bevolking van Houten, 1818-1857 [algemeen, statistiek].

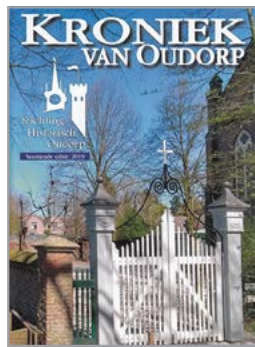
Krommenieër Kroniek, 2019 nr. 95. *J. Schots*: Het ontstaan van het Provily-sportpark; *A. Rijks-Leguijt*: Het keurboek en zijn verordeningen bij brand [brandbestrijding en preventie 17e-18e eeuw]; *G. Kuiper*: Mijn jeugd in Krommenie [herinneringen]; *A. Rijks-Leguijt*: Van de bewaarschool naar Kleuterzon [veranderingen in het kleuteronderwijs; **van Ancum**, Toman, Roggeveen].

De Kroniek [Graft-de Rijk], jg. 36, 2019-2. *E. Berkhout*: De Rijper stoomvaartdienst [Blaauw, Peek, Nijkrake, **Lau**]; *F. Hoek*: Langs het tuinpad van mijn vader... [Hoek, Molenkamp, **Schrama**]; *E. Berkhout*: De Grote Kerk van De Rijk, prachtig, maar ook een schip van bijleg [restauranties]; *E. Berkhout*: Vergane glorie [de melkfabriek in Stompvoren; **Koppen**]; *E. Berkhout*: Piet en Griet [onbedoelde gevolgen van onbewoonbaar verklaring; **Ridder**, Water]; *M. de Jong-Herder*: Hoe Tjotja Moesja in De Rijk kwam [uit Rusland].

Idem, 2019-3. *F. Hoek*: De familie **Oudejans**, een verhaal

op zich... [10 gen., 1604-heden; Goeman, Tabak, **van Baar**, Kok, Detmann]; *N. Mulder*: Willem **van Graft**, luchtvaartpionier; *E. Berkhout*: Rijper sportjongens tegen het 'gezag'; *E. Berkhout*: Jan **Strickling**, held van Muiden... en van De Rijk.

Kroniek van Oudorp, 2019 nr. 14. *J. Smit*: De paardenhemel van Jaap **Stroomer** [(1881-1952), paardenliefhebber]; Oudorp

rond 1960 (2) [verv.]; *D. Veel*: De waterhuishouding van de polder Oudorp; *H. de Visser*: Een stolp aan de Achterweg [**Kalverboer**]; *P. Bitter*: De schuilkerk in Oudorp [historie en archeologie]; Wij woonden in de Ambachtsmolen [**Kieftenburg**]; Vroegere bewoners van de Kanaaldijk, nu Randersdijk geheven; *E. Reijngoud-Posthuma*: De Wijkplaats [historie schoolgebouw]; *P. van Veen*: De Noordervaart in de loop van eeuwen; *J. Kaldenbach*: Familie Kunst al 230 jaar in Oudorp [10 gen., ca. 1708-heden; Weel, **Brakenhoff**, Kaandorp].

Lek en Huibert Kroniek, jg. 21, 2019-3. *J. de With*: Het ambachtshuis en zijn bewoners [Bicker van Swieten, **van Hoogstraten**, van Hall, Rooseboom]; *W. van Zijderveld*: Van sloop- en pompwater naar kraanwater in Lexmond (2) [verv.; **Mollenvanger-Bos**, de Ruiter].

Limburgs Tijdschrift voor Genealogie, jg. 47, 2019-2. *H. Strijkers*: De gouden bruiloft van het echtpaar Bertje **Bouts** en Ida

Vaessen [het verhaal achter een foto met 49 personen; met kwartierstaat 31 kwn.; de Troix, Mentz, Nöthlings, **Heungens**, Ponzin, op de Locht]; *J.H. Hansen*: Twee eeuwen nakomelingen van Jan **Holtacker** uit Horst 1600-1800 (3 en slot) [7 gen., voor 1634-1882; met schema's; Beijers, Slabbers, Huijskens, Emons, Sillekens, **Domitiane**, van Raetingen]; *R. de la Haye*: Rouwborden in de kruisgang van de OLV-kerk te Maastricht (3) [Pluegmakers, van Mewen].

Mars et Historia, jg. 53, 2019-2. *R. de Lange*: De rol van de Kon. Marine bij de verdediging van de Waddeneilanden en de Friese kust 1939/40; *D. Starink*: De luchtafweer in de Eerste Wereldoorlog (1) [ontwikkeling luchtafweer]; *L. Zedric* (vertaling *B. Kreuger*): Seagull Party. NEFIS en de Alamo Scouts; *J. van der Werf*: De Hollandse Oorlog in Frans perspectief [De triomfbogen van Lodewijk XIV in Parijs]; *M. Lohnstein*: De emblemen van de islamitische strijdgroep Hizbullah.

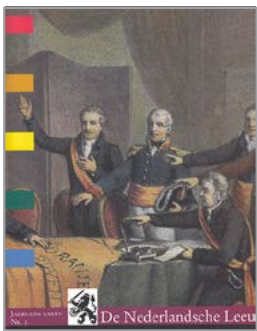
Met gansen trou [Onsenoort], jg. 69, 2019-7. *A. van der Lee*:

Neil Diamond en het verlies van zijn heem [betekenis van het heem]; *B. Meijs*: Een gebrandschilderd raam met Nieuwkuijse roots [in klooster te Megen; **Endepoel**, Gruijter]; *P.C. de Jongh*: Een steekpartij in den Elshout [van Cuijck, van de Wiel, **op het Slot**, van Engelen, van den Hooven].

Idem, 2019-6. *B. Meijs*: Klompen in Nieuwkuijk [**Coppens**, Keetels, van Zon]; *B. Beard*: Joods echtpaar in Heusden verreden en opgepakt [**Neuhaus**, Davids; Halmans, Schimmel].

Misjopge, jg. 32, 2019-2. *E. Salomons*: Asjkenazische Joden in Suriname. Alexander Moses **Hammelburg** [ca. 1660-1736]; *M. Maas*: Lion **Solser** (1877-1915), een 'Hollandse komiek' [revue-geschiedenis; Hesse, Slauderof; kwartierblad 15 kwn.; van der Vank, **Hartlooper**, Boesnach]; *H. Snel*: De migratie van Sefardië naar Amsterdam tussen 1701 en 1750 [oorzaak: Spaanse Inquisitie; Ferrares, Lopez, de Lion, de Molina]; *J. Kouwen*: Journalistiek in de Mediëne van Middelburg [Fränkel alias Brio, Wijzenbeek].

De Nederlandsche Leeuw, jg. 136, 2019-2. *C.P. Briët*: Jhr. mr. François Daniel **Changuion** (1766-1850), de man van 1813, opnieuw beschouwd [ontridderd en uit de adelstand geschrapt na een ontrendend vonnis; historie van de rechtsgang en levensschets van de betrokkene; genealogie 3 ge., 1730-1871; Gelskerke, Storm van 's Gravesande, Hartingh]; *T.A.J.W. Wajer*, *B.P.F. Huenges Wajer*: Het Zeeuwse geslacht de Waeyer uit Scherpenisse (2): Iman de Waier, dijkgraaf en militair ingenieur in Zeeland en Staats-Vlaanderen; Genealogiebeoefening in Bosnië [boekrecensie]; Aanvullingen en verbeteringen [Engelenberg].

't Olde Guet [Vredewold], 2019 nr. 30. *H. van der Wijk*: Café **Klaassens**: geschiedenis van een dorpscafé [Ebbels, Claessen, de Vries, Bakker, Kleveringa, Veenstra]; *B. Jansen*: De verraderlijke aanval op een Marumer marechaussee [de Lange]; *C. Olijve*: De eerste **Poppinga's** in Marum [vanaf 1868, uit Surhuisterveen; Bosma]; *K. Vos*: Marum anno 1930; *Red., J. Keidel*: De Keuningsweg in de jaren '50 [overzicht bewoners]; *J. van der Veen*: Amicitia 100 jaar [muziekkorps].

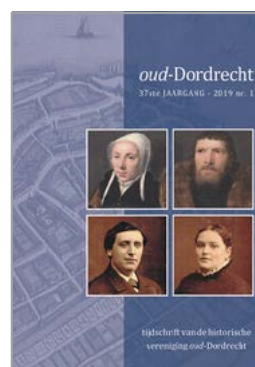
't Onderschoer, jg. 41, 2019-2. *S. Benerink*: De (bouw)geschiedenis van boerderij Aveskamp (1) [erfnaam de Kloese, 1635; bouw-details]; *B. Brookhuis*: Denekamp heeft in 1939 praktisch geen werklozen meer [waardoor vertraging werkverschaffingsprojecten]; *B. Brookhuis*: Zilveren pastoraat van pastoor **Knuif** in 1939 sober gevierd; *J. Knippers*: De middeleeuwse relatie tussen Metelen en Denekamp (2) [verv.; brand 1575, stadsrechten 1591, plundering en inkwartiering 1587-1607, 1623, 1648; einde stift in Franse tijd]; *A. Meinders*: Hoveniersbedrijf **Engelbertink**.

Ons Voorgeslacht, jg. 74, 2019 nr. 720. *L.M. Van der Hoeven*, *H. Spoelstra*: De handel en wandel van het geslacht der schoolmeesters de Soete, later de Zoete [uit Belle/Bailleul; 6 gen., 1643-1895; **van Winnenseelen**, van der Veer, van Leeuwen, Vlasveld, Beeckenes, Hofmeijer, van Brederode, **van der Kraij**, van Sterre, Baars]; *F. van Rooijen*, *R.A. van der Spiegel*: De kohieren van de twaalfde penning en het weekgeld [1572/73, transcripties Bleiswijk en St. Maartensrecht].

Idem, 2019 nr. 721. *B. de Keijzer*: Parenteel **Nagtegael**, 1300-1600 (Rotterdam-Hillegersberg-Capelle aan den IJssel) [11 gen., 1336-1661; **Borre van Laersum**, Coorn gez. Borre, Thoen van Souburch, Zeeuw, **Proper**, Schouten, Boer, Koevoet, Coning, Vermaet, van der Aa, Roos, Paets, de Vos, **Solerius**, Cam, Matelieff, Vermey, van der Horst, **'t Hoveling**, Pesser]; *F. van Rooijen*, *R.A. Van der Spiegel*: Het kohier van het Weekgeld 1573 betreffende Hoogeveen [transcriptie].

Oostgelders Tijdschrift voor Genealogie en Boerderijonderzoek, jg. 36, 2019-3. *G. Stokreef-Bargeman*: Waterloodag en de familie **Bargeman** [9 gen., 1681-1956; Scheggedam, van Seijst, Wesselinck, Gosselings, **Bakhuis**, Reesink]; *W.F. Jansen*: Een 'verdwenen' windkorenmolen in de regio Wichmond [**Memelink**, Kreeftenberg, Rexwinkel]; *H. te Kulve*: Een tak in Nederlands Indië [te Kulve/**van Keulven**, 3 gen. 1781-1953; Loo, Henseman, Meyer, **Lapré**]; *H. Navis*: Door het noodlot achtervolgd [Navis, Valk]; *A. Garritsen*: De Toldijkse familie **Hartman** [verhalende familiegeschiedenis, 6 gen. 1745-1911]; *W. Groot Enzerink*: De processen tegen Teunis op 't Ham en Willem **Havercamp** [verkrachting van een 'onnosel' meisje met als gevolg een kind, 1725; incest].

Oud-Dordrecht, jg. 37, 2019-1. *S. Paarlberg*: Een bijzondere vondst: een van Beveren familieportret [15^e eeuws paneel, oorspronkelijk afkomstig uit de Grote Kerk, terug in Dordrecht; **van Beveren**, Muys, van der Lindt, de Jonge]; *K. van der Knijff*: Verteld verleden: schippers in Dordrecht [Ooms, Feenstra, Schot]; *A. Busch*: Boudiers Hotel Bellevue [5 gen. **Boudier**, ca. 1725-1933; logement gesticht in 1753; Mercier, van Taartwijk]; *H. Hollaar*: Dordrecht bracht reyn geneucht tijdens Gouda's schandaleuze rederijersfestivals in 1564 rederijers historie]; *H. Aardoom*: De geur van geld (3) [**van Beaumont**]; *J. van Wageningen*: Vergeven, verzoenen, *vergaderen* [Synode lezing; grepen uit historie Reformatie]; *E. van Dooremalen*: Gijsbert Jan **van Rijsoort van Meurs** (1843-1904) en zijn oud-Hollandse kamer [familiehistorie]; *H. Blok*: Ook toe al... [2 vonnissen uit 1799 over godslastering en sex met minderjarigen; **Marcel**, van Colichem]; *H. van Heeren*: Verkeer door de Groote Waard in de 14^e eeuw (20 [verv., verkeersaders];

K. Sigmond: Schetsen uit Dordtse akten (30); *M. van Vliet*: Het eerste jaar van de Bataafse Vrijheid (8) [verv.].

Oud Rhenen, jg. 38, 2019-1. *J.M. Vlak, A.J. de Jong*: De oprichtingsakte van het Sint Cuneragilde in Rhenen [gedateerd 1392, opgemaakt in of na 1401; van Wevelinckhoven, Schenck, van Blankenheim, **uten Broec**]; *P. Vis*: Bartholomeus **van Bassen**, architect en kunstschilder [(ca. 1590-1652), levensschets en gekende werken]; *W.H. Strous*: De jeugdijaren van zendeling Hendrik **van der Klift** in Elst [(1885-1952), uit de memoires van Anna van der Klift-Snijder]; *M. Boosten*: De konijnenwaranden in Elst en Rhenen [middeleeuwse inkomstenbron voor landheren; historie en jachttechnieken; **van Mulert**, van Reede].

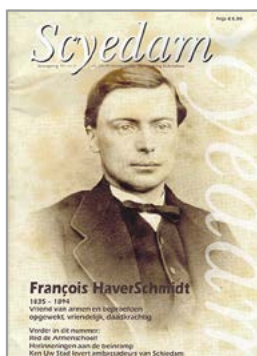
Oud-Scherpenzeel, jg. 31, 2019-2. *P. Valkenburg*: Scherpenzeelse monumenten en hun bewoners: Hoog Koudijs [vanaf 1555; Lambalgen, van Manen, Glashorst, Schimmel]; *H. van Woudenberg, W. van den Berg*: Scherpenzeelse boerderijen en hun bewoners: Klein Schaik [Schad(ew)ick 1410, van Ommering, van der Vis, Havickhorst, Lokhorst, Wolswinkel].

Oud Wageningen, jg. 47, 2019-3. *J. Mars*: Verkeerd gemikt – het vergeten bombardement; *B. Kernkamp*: 100 jaar vrouwenkiesrecht in Wageningen [A.R.W.R. Schnitger-baronesse **van Hoëvell** (1855-1947); van Poeteren-Goor, Beijer-Viets]; *P. Zaal*: Uit mijn oude Nutsarchief (2) [verv.]; *C. van den Anker*: Opgedolven: Pieter **Zeeman** 1916-1949; *B. Kernkamp*: Gemeente zet eeuwenoude verkoopakten van onroerend goed op internet [transportregisters van 1623-1624 en 1730-1748].

Oud Woudenberg, 2019-2. *W. de Greef*: De boerderijen van Renswoude.

De Proosdijkoerier, jg. 35, 2019-2. *S. Veerhuis*: Over **van Doesburg** en hun Lindeboom (2) [verv.]; *J. Steenstra*: Weerzien na bijna 74 jaar [evacuatie 1944; Versteeg, **van Gelder**]; *P. van Buul*: De ontginning van de Ronde Venen (2) [verv.]; *C. van Woerden*: Proza en poëzie in de Proosdij; *F. Compier*: Vinkeveen & Waverveen in de jaren vijftig (1) [beschrijving op basis van thema's].

Scyedam, jg. 45, 2019-2. *M. Theunissen*: 'Den vriend van armen en beproefden...' [F. Haverschmidt in Schiedam, 1893]; *C. Wilbrink*: Een spiraal van onbeschrijfelijk veel indrukken [treinramp 1976]; *C. Nieuwendijk*: Red de armenschool! [historie sinds 1764; dreigende sloop]; *Werkgroep Kethel*: Volop herinneringen langs de Oude Dijk [aangelegd in 1165!]; *G. Medema*: Symmetrie zorgt voor serene en voorname uitstraling [geschiedenis RK begraafplaats].

Idem, 2019-3. *S. Smit*: Plezier in het pluche of op een klapstoeltje [bioscoopgeschiedenis]; *R. Maarleveld*: Fietssen langs de route van de trekschuit; *H. van der Horst*: Geboren Schiedammer tekent een stad in de mist [mythen en sagen van schrijver Maarten **Biesheuvel**]; *M. van der Vaart*: Boksschool zwierf langs café, garage, schuur, kerk en badhuis [historie; Kootje, de Haan, **Gorzen**]; *H. Noordegraaf*: Met paard en wagen de klanten langs [groenteman; **van der Geer**]; *A. Lagrouw*: De poezen en de kachel snorden [historie kolenhandel; Bos, van Pelt, **Vredregt**].

n Sloopsteen, jg. 35, 2019 nr. 138. *G. Bekkering e.a.*: Flitsen uit 141 jaar Achilles [gymnastiekvereniging]; *R. Munnike*: Drukkerij **Boevink** [sinds 1934; interview met Dick **Buursink**]; *A. Evertzen*: Herman **Polak** [reconstructie van een warenhuis aan de hand van advertenties]; *K. Prenger*: Inktstel van de familie **Drehfahl** [Suerman].

De Sneuper, jg. 32, 2019 nr. 134. Kollumer Oproer; Themanummer Salomon **Levy** [oproer in Dokkum 1797; Jood afkomstig uit Hessen, geb. tussen 1751-1754, slager of marskramer? In elk geval dief, onthoofd 1798; schema omvangrijk nageslacht in 9 gen.]; *R.J. Broersma*: Vlag en wapen van Kollumerzwaag en Westereen.

Speuren en Ontdekken [Ouder-Amstel], 2019 nr. 123. *R.P. Siekerman*: Jacob **Roodenburg**, onderwijzer (en meer) in Ouderkerk aan de Amstel van 1835 tot 1862 (1) [levensschets; Jolink, **Tibbe**, Schipper]; *W. van der Velden, P. de Nooij*: Ik ben een dure klant voor het pensioenfonds [interview met Piet **Janssen**, *1921, bankkassier, laatstelijk directeur; van Kersbergen, Verbakel].

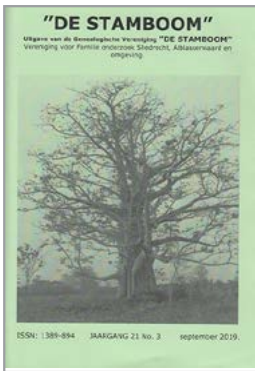
De Spuije [Beveland], 2019 nr. 107. *G.J. Lepoeter*: Het moeizame begin van het christelijk onderwijs in Goes [de Bruijne, **ab Utrecht Dresselhuys**, Brummelkamp, van den Bosch]; *J.J.B. Kuipers*: oerjaren van de Bevelandse popcultuur; *H. van Rees*: Cornelis **Alegoed** (1763-1844), schoolmeester te Nisse; *M. Harinck*: Adriaen **Harinck** [oprichter houthandel te Goes 1655; 7 gen. 1655-1916; **Huijsen Palinck**, de Vriese, Trouwe].

Stad & Ambt [Almelo], jg. 27, 2019-3. *H. Holtman*: De binnenstad op de schop [stedebouw]; *H. Krol*: De Almeloze markt en haven [gevangen in plaatjes met toelichting]; *G. Brouwer*: Van gracht tot lange winkelstraat [Vloedbeeld, **Peitsch**, Salomonson, Dikkers, van den Biggelaar]; *J. van der Horst-Hemink*: Almelo is van ons allemaal.

Stad & Lande, jg. 56, 2019 nr. 155. Themanummer Plekken van plezier. *I. Mostert*: De wieg van het kusttoerisme in Renesse [Telle, Braber]; *I. van den Broek*: 'Maer zullen in een herbeghe gaen, daert hem genoeg sal' [herbergen in Zierikzee tot 1800; lijst met namen en jaren en ligging]; *R. van Langeraad*: Het Heerlijk Huys tot Oostersteyn, 's Heerenhof en De Abeelen; *I. van den Broek*: Uut de pepieren [boer zoekt vrouw, 1946; Manneke, Hendrikse].

De Stamboom [Alblasserwaard], jg. 21, 2019-2. *K. Blokland*: Stamreeks van Olga **Zuiderhoek**, paternaal [9 gen., 1698-heden; Groenewegen, van de Bos, van Eck, van Heel]; *Z. Erkelens-Aanen*: Heringdragers [dijkschouw 1761] en: Allemaal Zwaantjes [voornaam, 35 voorbeelden, allemaal afstammelingen vann Zwwantje Gerrits(?) *ca 1610]; *J. Mouthaan*: Genealogie van Pieter Pietersz [verv.; gen.VII-IX; **Bons**].

Idem, 2019-3. *Z. Erkelens-Aanen*: Ijsbrand Cornelisse [18e eeuw; familieverband; **Visser**, Bisschop, Veth]; *Z. Erkelens-Aanen*: Dienstbode bij grootmoeder? [verweesde kleindochter opgenomen om te verzorgen en wel/niet als dienstmeisje behandeld; Ghijzen weduwe **Versluijs**]; *Z. Erkelens-Aanen*: Over een schoolmeestersdochter [18e eeuw; van de Giessen]; *J. Mouthaan*: Inleiding op de kwartierstaat Conny **de Groot**-de Groot [kwnr. 1-158; Suwijn, Muis, Marcellis, Alblas, Slob].

De Stelling, jg. 38, 2019 nr. 149. *J. Roorda*: De laatste dorpsmid van Steggerda [**Trompetter**]; *G. Bakker*: De bakkerij van bakker Buma (3 en slot) [vennootschappen]; *H. Deems*: Bouwgeschiedenis van het postkantoor in Noordwolde (1903-1908).

Streekarchief Eiland IJsselmonde, jg. 34, 2019-2. *M. Groeneweg*: Oude dijken in IJsselmonde (3); *M. Verhoef*: De Ambachtsheerlijkheid Lombardijen: van ambacht naar stadswijk; *M. Verhoef*: Een bekende uit IJsselmonde: John van der Kruit [interview; kwartierblad 31 kwn.; -, van Rees, Schot, van Oosten]; De Jacht [historie].

Terra Westerwolda, jg. 8, 2019-2. *S. Meijer Onderweg*: De kruidenierszaak van de familie **From** uit Ter Apel; *T. van Dijk*: 100 jaar Herfsttij der Middeleeuwen [Johan **Huizinga** (1872-1945)]; *E. Wubs*: Het St. Luciahuis [vrouwenklooster in Ter Apel 1925-1971]; *G. Volders*: Vierhonderd jaar stadsbezit Westerwolde [Willem **van den Hove** verkoopt zijn heerlijkheid Wedde, Westerwoldingeland, Bellingwolde en Blijham c.a. aan de stad Groningen 1619; historisch overzicht; **Addinga**, Pynacker]; *H. ter Heijden*: Geert **Schreuder** 50 jaar kunstschilder [interview]; *E. Engelkes*: De geschiedenis van het gemeentehuis

[Vlagtwedde]; *E. Wubs*: Het voormalige klooster van Ter Apel [historie]; *H. Wilzing*: Het portret van: B.J. **Wilzing** en I.H. Hids.

Tussen de Voorn en Loevestein, jg. 55, 2019 nr. 167. *K. Metz*: Markt 2, Zaltbommel [bouwgeschiedenis; Oosterman, Beekman]; *P.H. Nienhuis*: Jan **Groenendijk**: 'Mijn matelozie nieuwsgierigheid in mensen is mijn drijfveer' [interview]; *R. Dingemans*: 'Kopen van vertrouwde geborgenheid'. Kerkbanken in Kerkwijk [Dingemans, de Geus, Lenshoek]; *T. Rouschop*: Vijfentwintig jaar steun voor de Bommelerwaardse archieven [jubileumviering].

Tussen Vecht en Eem, jg. 37, 2019-2. *I. Hoogendijk-Vranken*: Tabaksindustrie tussen Vecht en Eem [historisch overzicht met lijst van fabrieken per plaats]; *H. Mous*: Galkoorts, rotkoorts en persloop – medische rapportages uit de 18e eeuw; *A. den Hollander*: Houtskooltekeningen van Mia **van Oostveen** [nagelaten werk in enkele archieven]; *M. van Twillert*: Een dwangarbeider in de Tweede Wereldoorlog [persoonlijk verslag; met kaart Duitse Rijk 1942 met plaatsen en soorten kampen].

Tweestromenland, 2019 nr. 180. *M. Buitenrust Hettema*: Emilia van **Oranje Nassau**, kasteelvrouw in Wijchen (1) [dochter van Willem de Zwijger en Anna van Saksen; tr. Emanuel van Portugal; levensschets]; *H. Eerdmans*: Dijkmagazijnen in het Land van Maas en Waal; *A. Maters*: Veldwachter **Gerretsen** [in dienst 1909-1941; ervaringen uit Hernen/Bergharen en Beuningen]; *H. Janssen*: Een Maas en Waals bleekneusje anno 1950 [herinneringen aan vakantiekolonie]; *F. Verheijen*: Correctie op **F. Verheijen** burgemeester van Bergharen 1810-1818.

Uitgelicht [NH archief], 2019 nr. 12. *A. de Bruin*: Pareltsjes [ontwerpen Haarlemse stadsschouwburg]; *W. de Wagt*: Erfgoed maakt ons een completer mens [interviews]; *M. Kersten*: De terugkeer van de collectie **Jacobus van Looy** [(1855-1930), schilder en schrijver]; *A. de Bruin*: De collectie Provinciale Atlas Noord-Holland; *W. de Wagt*: Topstuk [herkenning van kaartmateriaal]; *D. van Delft*: In de sporen van **Lorentz** [(1853-1926), Nobelprijswinnaar]; *H. van der Eem*: Nieuwe archieven en collecties [overzicht].

Van 't Erf van Ermel, 2019 nr. 91. *J. de Kroon*: Boerderijen op Veldwijk [ver.]; *S. Schriever*: **Van Doggenaar**: Ermelo, Hardegarijp, Hardenberg [familiebedrijf; 3 gen., 1879-2015; van de Brink, **Baarslag**]; *J. van der Bos-Kuiper*: Het Loosche Veld (2) [ver.]; Hendrikus van Spiek bij Dick **Boll** [interview]; *G. Hofsink*: De eerste steen is gelegd door... [**Mackay**, van Emst, de Vrieze].

Van Zoys tot Soest, jg. 40, 2019-2. *T. Hartman*: Van landarbeiderswoning tot landgoed 'Beaulieu' [historie; van Altena, Staal, Insinger, van Kooij, Verhagen]; *M. Huizinga*: De verdwenen paardenslager; *J. de Mos*: Meester **Moeseveld** [eerste bevoegde onderwijzer op Den Bergh, 1836; Bos, Rademaker]; *P. Verhoeven*: Soesterveen/Hees [historie van het veen; Blankenheim 1394, Deutz 1740, Bannen, **van Lodenstein**, Poeyt, Both].

Veluwe Geslachten, jg. 44, 2019-3. *A. van Ooik*: Romeijnen in het kerspel en ambt Voorst van de 18e eeuw [6 gen., ca. 1650-

1873; van 't Lijesveld, Jordens, **Bovij**, van Zeijst]; *E. de Jonge*: Genealogie en het archief van de Staten van de Veluwe (1); voormalige geestelijke instellingen [instructieve uitleg van de bron, voorbeelden; lijst van de Hulsberger goederen met naam pachter, perceel en bedrag]; *A.C. Zeven*: Persoonlijke merken in het Tinsregister van de Veluwe uit 1496 [afbeeldingen met transcriptie teksten];

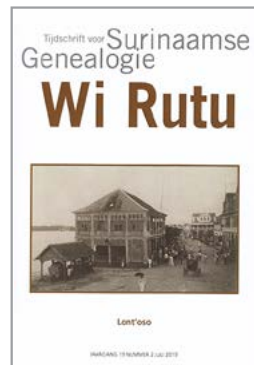
E. de Jonge: Kinderen van ongehuwde moeders in Epe en Apeldoorn 1714-1779 [lijst van moeders en vaders/vroedvrouw en er-/ontkenning]; *H.J. Hamer*: De nakomelingen van 'Broek Jan' Hamer uit het buurschap Rhienderen bij Brummen (2, tweede deel) [verv. gen.IIId-Vb, 1772-1902; Vriezen, Remmelink, Berkelder, Nijenhuis, Alderkamp, Steinvoot].

VOL Nieuwsblad [Oud Lisse], jg. 18, 2019-2. *R. Grimbergen, A. Heus*: Van ver gekomen: van achter het IJzeren Gordijn [verv.; **Engel**, Müller]; *A. de Koning*: Vergiftigingsdrama te Lisse [weduwe v.d. B. en commensaal v.d. L. (!)]; *H. de Graaff* en Zonen. Opkomst en ondergang van een bollenbedrijf; *R. Grimbergen*: Pareltjes uit de VOL-bibliotheek.

Vosholkroniek [Ter Aar], 2019-2. *P. van Rijn*: Herberg 'Het wapen van Ter Aar' [Kouwenhoven, Hoogervorst, **Hoogendijk**, Uyttewaal, Visser]; *R. Prins*: Jacobsoude: feit of fabel? [historische analyse].

Westfriese Families, jg.60, 2019-2. *K. van der Oord*: Genealogie van der Oort [uit Schagen, 12 gen. ca. 1690-heden; Volder, Koeman, **Wagen**, Groot, Koning]; *A. de Boer*: Genealogie van Pieter Claas **de Boer** [verv.; gen. Ivb-VIh]; De onbekende foto, een trieste familiegeschiedenis [fotoherkenning; **Potter**, met kwartierstaat 15 kwn.; Ruiters, Stam, Commandeur]; *N. Huisman*: Parenteel van Lammert **Huijsman** [verv. en slot].

Wi Rutu [Suriname], jg. 19, 2019-2. *P. Bol*: Hoe zijn Surinaamse familienamen als **Blufpand**, Doelwilt, Holband, Kogeldans en **Zuiverloon** tot stand gekomen? [proces van naamstoekenning in 1863 belicht]; *G. Steinbusch*: **A-Tjak**, een Chinese jon-

gen in Suriname (1863-1905): een reconstructie van zijn route van China tot Suriname; *J.J. Vrij, E. Neslo*: De familie van Maurits Martinus Alexander **Coupijn** (1798-1853), een medisch geslacht in de slaven-tijd (3) [Bruijnsburg, Zeegers, Bray, Hardegen]; *W.L. Man A Hing*: Heraldisch wapen voor families met een Surinaamse achtergrond [7 wapenbeschrijvingen met toelichting]; *P. Ringeling*: Eén bron is geen bron: DNA-onderzoek als onafhankelijke derde bron in de zoektocht naar mannen in de **Aikman** stamboom {de Nes, Lie-A-Njoe, Wong-A-Lok}; *R. Chin Kon Sung, I. Mercur*: Genealogie en DNA-onderzoek: een goede match [**Hupsel**, Korsten, Dossy, Hecker, **Mercur**, van der Leuv].

Zeeuwse Familiepraet, jg. 34, 2019-1. *K. de Bree*: Genealogische aantekeningen (31): 'Westcappel ter stee' in 1645; **Platteau**, Posteleijn, Reijdijselt, Rijckegem, Roels, **van Stelsse**, Tack, Theune, Vijt]; *J. Zondervan*: De voornaam Omer [stamreeks vanaf Omaer Sterck, 9 gen., ca. 1575-1870]; Moord in de Kievittepolder te Cadzand (2) [verv.]; *W.B.P.M. Lases*: Bewoners van de verdronken Polder van Namen [verv.; van Hoven, Mijlief/Melief].

Zijper Historie Bladen, jg. 37, 2019-2. *J. van der Ploeg*: Familie **Hopman** en De Zijpe: een lange en rijke historie [veehouderij in Schagerbrug; 3 gen., 1902-heden; **Rezelman**]; *H. Stapel*: Grenspaal bij oude raadhuisje Groet; *K. Numan*: Het veer [van Schagen naar Callantsoog, Petten en Huisduinen, 1513; Oickers, van Borsselen, Jan van Scorel].

Afdelingsbladen

Afdelingsbladen

11 en 30 [Friesland], jg. 24, 2019 nr. 95. *G. Mulder*: Het portret van Trijntje Rinzes **Hooyenga** [verwarring over de afgebeelde op de foto opgehelderd]; *T. Slof*: Niet zo bijzonder als gedacht [3 belangrijke leermomenten; waarom de website gruttepierdefamylje.nl verdween]; *J.T. Anema*: Via Lolcke Abbez **niet** naar Grutte Pier! [coorrecties op de afstammingsreeks van Lutske Bierma; met schema nakomelingen van Abbe Rottertz (*1541)]; *S.Y. Boterhoek-Plat*: Geneagram Wendy **Boterhoek** en Ilona Jaspers [9 gen., 1672-heden; Nauta, Zoethout, Bottema]; *A. Veldhuis*: Digit@l zoeken in kranten; *E. van Koldam*: Op zoek naar mijn verhaal in Sneek [parenteel van Anne Arjensz van Klinken (1800-1872), 4 gen.; van Zalen, Henstra].

1340 [Rotterdam e.o.], jg. 32, 2019-2. Verslagen lezingen. **Alle Groningers**, 2019-2. **Semler/Zemelaar** uit Hessen, ho-

venier/Hofscheider; S. Oppenheimer uit Nienburg x H. Behr.
Amersfoort en omstreken, 2019-2. De St. Eloy's broederschap der ijzersmeede.

Idem, 2019-3. Vóór 1700 drogen de bronnen niet op [lezing Denis Verhoef]; Militaire voorouders en genealogische bronnen; *I. Budde-Korver*: Aalbertus Brouwer en zijn problemen met de burgerlijke stand.

Amstelland, 2019 nr. 115. *B. van der Meulen*: Gouke van der Wal's Friese voorouders [(1935-2019); 15 kwn.]; *F. Baede*: Met de beste wensen van een ouder NGV-lid [Baede, Petraeus]; Cholera [lezing Leendert de Jong]; Marten Soolmans & Oopjen Coppit [lezing Emmy Reijngoud]; WO1: Belgische vluchtelingen naar NL.

Genealogie langs Peel en Maas [Land van Cuijk], jg. 28, 2019 nr. 81. Het portret van... A.M. **Huberts**; *M. Roefs*: Op zoek naar Jozephine **Lambert**; *M. Nillesen*: Groeten uit Brabant: Brabants dorpsleven in ansichten; Kwartierblad Catharina Maria **Morlog** (1928-2014) [Willems, Demandt, Meuffels, Scheeren, Vraets]; *M. Roefs*: Van tienden, cijzen en renten [uitleg bronnen]; *T. Beckers*: Brabants katholiek offensief in Amerika in de 19^e eeuw [historisch overzicht].

Genever [Zuid-Limburg], jg. 22, 2019-3. *Th. Maes*: Een briefkaart uit 1891 [van Wintershoven]; *A. Plaisier*: Uit de analen van pastoor Emanuel Joors en zijn opvolgers [addendum]; *A. Plaisier*: Genealogie van Emericus **Buijsen** (Buijsers) [van Heinsberg, *ca. 1627, 10 gen.; Schmitz, Esser, Hennenbrewers, Hanssen/Hausen, Knooren, Walraven]; *P. Servais*: Maria Odilia **Muijters**, haar ouders en grootouders (1) [aanv. op 'Limburgse Verwantschappen'].

Hollands Noorderkwartier, jg. 33, 2019-118. *E. Reijngoud*: Stamboomonderzoek is van alle tijden (3) [verv.; Fontein Verschuur, van de Graaff]; *D. Lens*: Reizen per postkoets (3) [verv.; Tasso, Thurn und Taxis]; *D. Lens*: Transkribus [software leest oud schrift]; *D. Kaas*: **Kostelijken**; het onbekende tegemoet [afkomstig uit Tsjechië].

Idem, 2019 nr. 119. *D. Lens*: Reizen per vlot naar Nederland? [constructie en typen vloten, schattingen aantal personen]; Hendrik **Bouman**, een meesterkuiper op de Achterdam in Alkmaar; Archief van de Vrije Universiteit wordt openbaar.

Koggenland, 2019-2. *P. Swart*: De chirurgijns van het oorlogsfregat Huis te Warmelo [Swart, **Bonefaas**, Ringeling].

Kwartier van Nijmegen, jg. 28, 2019-2. *P. Serrien*: Ooggetuigenverslagen van het bombardement op Nijmegen; *A.M. Roelofsma*: Kwartierstaat van M.J.C. Peters (1901-1995) [31 kwn.]; *H. van Haarst*: Rampspoed in Arnhem [verschillende belegeringen 1467, 1674, 1813]; *E. Kam*: Schooiers [schooien na dijkdoorbraken; plakkaat 1712, 1741].

Idem, 2019-3. De strijd voor vrouwenkiesrecht 1882-1922 [Groeneweg, Daum]; Geneugten [handel en octrooien op kof-

fe en cacao]; *H. van Haarst*: Sollicitatie Referenties 1772 [beoordeling verschillende personen]; Kwartierstaat M.L.A. Boeracker [(1919-1999), 31 kwn.; Engels, Arts, Angerhausen]; Bevrijding van Nijmegen; *E. Kam*: Kerkdienaars; *E. Kam*: Pas op struikrovers!

Mededelingenblad [Delfland], jg. 28, 2019-2. *P.H.H. Scharp*: Wonderen zijn de wereld nog niet uit [overschrijven van internet zonder kritische kanttekeningen!]; korte verhalen.

Idem, 2019-3. *P. Nowee*: Energietransitie bij houtdraaijerij Wolff te Delft; *R.W. Van Dijk*: Dubbele achternamen (3).

Rijnland, jg. 24, 2019 nr. 70. 'Bewaarder van den scherp-zwaarden deezer stad' [Nordt, Klotz, Walbroek]; *L. van der Linden*: Van der Slot uit de Bollenstreek.

Idem, 2019 nr. 71. *A. Poland*: Een boedelscheiding uitpluizen [Poland, Weever]; *M. Roest*: Van een Leidse juffer tot Karel de Grote [van Margaretha van Eijck, ondertrouwt Leiden 1641 met Toussain Barbary, moeder Armgard Muys van Holy, en van Drenckwaert, aansluiting op Eindreeks 122 in GN 1990]; Overzicht Kwartierstaten en stamreeksen 'Onze voorouders' en bronnenuitgaven van de afdeling [gedeeltelijk ook digitaal beschikbaar op website afdeling].

Threant [Drenthe], jg. 30, 2019-3. *F. Kooistra*: De enquête-commissie veenderijen 1891 (2); Dirck is Theodorus [naamkunde]; *R.W. Jansen*: Johanna Maria Louisa van der Scheer (1858-1883) [gezinschets].

De Twee Kwartieren [Kempen- en Peelland], 2019-2. *J. Hoogendijk*: 'Ons gaat het in ieder geval nog goed' [Westermann, Binger, Lengnick, Wolff, Huisman].

Van Bosch tot Berg [West- en Midden-Brabant], 2019-2. Pasementbedrijven in Breda 1800-heden (1): De Bruijn en Buchrhornen; *J. Boeren*: bezoek aan LDS in Salt Lake City.

Wij van Zeeland, jg. 21, 2019-3. *J. Midavaine*: Een buitenplaats genaamt Borndaal (...). [verv. 1678-1684; Hendricx, Spruyt, Keyser, Jager, Cunningham, Hildernisse]; *S. Hoornick*: Genealogie van Joos van de Velde [10 gen., 1634-1966; Couvreur, van Hove, Ypermans, Clarisse, van Well].

Verder ontvingen wij

Bulletin [museum Hoeksche Waard], 2019 nr. 136. Van lezen en één leraar Nederlands aan de Rijks HBS te Oud-Beijerland.

E-data & research, jg. 13, 2019-3.

Kroniek [Roterodamum], 2019 nr. 22. Rotterdam en zijn pleasurescares 1870-1975.

Nijmeegs katern, jg. 33, 2019-3. Kermisvolk.

Vrogger, 2019-2. <<

Gens Nostra is een uitgave van de Nederlandse Genealogische Vereniging. Het adres van de vereniging is: Postbus 50, 3980 CB Bunnik. info@ngv.nl • www.ontdekkjouwverhaal.nl • Facebook: Nederlandse Genealogische Vereniging

Losse exemplaren

Losse exemplaren van Gens Nostra met Heraldisch Tijdschrift kosten € 7,70 en losse exemplaren van Heraldisch Tijdschrift kosten € 4,00, exclusief verzend- en administratiekosten; aanvragen bij de Dienst Bestellingen. Na betaling van de toegezonden factuur worden de tijdschriften toegezonden.

Website

Op de website van de NGV is onder <https://ontdekkjouwverhaal.nl/gens-nostra/> voor ingelogde leden Gens Nostra op het beeldscherm te lezen en is er aanvullende informatie over het blad te vinden.

Redactie

Paul op den Brouw (hoofdredacteur), Rob Dix en Maja Westhoff.
Redactiemedewerkers: Ton Bruijn, Hans van Felius, Laurens Hoogteijling, Jos Kaldenbach, Bert Kamp, Leny van Lieshout, Bart Schuurman, Harmen Snel en Antonia Veldhuis.

Auteurs van dit nummer

- * Rob Dix, raj.dix@hotmail.nl
- * Piet Peeters, petermpeeters@gmail.com
- * Redactie Gens Nostra, hoofdredacteur-GN@ngv.nl
- * Jan Schipper, voor vragen mailen naar info@ngv.nl

Redactiesecretariaat

Postbus 50, 3980 CB Bunnik
hoofdredacteur-GN@ngv.nl

Richtlijnen voor auteurs

Zijn te vinden op <https://ontdekkjouwverhaal.nl/gens-nostra>

Vormgeving en opmaak

Stip.nl - Driebergen
Gebruikt lettertype: Apex New

Druk en afwerking

Drukkerij Roelofs, Enschede

Oplage

Gens Nostra wordt gedrukt in een oplage van 6000 exemplaren.

De redactie is niet verantwoordelijk voor de inhoud van de ondertekende stukken. Voor het overnemen van artikelen of delen daarvan, is toestemming nodig van de redactie en de auteur.

ISSN 0016-6936, © NGV, Bunnik

Lidmaatschap van de Nederlandse Genealogische Vereniging

Adreswijzigingen, bericht van overlijden en andere mutaties opgeven via het profiel op de website, of melden via het emailadres ledenadministratie@ngv.nl of per post aan nevenstaand adres.

Opzegging lidmaatschap

Schriftelijk vóór 1 december van het lopende kalenderjaar via het profiel op de website, of aan ledenadministratie@ngv.nl of per post aan nevenstaand adres.

Contributie en bijdragen (bedragen per jaar)

Gewoon lidmaatschap (met gedrukte Gens Nostra en Heraldisch Tijdschrift): € 45.

Digitaal lidmaatschap (met Gens Nostra en Heraldisch Tijdschrift lezen op een beeldscherm, zonder mogelijkheid tot downloaden): € 36.

Beide vormen zijn inclusief de inschrijving bij één afdeling.

Buitengewoon lidmaatschap voor organisaties (met Gens Nostra en Heraldisch Tijdschrift digitaal, respectievelijk gedrukt): € 36 of € 45.

Voor in het buitenland wonende leden of organisaties kost toezending van Gens Nostra per post € 24 extra.

Gezinslid: € 11 (zonder Gens Nostra).

Lidmaatschap van een extra afdeling: € 11.

Abonnement Heraldisch Tijdschrift: niet leden € 30 en in het buitenland € 40.

Betalingen

Een verzoek tot betaling van contributie en bijdragen wordt per e-mail verzonden via 'Mollie' als inningsorgaan. De wijze van betaling kan zelf worden gekozen, b.v. iDeal. Leden zonder e-mailadres ontvangen een factuur per post.

Ook betalingen vanuit landen buiten Europa vinden plaats via Mollie en PayPal op info@ngv.nl. Cheques worden, vanwege de hoge kosten, niet meer geaccepteerd. Bankrekeningnummer NL021NGB0000547064 t.n.v. Ned. Genealogische Vereniging-contributies, graag lidnummer vermelden. In het verleden verleende machtigingen kunnen helaas niet meer gebruikt worden.

Informatiecentrum, Kosterijland 3, 3981 AJ Bunnik

In het Informatiecentrum zijn beschikbaar: bibliotheek met boeken en tijdschriften, cd-roms, biografische documentatie, heraldisch archief en microfiches.

Openingstijden: woensdag op afspraak, elke donderdag en elke tweede zaterdag van de maand van 10 - 16 uur (behalve op feestdagen). Vrije toegang voor leden en niet-leden.

Het centrum is telefonisch bereikbaar via 085-105-1199 (tijdens de openingstijden).

Er zijn gratis parkeerplaatsen aanwezig en het centrum is vanaf station Utrecht bereikbaar met bus 41 of per trein naar station Bunnik.

Doelstelling Vereniging

De vereniging heeft ten doel het bevorderen van de beoefening van de genealogie en heraldiek, de verbreding en verbreiding van de kennis daarvan en van al hetgeen daar aan verwant is. De vereniging beoogt daarmee zonder winstoogmerk het algemeen nut te dienen.

ANBI: De Nederlandse Genealogische Vereniging is aangemerkt als een Algemeen Nut Beogende Instelling. Dit houdt in dat de NGV geen erf- of schenkbelasting hoeft te betalen over ontvangen erfenissen en schenkingen. Degene die de NGV een schenking doet, kan zijn gift van de inkomsten- of vennootschapsbelasting aftrekken (binnen de daarvoor geldende regels).

probook

Maak jouw eigen familie-/stamboomboek!

Leg het vast in een uniek boek met verhalen, gebeurtenissen en de genealogie van jouw familie, natuurlijk geïllustreerd met foto's en beelden uit vervlogen tijden.

✓ vanaf 1 exemplaar

✓ duurzaam met garen gebonden

✓ persoonlijke service

www.probook.nl

030 303 95 98

info@probook.nl

Jouw verhaal voor altijd

